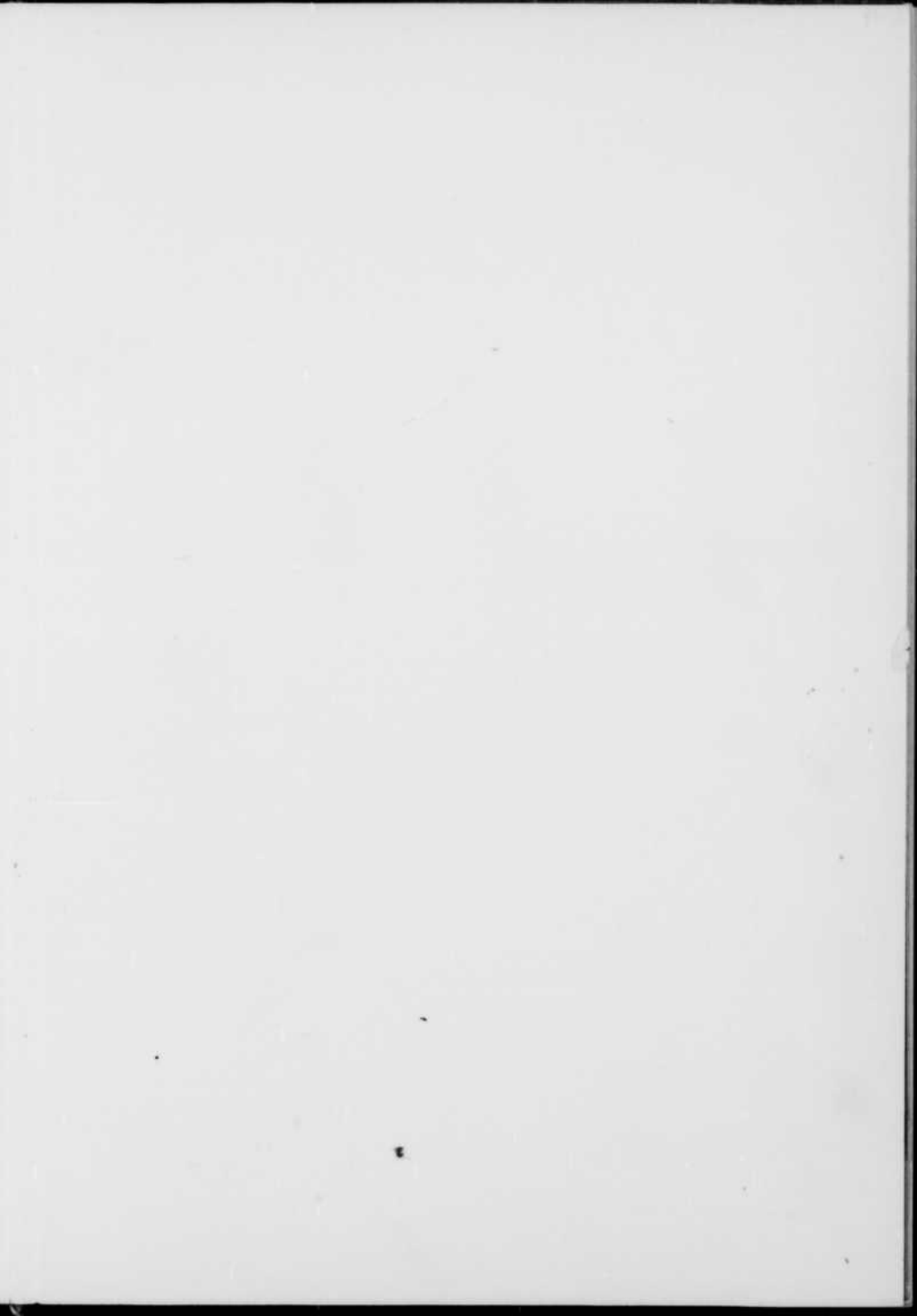

F 1250

F 1250

HANDBOEKBINDERIJ
ASCO OMMEN
Tel. 05291 - 51122*

the 1990s, the number of people in the world who are under 15 years of age has increased from 1.1 billion to 1.6 billion, and the number of people aged 65 and over has increased from 0.2 billion to 0.5 billion (United Nations 1999). The United Nations predicts that by the year 2025, the number of people under 15 years of age will be 1.5 billion, and the number of people aged 65 and over will be 1.1 billion.

There is a growing awareness of the need to address the needs of the young and the old in the 21st century. The World Health Organization (WHO) has identified the need for a new approach to health care, one that is more holistic and more focused on the needs of the individual. The WHO has developed the concept of 'primary health care' (PHC), which is a health care approach that is based on the needs of the community and the individual. PHC is a health care approach that is based on the needs of the community and the individual. It is a health care approach that is based on the needs of the community and the individual. It is a health care approach that is based on the needs of the community and the individual.

The WHO has identified the need for a new approach to health care, one that is more holistic and more focused on the needs of the individual. The WHO has developed the concept of 'primary health care' (PHC), which is a health care approach that is based on the needs of the community and the individual. PHC is a health care approach that is based on the needs of the community and the individual. It is a health care approach that is based on the needs of the community and the individual. It is a health care approach that is based on the needs of the community and the individual.

The WHO has identified the need for a new approach to health care, one that is more holistic and more focused on the needs of the individual. The WHO has developed the concept of 'primary health care' (PHC), which is a health care approach that is based on the needs of the community and the individual. PHC is a health care approach that is based on the needs of the community and the individual. It is a health care approach that is based on the needs of the community and the individual. It is a health care approach that is based on the needs of the community and the individual.

The WHO has identified the need for a new approach to health care, one that is more holistic and more focused on the needs of the individual. The WHO has developed the concept of 'primary health care' (PHC), which is a health care approach that is based on the needs of the community and the individual. PHC is a health care approach that is based on the needs of the community and the individual. It is a health care approach that is based on the needs of the community and the individual. It is a health care approach that is based on the needs of the community and the individual.

The WHO has identified the need for a new approach to health care, one that is more holistic and more focused on the needs of the individual. The WHO has developed the concept of 'primary health care' (PHC), which is a health care approach that is based on the needs of the community and the individual. PHC is a health care approach that is based on the needs of the community and the individual. It is a health care approach that is based on the needs of the community and the individual. It is a health care approach that is based on the needs of the community and the individual.

Het Spiritisme.

Een Studie

door

F. L. Ortt,

E. O. Ingenieur van den Waterstaat.

Derde herziene en vermeerderde druk.

'S-GRAVENHAGE — UITG.-VEREEN. „VREDE" — 1906.

01 1773 1893 UB AMSTERDAM

63rd

F 1250

Het Spiritisme.

EEN STUDIE

DOOR

F. L. ORTT,

E. O. Ingenieur van den Waterstaat.

Derde herziene en vermeerderde druk.

'S-GRAVENHAGE — UITG. VEREEN. «VREDE» — 1906.

d / 2 - 0781

Bij den derden druk.

Toen in 1899 mijn Studie «Het Spiritisme» — een samenvatting van eenige artikelen over Spiritualisme en Spiritisme die in het «Toekomstig Leven» van 1898 verschenen waren — in boekvorm werd uitgegeven, was er behoefte aan een beknopt, bevattelijk en goedkoop werkje waarin een overzicht van het Spiritisme gegeven werd, en dit, zoowel als de ertegengeopperde bezwaren, kritisch werden beschouwd.

Sindsdien zijn er meer grootere en kleinere werken over dit onderwerp verschenen; en bovendien het standaardwerk van H. N. de Fremery: «*Handleiding tot de kennis van het Spiritisme*», waardoor alles wat tot dusver in onze taal over dit onderwerp geschreven is, in de schaduw werd gesteld.

Toch oordeelen de Uitgevers en ook andere bevoegde beoordeelaars een derde druk gewenscht; wat ook inderdaad verklaarbaar is, daar het werk van de Fremery voor menigeen te uitvoerig, te zwaar en te kostbaar is, zoodat een beknopter overzicht dienstig kan zijn voor eenvoudige lieden, en ook voor hen wie 't slechts te doen is om aanvankelijk met dit religieus-wetenschappelijk stelsel kennis te maken. Mocht men uit deze «Studie» tot het besef komen, dat het Spiritisme *niet* is een «bedriegelijk dom bijgeloof», waar de be-

oefenaar der wetenschap verachtelijk de schouders voor ophaalt, en evenmin het «Satans-werk», waar de orthodoxe christen voor huivert of gruwet, — dan is het doel van dit boekje bereikt. Dan verwijs ik verder de belangstellenden die meer feitenkennis, meer bewijsgronden, ruimer blik over dit geheele studiegebied van «psychische krachten» verlangen, daartoe naar de Fremery's standaardwerk.

Ik ben overtuigd dat het dan menigeen gaan zal als mij zelf, die, evenals de meesten, aanvankelijk met instinctmatigen afkeer tegen het Spiritisme ingenomen, door ernstige studie tot het besluit gedwongen ben, dat aan de echtheid der feiten en de logica der daarop gebouwde gevolgtrekkingen eenvoudig niet te ontkomen is, en dat het Spiritisme noch als wetenschap, noch als godsdienstig stelsel, langer mag en kan worden geminacht of doodgezwegen.

* * *

Het scheen mij toe dat de derde druk niet zonder grondige herziening verschijnen mocht.

Allereerst behoort een verwarring van namen en denkebeelden te worden weggenomen, die helaas in de literatuur op dit gebied nog overheerschend is. De woorden «Spiritisme» en «Spiritualisme», de uitdrukkingen «geest» en «ziel», worden door de verschillende schrijvers voor verschillende begrippen gebruikt, soms lijnrecht met elkaar in strijd; en de wijze van gebruik in de vorige drukken van mijn «Studie» schijnt mij toe voor verbetering vatbaar te zijn.

Bij een keus uit deze uitdrukkingen kan men tweeërlei vragen:

1° wat is de eigenlijke beteekenis der woorden, zooals

ze algemeen gebruikelijk zijn, in verband met de taalkundige woordafleiding, en

2° welke conventionele beteekenis hebben ze in de literatuur over dit bepaalde onderwerp.

In de vorige drukken van mijn «Studie» heb ik me aan punt 2 gehouden, wat uit praktisch oogpunt veel vóór heeft. Ik heb me daarbij laten leiden door de beteekenis die in de geschriften van Ds. S. F. W. Roorda van Eysinga aan de verschillende woorden was gehecht, omdat deze schrijver destijds zeker in ons land een der meest gezaghebbenden op dit gebied was. Zoo bezigde hij in overeenstemming met Engelsche en Amerikaansche schrijvers het woord «*Spiritualisme*» voor de richting die, behalve de stoffelijke, een geestelijke wereld erkent, en zich bezig houdt met de studie der verschijnselen die van het bestaan van zoodanige geestelijke of onstoffelijke wereld getuigenis afleggen. Daarnaast, of soms daartegenover, werd onder «*Spiritisme*» een godsdienstig-wijsgeerig stelsel verstaan, dat met het bestaan dier geestenwereld en de mededeelingen, van die wereld afkomstig, rekening houdt.

Omtrent de uitwerking van dit stelsel bestaan verschillende opvattingen. Een der meest beteekenende was de leer van ALLAN KARDEC en diens school, aan welke leer men in engeren zin den naam «*Spiritisme*» toekende. Daar door deze school de leer der reïncarnatie (het weder-belichaamd-worden) werd gehuldigd, welke leer van andere zijde krachtig bestreden werd, begon men daar, waar deze strijdvraag op den voorgrond kwam, de aanhangers der reïncarnatieler wel als «*spiritisten*», aan te duiden, in tegenstelling met de «*spiritualisten*», die deze leer loochenden. Daar er nu ook een uitdrukking noodig was voor al datgene waarin beide, op 't punt van

reïncarnatie verschillende, maar overigens in de meeste hoofdzaken gelijk-denkende spiritisten of spiritualisten overeenkwamen, werd de schrijfwijze «spirit(ual)isme» ingevoerd, welke combinatie van letters en haakjes echter 't bezwaar heeft dat het geen woord is en niet uitgesproken kan worden.

Zoo heb ik in de vorige drukken, ook in overeenstemming met de terminologie van Kardec en Roorda, aangegeven dat de mensch uit drie deelen bestaat:

1° het *lichaam* of het stoffelijk wezen, met dat der dieren te vergelijken en evenals dieren en planten voorzien van een levensbeginsel, ter onderscheiding van de doode stof.

2° de *ziel* of het onstoffelijk wezen, n.l. de in het lichaam geïncarneerde *Geest*.

3° de band die de ziel met het lichaam verbindt, het zoogenaamde *perisprit*.

Daar echter thans deze woorden niet meer door alle gezaghebbenden voor de hierboven omschreven begrippen worden gebezigd, en dus 't argument, om ze, onafhankelijk van hun algemeenen zin, te gebruiken zooals gewoonte is, niet meer gelden kan, is het beter ons af te vragen welk woord wij het beste doen te gebruiken in 't eene of 't andere geval, en dan is het verkieslijk af te gaan op de eigenlijke beteekenis der woorden, in verband met de taalkundige woordafleiding.

Het blijkt dan, dat voor de keus van «spiritualisme» en «spiritisme» de veiligste en meest verdedigbare weg is, om de woorden te vergelijken met die, welke de tegenovergestelde begrippen aanduiden.

Zoo staat ontegenzeggelijk «spiritualisme» tegenover «materialisme»; en «spiritisme» meer tegenover «animisme».

«Materialisme» is een filosofisch stelsel, dat ge-

grond is op 't begrip «materie», en dat de geestelijke verschijnselen verklaart als voortkomende uit de stof en de krachten die in en onafscheidelijk van de stof werken; zoodat «spiritualisme» moet beschouwd worden als kenschetsend voor de philosophische stelsels, die, in tegenstelling met het materialisme, een geestelijk beginsel erkennen boven de stof. — Zoo behooren het theïsme, pantheïsme, Boeddhisme, de theosophie, enz. alle tot het «spiritualisme».

Het spiritisme natuurlijk ook.

Maar dit laatste begrip is veel enger omgrensd.

Het vormt de bepaalde tegenstelling met het «animisme», d.i. de leer volgens welke de waargenomen psychische verschijnselen geheel te verklaren zijn door de werking der ziel van de aardsche personen onder wier invloed deze verschijnselen veroorzaakt worden (de mediums). De «spiritisten» daarentegen nemen aan, dat althans een deel dier psychische verschijnselen veroorzaakt wordt door de werking van on-belichaamde geesten op deze mediums. Dit laatste is dan ook het kenmerkende van de spiritische beweging over de geheele wereld; zoodat het onderwerp waarover deze studie handelt, in dezen zin ook «spiritisme» behoort genoemd te worden. En 't schijnt in elk geval verkieslijk het onuitspreekbare woord «spirit(ual)isme» voorgoed te verbannen.

Zoo schijnt het ook wenschelijk het woord «perisprit» te doen vervallen, daar het in onze taal geen burgerrecht heeft kunnen verkrijgen; en ook niet langer «ziel» en «geest» als synoniem te gebruiken, omdat in het algemeen aan beide woorden een verschillende betekenis wordt toegekend.

Het meest redelijk en het duidelijkst schijnt me de volgende benamingswijze:

lichaam het grof-stoffelijk aardsche bestanddeel;
 ziel al wat na aftrek van het aardsche lichaam
 van den mensch overblijft;

schim of astraal lichaam het fijn-stoffelijk bestand-
 deel, het «perisprit», dat zich soms ver-
 toont als phantoom of «geestverschijning».

geest het on-stoffelijk bestanddeel, het element
 dat tot het gebied van het Denken be-
 hoort, de zetel van ons zelfbewustzijn.

Volgens deze benamingswijze bestaat de mensch uit
 lichaam en ziel; en bestaat de ziel uit astraal lichaam
 (schim) en geest.

Het woord «geest» behoort bij deze benamingswijze
 niet meer gebruikt te worden in den zin van «geest-
 verschijning». Men kan natuurlijk wel zeggen dat men
 op seances mededeelingen ontvangt van «geesten», maar
niet dat men een «geest» ziet of gefotografeerd heeft.

In den aldus aangegeven zin zijn dan ook bovenge-
 noemde uitdrukkingen in den derden druk dezer «Studie»
 herzien.

* * *

In de vorige drukken is veel aandacht geschonken
 aan de theorie van het «dubbel-ik», door Dr. Frederik
 van Eeden in een opstel in «De Nieuwe Gids» van
 1 October 1888 ontwikkeld ter verklaring van de ver-
 schijnselen van het Spiritisme. Echter is Dr. van Eeden
 later hiervan teruggekomen en heeft hij blijkens zijn
 mededeeling in de «Society for Psychical Research»
 te Londen in 1901 de juistheid der geesten-hypothese
 erkend, zoodat het thans beter schijnt Van Eeden's
 vroegere denkbeelden niet op den voorgrond te plaatsen.
 In plaats daarvan is in de derde druk de noodige

aandacht geschonken aan de geniale, breed-uitgewerkte en krachtig gemotiveerde theorie van het subjectieve-ik van Thomson Jay Hudson, die in vele opzichten met de dubbel-ik-hypothese samenvalt, en thans mijns inziens de eenige verklaring is, die nog in ernst tegenover de spiritische in 't strijdperk kan treden, hoewel er inderdaad feiten zijn waargenomen, die wel door laatstgenoemde en niet door Hudson's theorie te verklaren zijn; zoodat het tegenwoordige standpunt der wetenschap er op schijnt te wijzen, dat naast de verklaring volgens Hudson (de animistische) de aannahme van tusschenkomst van «geesten» vereischt wordt.

* * *

Hoewel ik de leer van Kardec uitvoerig heb ontwikkeld, omdat deze school in het Spiritisme een belangrijke plaats inneemt; en hoewel ik bij de beschouwing van het Spiritisme uit godsdienstig oogpunt mij heb gesteld op het standpunt der orthodoxe christenen, omdat van deze zijde het Spiritisme het felst bestreden wordt — zoo ligt in een en ander *niet* opgesloten, dat mijn persoonlijke overtuiging met de leer van Kardec of met het orthodoxe christendom samenvalt.

* * *

Moge deze studie velen leiden tot een ernstig en onbevooroordeeld onderzoek.

FELIX ORTT.

The first part of the paper discusses the importance of the study of the history of the United States. It is pointed out that the study of history is not only a means of understanding the past, but also a means of understanding the present and the future. The author argues that the study of history is essential for the development of a nation and for the well-being of its people. He also discusses the role of the historian in society and the importance of the historical method.

The second part of the paper discusses the importance of the study of the history of the United States. It is pointed out that the study of history is not only a means of understanding the past, but also a means of understanding the present and the future. The author argues that the study of history is essential for the development of a nation and for the well-being of its people. He also discusses the role of the historian in society and the importance of the historical method.

The third part of the paper discusses the importance of the study of the history of the United States. It is pointed out that the study of history is not only a means of understanding the past, but also a means of understanding the present and the future. The author argues that the study of history is essential for the development of a nation and for the well-being of its people. He also discusses the role of the historian in society and the importance of the historical method.

Het Spiritisme.

I. INLEIDING.

Onze eeuw is de eeuw der vrije gedachte; de eeuw van het vrije wetenschappelijk onderzoek.

De vreemdste, oogenschijnlijk meest onzinnige stelsels of beweringen worden door geleerden van grooten naam en hoog aanzien verkondigd, en vinden hun aanhangers onder het ontwikkelde deel der maatschappij. Verschillende philosophische en godsdienstige systemen met hunne voor het gewone menschenverstand zoo onbegrijpelijke conclusies, en onderling veelal in strijd, worden met eere genoemd en met aandacht bestudeerd. Het wetenschappelijk onderzoek dringt in alle hoekjes en gaatjes: het tracht zoowel de verste deelen van het hemelruim als de kleinste stofjes op onze aarde na te speuren, om daaruit wetten af te leiden, die een denkbeeld kunnen geven van den bouw van het heelal.

Elk stelsel, elke theorie, elk onderzoek, hoe schijnbaar onbelangrijke zaken het ook betreft, wordt in den naam der wetenschap gehuldigd en geëerbiedigd.

Doch één gebied is er, dat niet deelt in die algemeene waardeering. Eén veld voor wetenschappelijk onderzoek is er, waar de schoolwetenschap, en op haar voorbeeld de publieke opinie, een bordje met «verboden toegang» voor gezet heeft; één religieus-philosophisch

stelsel, dat geen plaats verkrijgt in de historieboeken der wijsbegeerte, omdat het alleen goed wordt geacht voor bakersprookjes of om een griezellig gezelschap op een onstuimigen winteravond te vermaken.

Het is haast overbodig te zeggen, dat ik met dit gebied bedoel: dat der «spiritische verschijnselen», en met dit stelsel: «het Spiritisme».

Het is vreemd, maar toch is het waar, dat de vrijheid van denken in onze dagen in sommige opzichten nog zoo aan banden ligt. En wie de publieke opinie hierin durft trotseeren, wordt door knappe en domme menschen beiden als dupe, bedrieger of gek versleten.

De voorbeelden zijn overtalrijk. Een wetenschappelijk onderzoeker wordt hemelhoog geroemd; zijn verhandelingen worden als sieraad van geleerde genootschappen beschouwd; zijn ontdekkingen die hij mededeelt, verschijnselen die hij heeft gadegeslagen, worden zonder voorbehoud geloofd en als waar aangenomen. Dezelfde geleerde maakt kennis met de zoogenaamde spiritische verschijnselen: hij onderzoekt die met dezelfde of nog grootere nauwkeurigheid; hij neemt de meest nauwgezette voorzorgen tegen bedrog of zelfmisleiding; desniettemin komt hij tot de slotsom, dat die verschijnselen echt zijn, in waarheid plaats hebben, niet zijn te loochenen.... en hetzelfde publiek, dat hem eerst ten volle vertrouwen schonk, haalt nu de schouders op en zegt eenvoudig: «die dingen *kunnen* niet waar zijn, — *dus* moet de man of zelf bedrogen zijn, of anderen bedriegen, of gek zijn.»

Maar daar het toch niet waarschijnlijk is, dat natuuronderzoekers, rechtsgeleerden en anderen, die van het verrichten van scherpzinnige onderzoekingen hun levens-taak maken, zich zullen laten beet nemen; daar het

volkomen in strijd is met hun karakter, en een grove beleediging tevens, hen voor leugenaars uit te maken; en daar eindelijk die onderzoekers nimmer in hun vroeger of later gedrag de geringste aanleiding gaven om van krankzinnigheid verdacht te worden, is de eenige uitweg deze: dat men van hunne onderzoekingen geen kennis neemt, dat men zich voor hun klemmendste betoogen blind en doof houdt, of met andere woorden: hen dood zwijgt.

Als men nagaat, wat toch de reden kan zijn van deze uitzondering op de algemeene waardeering van het wetenschappelijk onderzoek, dan is de meest waarschijnlijke oplossing ongetwijfeld die, welke Dr. F. van Eeden in de *Nieuwe Gids* van 1890 gaf in zijn opstel «De spiritistische verschijnselen».

Het is, omdat men tegenwoordig *even* bang is voor alles wat buiten het bekende stelsel natuurwetten ligt, als men vroeger vlug bij de hand was om van «wonder» te spreken.

In modern-wetenschappelijke kringen is nu eenmaal uitgemaakt: «een wonder, dat is onmogelijk»; en zijn er nu spiritisten die zeggen: «ja maar er kunnen toch dingen plaats hebben, die gij met uw bekende natuurkrachten niet verklaren kunt: het is b.v. toch mogelijk een zwaar voorwerp door de kamer te laten zweven, zonder dat iemand het aanraakt, enz., enz.,» dan zit er niets anders op dan die spiritisten niet goed bij 't hoofd, althans niet betrouwbaar te noemen.

Er zijn evenwel ook kringen, met name de orthodox-godsdienstige, waar men niet a priori een wonder onmogelijk noemt op grond van zoogenaamde «onveranderlijkheid van natuurwetten»; waar men de mogelijkheid toegeeft, dat er tot dusver onverklaarde krachten

kunnen bestaan, die op die bekende natuurwetten tijdelijk storend kunnen inwerken. In deze kringen is de omstandigheid, dat iemand de spiritische verschijnselen als werkelijk erkent, dan ook volstrekt geen reden om dien persoon een gek of domkop te noemen.

Doch bij hen geldt een ander bezwaar.

Zij achten namelijk het Spiritisme een werk van helsche machten, van booze geesten of duivels, dat van God afleidt en de menschen in het verderf voert.

Dus al is de grond een andere, het resultaat is hetzelfde: «Oogen en ooren dicht! het beste er zich *niet* mee in te laten.»

Het doel nu van deze studie is na te gaan, in hoever het Spiritisme recht van bestaan heeft.

De eerste vraag, die op te lossen is, is natuurlijk deze: «Zijn de verschijnselen reëel, werkelijk bestaande?»

Zoo neen, dan is de zaak hiermede afgedaan.

Zoo ja, dan verdient zij als alle zaken, die in werkelijkheid bestaan, uit wetenschappelijk oogpunt volle belangstelling; en behoort het navorschen van den oorsprong dezer verschijnselen tot de belangrijkste vraagstukken der tegenwoordige wetenschap.

Doch dan komt de tweede vraag: «Is het Spiritisme uit godsdienstig oogpunt verkeerd? Mag een Christen er kennis van nemen? Is het al dan niet een werk van booze machten? En zoo neen, met welke bedoeling kan God die beweging hebben doen ontstaan; wat valt er voor den Christen uit te leeren, en hoe behoort zijn houding te zijn ten opzichte van het Spiritisme?»

Het onderzoek in deze studie zal zich dus achtereenvolgens uitstrekken tot deze vragen:

Wat is het Spiritisme op het gebied der wetenschap? — en:

Wat is het op het gebied des geloofs?

We zullen daartoe eerst de verschijnselen zelf nagaan; vervolgens hoe deze bij het tegenwoordige standpunt der wetenschap verklaard worden; om daarna het Spiritisme als religieus-wijsgeerig stelsel te leeren kennen en dit uit Christelijk oogpunt te beschouwen.

II. DE SPIRITISCHE VERSCHIJNSELEN.

Ongeveer in het midden dezer eeuw vertoonde zich op eenmaal een reeks verschijnselen, die door hunne geheimzinnigheid en het aanvankelijk onverklaarbare der oorzaken de aandacht trokken en aanleiding gaven tot veel geschrijf. Deze verschijnselen, die men kan samenvatten onder den naam «spiritische manifestaties», hielden weldra verscheidene ernstige onderzoekers bezig. Het bleek toen, dat door een groot aantal personen verschijnselen werden waargenomen of mededeelingen werden ontvangen, die alleen konden worden toegeschreven aan een verstandelijke oorzaak, buiten de normale vermogens van ons en onze medemenschen gelegen. Deze verstandelijke oorzaak of *intelligentie* noemde men «geest».

Degenen, die van deze verschijnselen een studie maken, splitsen zich in twee duidelijk onderscheiden groepen: vooreerst die, welke zich met een wetenschappelijk en positief onderzoek der voor onze zintuigen waarneembare verschijnselen bezig houden; terwijl de tweede categorie de mededeelingen, die zij beschouwt als van buiten-aardsche zijde afkomstig, tot een godsdienstig-zedelijk stelsel tracht te vereenigen.

De eerste richting, die zich aanvankelijk onder de benaming «Spiritualisme» *) deed kennen, telt vooral in Amerika en Engeland vele aanhangers. De tweede, die zich bij voorkeur als «Spiritisme» *) betitelt, werd omstreeks 1858 in Frankrijk door Rivail, onder het pseudoniem **Allan Kardec**, gesticht.

De onderzoeker der spiritische verschijnselen vindt zich dus allereerst geplaatst tegenover een bijzondere soort van voorvallen, die niet volgens de ons tot dusver bekende natuurwetten zijn te verklaren, en die dus aan den wetenschappelijken mensch de vraag ter oplossing geven: waardoor moeten die verschijnselen worden verklaard?

Die bedoelde verschijnselen, die vroeger wel nu en dan, doch niet in grooten getale waren waargenomen of stelselmatig waren bestudeerd, begonnen de algemeene aandacht te trekken in 1848, en wel onder de volgende omstandigheden:

In 1847 woonde in het gehucht Hydesville in den Staat New-York in een houten huisje zekere John D. Fox met zijn vrouw en twee dochttertjes Margaret en Kate, van 12 en 9 jaar. Spoedig nadat ze het huis betrokken hadden, hoorden ze geluiden, welke langzamerhand bepaald 't karakter van kloppingen aannamen, die de familie 's nachts zeer verontrustten. Nasporingen of de bureu er de hand in konden hebben, bleken vergeefs. Eindelijk, den nacht van 31 Maart 1848, ontdekte Kate toevallig dat de geluiden het knippen met haar vingers nabootsten en een juist antwoord gaven op vragen hoe oud de kinderen waren. Op verder

*) Zie de voorrede bij den derden druk.

vragen in tegenwoordigheid van buren werd door kloppen geantwoord, dat de geluiden werden voortgebracht door een overleden mensch, die in dat huis mishandeld was geworden, niet door een der buren, maar door een der vorige bewoners van het huis, een smid, John Bell geheeten. Verder werd te kennen gegeven dat deze klopper de geest was van een man van 31 jaar, die in de slaapkamer vermoord was geworden om hem van zijn geld te berooven; dat dit gebeurd was op een dinsdagnacht om twaalf uur, terwijl niemand anders dan de vermoorde en de smid in huis waren, daar de vrouw en het dienstmeisje beiden afwezig waren; dat het lijk den volgenden ochtend in den kelder verborgen was en daar tien voet diep begraven lag.

Daarop begaf men zich in den kelder; men ging op verschillende plaatsen staan, telkens vragende of het lijk daar lag. Alleen als men in 't midden van den kelder ging staan, klonken geluiden.

Doordat iemand verzon de letters van 't alphabet te noemen, werd door kloppen de naam van den vermoorde, Charles B. Rosma, aangegeven.

Ofschoon men dadelijk ging graven, had dit geen resultaat, daar men ter diepte van drie voet op grondwater kwam. In den zomer werd het graafwerk voortgezet — toen vond men op vijf voet diepte een plank, potscherven, houtskool en kalk; eindelijk eenig menschenhaar en verschillende beenderen, welke bij anatomisch onderzoek afkomstig bleken te zijn van een menschelijk geraamte.

Nu trachtte men uit te vorschen of er wellicht omstreeks den tijd, door de kloggeluiden aangegeven, iemand te Hydesville verdwenen was, en dat bleek in

het voorjaar van 1844 inderdaad het geval geweest te zijn met een marskramer, die bij den smid zijn intrek had genomen.

De smid Bell kwam in Hydesville terug om door zijn vroegere bureu een stuk te laten onderteekenen, inhoudende een verklaring: «dat er niets op hem te zeggen viel en zij hem hielden en nog houden voor een man van een eerlijk en rechtschapen karakter.» Wettelijke vervolging wegens laster werd niet ingesteld en Bell ging zich ten slotte buiten Amerika vestigen.

Een onderzoek naar de kinderen van den vermoorde, in hun woonplaats door de klopgeeluiden aangegeven, leidde tot niets.

In hoever de verklaring — dat inderdaad die geluiden en mededeelingen van den geest van Rosma afkomstig waren — gegrond is, zal later duidelijker worden. Voorloopig kan hier volstaan worden met op te merken, dat met «geest» bedoeld werd de persoon van den vermoorde, ontdaan van zijne lichamelijke eigenschappen, die met het vergaan van zijn lichaam tevens verdwenen waren.

Daar men had opgemerkt, dat die geluiden alleen voorkwamen in tegenwoordigheid der kinderen, dus dat deze een onmisbare voorwaarde voor het verschijnsel waren, bleek dat de meisjes Fox dus buiten hun wil waren wat men thans noemt «mediums», dat zijn personen, door wier tusschenkomst of invloed deze verschijnselen plaats vinden.

Het spreekt vanzelf, dat de familie Fox, die wegens de vijandige stemming der bureu, welke de verschijnselen voor duivelspraktijken hielden, spoedig daarop naar de stad Rochester verhuisde, van bedrog werd beschuldigd.

Zij bood daarom aan, de kinderen te onderwerpen aan het onderzoek van eene commissie van stadgenooten, in een openbare vergadering gekozen.

Drie commissiën werden achtereenvolgens benoemd; de laatste was samengesteld uit verstokte twijfelaars, die de voorgaande commissiën beschuldigd hadden van domheid of van verstandhouding met de familie Fox. Doch alle drie commissiën waren, na onbeperkt onderzoek, genoodzaakt te verklaren, dat de oorzaak der verschijnselen niet te ontdekken was. De laatste commissie rapporteerde zelfs, dat er noch machinerie gebruikt was, noch bedrog had plaats gehad, en dat hun vragen, *waarvan vele in gedachten gedaan waren*, juist werden beantwoord.

Als men daarbij in het oog houdt, dat de mediums twee kinderen waren, en de onderzoekers uiterst achterdochtige Amerikaansche burgers, die vast besloten hadden het bedrog te ontmaskeren, en daartoe aangespoord door opgewonden openbare vergaderingen, dan kan men vrij besluiten, dat reeds toen was uitgemaakt, dat er van bedrog of misleiding geen sprake was.

Weldra bemerkten andere personen, dat zij soortgelijke vermogens bezaten als de meisjes Fox. Zoo verspreidde deze beweging zich over Amerika.

In 1851 vereenigden zich eenigen der meest ontwikkelde mannen uit New-York — rechters, leden van den Senaat, geneesheeren, advocaten, kooplieden, geestelijken, letterkundigen — tot een vereeniging voor onderzoek. In 1854 werd een tweede spiritualistische vereeniging te New-York opgericht, waarin ook geleerden en mannen van hooge maatschappelijke positie zitting hadden.

Een weinig later nam Professor Mapes, een landbouwscheikundige, met 12 vrienden, meest mannen van

talent en ongelooovigen, het onderzoek ter hand. Zij verbonden zich om wekelijks gezamenlijk één seance met een medium te houden, en wel twintig malen in het geheel. De eerste 18 malen waren de verschijnselen die zich voordeden, zoo weinig beteekenend, dat de meesten van het gezelschap den tijd, dien zij er mede verloren hadden, betreurden; maar op de twee laatste seances vertoonden zich verschijnselen van zoo treffenden aard, dat het onderzoek door denzelfden vriendenkring vier jaren achtereen werd voortgezet, en dat allen spiritualisten werden.

De beweging breidde zich voortdurend uit. In 1870 waren er in Amerika ongeveer 20 officieele genootschappen en 105 vereenigingen van spiritualisten, 207 personen die lezingen over het onderwerp hielden en omtrent een gelijk getal publieke mediums. Ook in Europa zijn talloze beoefenaars.

Dr. Frederik van Eeden schatte in 1890, dat het Spiritisme millioenen aanhangers telde of geteld heeft, en vermeldde daarbij, dat het 36 destijds nog bestaande tijdschriften in de wereld heeft gebracht. Dat deze kolossale beweging geheel alleen zou berusten op een serie bedriegerijen en vergissingen, acht Van Eeden zelf de allergrootste vergissing.

De verschijnselen die werden waargenomen, kunnen onderscheiden worden in *physische* en *verstandelijke*. Bij de eerste wordt op stoffelijke voorwerpen ingewerkt, of worden door-de-zintuigen-waarneembare voorwerpen voortgebracht. Bij de *verstandelijke* vertoont het medium — de tusschenpersoon — krachten of vermogens, die hij in normalen toestand niet bezit.

De voornaamste *physische* verschijnselen, die men heeft waargenomen, zijn de volgende:

1^e. *Eenvoudige physische verschijnselen* o.a. het voortbrengen van allerlei soort geluiden, van zacht tikken tot harde slagen als die van een zwaren smidshamer, zonder merkbare oorzaak. *Lichamen veranderen van gewicht*, hetgeen daaruit blijkt, dat een balans, waaraan zij zijn opgehangen, plotseling een ander gewicht aanwijst. Zoo heeft men hieromtrent waargenomen, dat het gewicht van een eettafel van 121 pond schommelde tusschen 60 en 134 pond. Ook verandert het gewicht van het medium zelf. Bij het onderzoek der wetenschappelijke commissie te Milaan, die in 1892 met het medium Eusapia Paladino experimenteerde, ging het medium op een stoel op een weegschaal zitten en bleek haar gewicht veranderlijk, en wel een vermeerdering van 1—2 K.G. en een vermindering tot 10 K.G. te ondergaan. Soms werd een medium zelf opgeheven en zweefde door de lucht.

Andere physische verschijnselen zijn: het bewegen van lichamen, b.v. meubels en andere voorwerpen, zonder dat een mensch ze aanraakt. Lichamen rijzen als van zelf op in de lucht; zij worden op onbegrijpelijke wijze in en uit gesloten kamers verplaatst. Mediums worden eveneens als vanzelf bevrijd uit banden, zelfs uit gesmeed ijzeren ringen, waarmede zij zorgvuldig bevestigd waren.

2^e. *Meer samengestelde physische en chemische verschijnselen*. Tot deze rubriek kan men b.v. rekenen, dat een medium gloeiende kolen in de hand draagt, die op het hoofd van een der aanwezigen stapelt, zonder dat de huid of het hoofdhaar in het minst verschroeid worden; terwijl andere personen, die niet dat eigenaardige vermogen bezitten, aan dezelfde kolen hun vingers branden.

3^e. *Direct schrijven en teekenen*. Op papier, zoodanig

geplaatst dat geen menschelijke hand of voet het kan aanraken, wordt schrift of teekening te voorschijn gebracht. Soms rijst, zichtbaar voor de toeschouwers, een potlood op en schrijft of teekent, schijnbaar van zelf, op dat papier. Soms worden teekeningen in vele kleuren voortgebracht in het tijdsverloop van enkele seconden, en worden de kleuren nog nat gevonden. Een der gebruikelijke wijzen waarop dit directe schrift verkregen wordt, is de volgende: Een stuk griffel van enkele millimeters lengte wordt op een tafel gelegd en met een schoone lei bedekt; men hoort dan het geluid van schrijven en in weinige minuten ziet men op de lei een geschreven mededeeling van aanmerkelijke lengte. Dit gebeurt ook in goed verlichte kamers.

4°. *Muzikale verschijnselen.* Zonder menschelijke tussenkomst worden verschillende muziekinstrumenten, zooals een piano, een harmonica, een tafelschel, bespeeld. Bij aanwezigheid van sommige mediums werden zelfs oorspronkelijke muzikale composities van zeer verheven karakter voortgebracht.

5°. *Geheele of gedeeltelijke materialisaties.* Dit zijn of lichtverschijnselen, vonken, sterren, lichtbollen, lichtende wolken en dergelijke; of met scherpe begrenzing: handen, aangezichten, zelfs geheele menschelijke gestalten, die meestal op een gedeelte van het gelaat en de handen na, met golvende draperieën zijn bedekt.

Die menschelijke vormen zijn dikwijls in staat om vaste lichamen te bewegen; zij kunnen door de aanwezigen gezien en betast worden. Soms spreken zij met de aanwezigen en schijnt niets hen van een gewoon mensch te onderscheiden. Men heeft de golvende gewaden van deze wezens onderzocht en er stukken van afgesneden, die in den regel na korten tijd als het

ware wegsmolten. Ook worden, hetzij schijnbaar van zelf, hetzij door zulke wezens, bloemen aangebracht, waarvan sommige eveneens na eenigen tijd wegsmelten en verdwijnen, andere weer duurzamer bleken en bewaard konden worden.

Deze geestgestalten of *phantomen* zijn zeker de merkwaardigste van alle spiritische verschijnselen. Hun werkelijkheid is, zooals straks nader zal worden aangeduid, door tal van onderzoekers als een ontwijfelbaar feit erkend. Men heeft die phantomen gemeten, gewogen, hun ademhaling onderzocht, hun polsslag gevoeld. Het feit is bekend, dat een phantoom zich twee uren met de aanwezigen onderhield en uit zijn vorig leven verhaalde.

Van het verschijnen van «geesten-handen» bestaan zeer eigenaardige bewijsstukken. Prof. William Denton verzon in 1876 een middel om deze te verkrijgen. Hij liet daartoe een dergelijke geesten-hand zich beurtelings dompelen in twee kommen, de eene gevuld met warm water, waarop een laag paraffine dreef, de andere met koud water. Werd de hand eerst in de paraffine gedompeld, en daarna in het koude water, dan stolde de paraffine om de hand. Werd deze beweging herhaald, dan vormde zich om de hand een paraffine-handschoen. Ten slotte verdwijnt zulk een phantoom-hand zooals zij ontstaat; als het ware van zelf door zich op te lossen. Bij de genomen proeven bleef dus de paraffine-handschoen achter, die met gips gevuld werd: daarna werd de paraffine er door warm water afgesmolten, waarna men een gipsen hand overhield, die dus een nauwkeurige afbeelding van de geesten-hand gaf. Het merkwaardigste en afdoende bewijs tegen bedrog is, dat zulk een gipshand geen naden vertoont; een menschen-

hand daarentegen zou den paraffinevorm niet hebben kunnen verlaten, zonder den vorm te verbreken, omdat de pols smaller is dan de hand.

6^e. *Zoogenaamde geesten-fotografieën.* *) Hetgeen hieromtrent door den bekenden natuuronderzoeker A. R. Wallace wordt medegedeeld, is ook hoogst merkwaardig; de proeven werden met zoodanige contrôle genomen, dat alle bedrog was uitgesloten.

Een der eerste geesten-fotografieën werd verkregen in Maart 1872. Op zekeren dag gingen de heer en mevrouw Guppy (Engelschen; beide dilettant-fotografen) naar den heer Hudson, een fotograaf, die dicht bij hen woonde en die geen spiritualist was, om eenige portretjes van mevrouw te laten maken. Na afloop kwam de heer Guppy op het denkbeeld om zelf te gaan zitten, of het hem ook gelukken mocht een afdruk van een schim-vorm te verkrijgen. Hij ging zitten, verzocht zijne vrouw zich op den achtergrond te plaatsen, en werd gefotografeerd. Nu vertoonde zich op de foto achter Guppy een groote, onbepaalde, ovale, witte vlek, die een weinig op den omtrek van eene gedrapeerde gedaante geleek. Mevrouw Guppy zelf was in het zwart gekleed, dus kon die gedaante niet veroorzaakt hebben. Deze foto is ook daarom zoo merkwaardig, omdat een plotselinge opwelling tot deze proef dreef, en deze niet met opzet was voorbereid: en om de groote witte vlek, die geen bedrieger beproefd zou hebben voort te brengen, omdat die op zichzelf de foto in hooge mate bedierf.

Enkele dagen later gingen de heer en mevrouw Guppy met hun zoontje zonder waarschuwing weder

*) Zie de voorrede bij den derden druk. Deze benaming «geesten-fotografieën» is gebruikelijk, juister ware «*schim-fotografieën*».

naar den fotograaf. Mevrouw ging op den grond zitten en hield den jongen op een voetbankje. Haar man stond er achter en bekeek de groep. De aldus verkregen foto is hoogst merkwaardig. Eene groote vrouwelijke gedaante, fraai gedrapeerd in witte gazige kleeding, staat juist achter en boven moeder en zoon, ziet op hen neder en houdt hare open handen over hunne hoofden, alsof zij hen zegende. Het gelaat is een weinig Oostersch en evenals de handen fraai begrensd. De witte kleederen verdwijnen achter de donkere gedaanten van mevrouw en haar zoontje, zonder er in het minst doorheen te schijnen.

Zoo spoedig mogelijk daarna werd een tweede foto genomen, die ook een zeer merkwaardige uitkomst gaf. Mevrouw Guppy zat weder op den grond geknield bij haar jongen, maar bukte zich ditmaal niet zoo sterk en hield het hoofd hooger. Dezelfde witte gedaante vertoonde zich even goed begrensd, doch in eenigszins veranderde houding en wel op een wijze, volkomen overeenstemmende met de geringe verandering in de houding van mevrouw Guppy. De handen waren eerst op gelijke hoogte, doch bij het tweede portret was de eene aanmerkelijk hooger opgetild dan de andere, zoodat zij nagenoeg op denzelfden afstand van mevrouw Guppy's hoofd bleef als vroeger. De plooien van de draperie verschilden alle hiermede overeenkomstig, en het hoofd was een weinig gedraaid.

Uit dit alles blijkt volgens Wallace één van beiden: of er was een levend, intelligent, maar onzichtbaar wezen tegenwoordig, of de heer en mevrouw Guppy hebben met den fotograaf en een of anderen vierden persoon te zamen bedrog gepleegd, en dat in het vervolg steeds volgehouden. Wallace, die in zijn werk:

«Een verdediging van het hedendaagsche Spiritualisme», voorkomende in de «Fortnightly Review» dit verhaal mededeelt, verzekert echter den heer en mevrouw Guppy goed te kennen en overtuigd te zijn, dat zij geen bedrog hebben kunnen plegen.

Behalve deze zijn nog tal van soortgelijke waarnemingen gedaan, waarbij dikwijls duidelijke afbeeldingen werden verkregen van overleden vrienden of bloedverwanten, en zulks niet alleen door beroeps-fotografen, maar ook door amateurs op dat gebied.

Zoo gelukte het verkrijgen van geesten-fotografieën o.a. aan Thomas Slater, fabrikant van optische instrumenten in Euston Road; aan R. Williams, M.A. Ph.D. van Hayward's Heath na 18 maanden proefneming; aan John Beattie van Clifton, voormalig fotograaf, in zijne onderzoekingen bijgestaan door Thomson, een Edinburgsch Doctor in de Medicijnen, die ook 25 jaar lang als liefhebber de fotografie beoefend had.

Bij deze proefnemingen vertoonden somtijds 20 achtereenvolgende foto's niets buitengewoons; doch bij andere deed zich het merkwaardig feit voor, dat het medium vertelde schimmen te zien, en deze overeenkomstig zijn beschrijving op de foto's werden teruggevonden, waaruit dus blijkt, dat hetgeen het medium zag een objectief bestaan had of, met andere woorden, niet alleen maar in de verbeelding van het medium bestond.

Op dit gebied is ook bekend het proces, in 1869 te New-York gevoerd tegen den Amerikaan Mumler, die beschuldigd werd bedrog te plegen door het vervaardigen van geesten-fotografieën; na een scherp gerechtelijk onderzoek moest de beschuldiging van bedrog als onhoudbaar worden afgewezen.

Tot de *verstandelijke verschijnselen* kunnen gerekend worden te behooren:

1^e. *Het automatisch schrijven*. Het medium schrijft zonder bewustheid van hetgeen hij neerzet, dikwijls over zaken, waaraan hij niet denkt, die hij niet verwacht of die hem tegenstaan. Nu en dan worden stellige en juiste mededeelingen neergeschreven omtrent dingen, waarvan hij niets wist, noch ooit iets geweten heeft. Soms tijds worden toekomstige gebeurtenissen nauwkeurig voorspeld.

Zulk schrijven vertoont bij een zelfde medium dikwijls een verschillende hand; soms wordt in spiegel-schrift geschreven; menigmaal ook in talen, die het medium niet verstaat.

Op dit gebied merkwaardig, en tevens ten bewijze dat het medium onbewust het schrift voortbrengt, is 't geen door Dr. Carl du Prel wordt medegedeeld aangaande het mediumschap van kinderen; n.l. dat een kind van mevrouw Jencken (Kate Fox), toen het 5½ maand oud was, reeds zulk schrift voortbracht; een andere zuigeling van 2 maanden gaf door zulk schrift antwoord op vragen, en zelfs deed een dochttertje van Baron Seymour Kirkup dit, toen het 9 dagen oud was.

2^e. *Heldersien of Clairvoyance en helderhooren*. Dit verschijnsel doet zich ook op verschillende wijzen voor. Sommige mediums zien de gedaanten van afgestorvenen en van hun onbekende personen, en beschrijven die zoo uitvoerig en in bijzonderheden, dat hunne vrienden hen dadelijk herkennen. De mediums hooren dikwijls stemmen, die data, plaatsen en namen noemen, in verband met de personen, die zij beschreven hebben te zien. Anderen weder lezen den inhoud van verzegelde brieven in elke taal, enz.

3^e. *Het spreken in «trance» of geestverrukking.* Het medium komt in een min of meer bewusteloozen toestand en spreekt dan dikwijls over zaken en in een stijl, die ver boven zijn normale vermogens verheven zijn. De meest onontwikkelde personen kunnen in zulken toestand de geleerdste gesprekken houden.

4^e. *Impersonatie.* Dit is het verschijnsel, dat zich bij geestverrukking voordoet. Het is dan of een ander wezen van het medium bezit genomen heeft; het spreekt soms in talen, die het medium volstrekt niet kent en nimmer gehoord heeft. Dit spreken in vreemde talen is o.a. bij de dochter van den rechter John Edmonds te New-York geconstateerd.

Bij verscheidene mediums neemt men nog andere verschijnselen waar, die tot de groep van «verstandelijke» behooren, en die hier vermelding verdienen, al hebben zij misschien met het eigenlijke «Spiritisme» (of den invloed van on-belichaamde geesten) minder te maken. Zoo b.v. *Genezend vermogen.* Mediums, die deze gave bezitten, kunnen ziektegevallen genezen door het opleggen der handen. Het gebeurt ook wel dat het medium in geestverrukking plotseling de verborgen ziekte ontdekt, geneesmiddelen daartegen voorschrijft en dikwijls zeer nauwkeurig het ziekelijk voorkomen van inwendige organen beschrijft.

Psychometrie of het vermogen om de geschiedenis van «onbezielde» voorwerpen als een zakdoek, een steen, een haarlok, op rechtstreeksche wijze te onderscheiden, en waaruit men de beschouwing heeft afgeleid dat de «dingen» evenals de menschen een «ziel» hebben.

Zijn hiermede de voornaamste vormen aangegeven, waaronder de *spiritische manifestatiën* zich voordoen,

— of zooals Crookes en anderen zeggen: «*de Psychische Kracht*» zich openbaart, — toch zal men mogelijk de bedenking tegenwerpen: «dat alles klinkt wel heel mooi en vreemd, maar is het wel waar? Is het niet een sprookje van tovenaars en kaboutermannetjes? Wie zijn toch die mannen van talent, die dat alles onderzocht hebben; die ongeloovigen, die door de feiten bekeerd heeten; die rechtsgeleerden, die de waarheid moesten erkennen? Vage mededeelingen vertrouwen wij niet, wij wenschen *namen* van erkend eerlijke, scherpzinnige, wetenschappelijke onderzoekers; en eerst dan, op getuigenis van zulke personen, kunnen wij aan al die vreemde dingen gelooven!»

Die wensch is alleszins billijk, en om daaraan te voldoen volgt hier een stel namen van bekende personen, met opgave van hunne betrekking of positie en van de geschriften, waarin zij de vruchten van hun onderzoek hebben neergelegd: personen, die allen van de werkelijkheid der spiritische verschijnselen zijn overtuigd geworden.

Hiertoe behooren:

K. Baron von Reichenbach. Van diens hand verscheen in 1849 te Brunswijk een werk van 3 deelen: «Physisch-physiologische onderzoekingen over de Dynamiden van het Magnetisme en van de Electriciteit in betrekking tot de levenskracht».

In dit werk wordt het ondervinden van zekere duidelijk te onderscheiden prikkelende gewaarwordingen bij het aanraken van magneten en kristallen, en het zien van lichtuitstroomingen uit die voorwerpen behandeld, wat aan sommige personen bij zekeren toestand van hun zenuwstelsel eigen is, en dit alles toegeschreven aan een bijzondere kracht, van alle tot dusver bekende

krachten verschillend, welke door von Reichenbach *Od-kracht* genoemd werd. De in dit werk beschreven verschijnselen behooren tot dezelfde soort welke elders als «spiritische verschijnselen» beschreven zijn.

Dr. W. Gregory, hoogleeraar in de scheikunde aan de Universiteit te Edinburgh, deelde zijne persoonlijke onderzoekingen van vele jaren mede in zijn werk: «Brieven over Dierlijk Magnetisme» uitgegeven in 1851. *)

Hij behandelt daarin o.a. de helderziendheid, het lezen van gedachten, het door helderziendheid opsporen van gestolen voorwerpen en aanwijzing van den dief.

Dr. H. Mayo, lid van de «Royal Society» te London, voormalig hoogleeraar in de Anatomie en Physiologie aan het Kings-College, enz., gaf eveneens zijn persoonlijk getuigenis van soortgelijke feiten in zijn «Brieven over de in het volksbijgeloof bevatte waarheden».

D. Joseph Haddock, praktiseerend arts te Bolton, heeft in zijn werk: «Somnolism and Psychism» de op het mesmerisme en helderziendheid betrekking hebbende feiten geclassificeerd. Hij voert voorbeelden aan dat, met behulp van een helderziende, diefstal werd opgespoord en berichten van veraf zijnden werden ontvangen.

Omtrent de meer speciaal *spiritische* verschijnselen, die slechts plaats hebben in tegenwoordigheid of door den invloed van personen met een bijzonder gestel (medium), kunnen onder de zoo talrijke getuigen, o. a. de volgende worden genoemd:

A. R. Wallace, beroemd Engelsch natuuronderzoeker en reiziger, aan wien veel van het hier medegedeelde is ontleend. Hij schreef o. a.: «On Miracles

*) In het Nederl. vertaald door Mevr. Elise van Calcar.

and modern Spiritualism». Three essays. London, J. Burns. 1875. *)

In de voorrede van zijn werk «The scientific aspect of the supernatural» beschrijft hij o. a. hoe hij vroeger materialist was en scepticus op philosophisch gebied, die alle voorstelling omtrent een geestelijk bestaan verwierp, doch hoe hij door de kracht der spiritualistische feiten tot inkeer en beter inzicht is gekomen. **)

Cromwell Fleedwood Varley, natuurkundige en electricus, hoofdingenieur der telegrafen in Engeland, op wiens proeven met Crookes zal later worden teruggekomen.

A. de Morgan, hoogleeraar in de wiskunde en Decan van het «University College» te London, gaf in 1863 zijn werk uit «Van stof tot geest», het resultaat van tienjarige ervaring van geestenmanifestaties. In de voorrede komt de volgende, uit den mond van een wiskundige zoo veelzeggende verklaring voor: «Ik ben door de waarneming met mijn eigen zintuigen van eenige der — in het werk — verhaalde feiten overtuigd; voor andere heb ik zoo goede bewijzen gekregen als getuigenissen slechts leveren kunnen. Ik ben volkomen overtuigd dat ik op eene wijze, die elk ongeloof onmogelijk maken moet, zoogenaamde spiritueele of geestelijke dingen gezien en gehoord heb, die door geen redelijk wezen door bedrog, toeval of misverstand ver-

*) In het Nederlandsch vertaald onder den titel: «Het Spiritisme en zijne wonderen» door den oud-ingenieur D. J. Buijsman. Uitg. Cohen Zonen Amsterdam.

**) Op het Internationaal Congres te Londen 23 Juni 1898 verklaarde WALLACE: «Ik heb geen reden om mijne overtuiging omtrent het Spiritualisme te veranderen. Wat ik geloofde en wist dat waar was 35 jaren geleden, weet ik dat nog heden waar is.»

klaard kunnen worden. Tot zoover gevoel ik vasten bodem onder mij.»

John W. Edmonds, lid van de wetgevende macht van den Staat New-York, president van den Senaat en opperrechter van het hoogste gerechtshof in dien Staat, begon het Spiritualisme te onderzoeken, vermoedende dat het bedrog was, en met de bedoeling om dat te ontmaskeren en publiek te maken, doch eindigde als overtuigd spiritualist. Zijne ervaringen heeft hij in een werk, getiteld «Geesten-Manifestatiën» medegedeeld.

Robert Hare, oud-hoogleraar in de scheikunde aan de Universiteit van Pennsylvanië, beschreef o. a. in zijn werk «Experimental Investigation of the Spirit Manifestations» de intelligente mededeelingen, verkregen door tusschenkomst van een medium.

Professor Challis, leeraar in de Sterrenkunde te Cambridge, schrijft in het «Clerical Journal» van Juni 1863 het volgende: «Ofschoon ik weliswaar geen gronden heb, om uit eigen persoonlijke waarneming aan de — naar men beweert — van zelf ontstane beweging der tafels geloof te schenken, zoo ben ik toch niet in staat geweest weerstand te bieden aan de kracht der getuigenissen omtrent dergelijke feiten.

«Die getuigenissen zijn verbazend menigvuldig en afkomstig van personen, die in geenerlei betrekking tot elkander stonden. Engeland, Frankrijk, Duitschland, de Vereenigde Staten van Amerika en de meeste andere Christenvolken dragen gelijktijdig hunne stellige bewijzen daartoe bij Om kort te gaan, de getuigenissen zijn zoo talrijk en overeenstemmend geweest dat of de feiten, zooals zij verhaald worden, voor waar erkend moeten worden, of de mogelijkheid om in het

algemeen de waarheid van feiten door menselijke getuigenis te bewijzen, opgegeven moet worden.»

Dr. Sexton, een der hoofden van de positivistische richting, werd door de feiten overtuigd, gelijk uit zijn verhandeling «How I became a Spiritualist» nader blijkt. De slotsom van zijne beschouwingen omtrent het spiritualisme is, dat de mededeelingen afkomstig zijn van overledenen, en dat de spiritische feiten zonder schaduw van twijfel bewijzen, dat de mensch onsterfelijk is.

Angenor Graaf de Gasparin gaf in 1854 het werk uit «Wetenschap versus Spiritualisme», waaruit op grond van een lange reeks streng gecontrôleerde proeven als volkomen bewezen blijkt, dat de wil in sommige toestanden van het organisme op een afstand een levenloos voorwerp bewegen kan. Deze verschijnselen verklaart hij evenwel zonder hulp van geesten.

Professor Thury te Genève gaf in 1845 een werk van soortgelijken aard uit als De Gasparin.

De «London Dialectical Society» benoemde in 1869 een commissie van 33 leden ten einde een onderzoek naar de realiteit der spiritische verschijnselen in te stellen, waarin o. a. de rechtsgeleerde Cox, prof. A. R. Wallace, Dr. J. Edmunds zitting hadden. Hun onderzoek duurde twee jaren en bevestigde de echtheid der feiten, hoewel men het over de oorzaak der verschijnselen niet eens was. Daar de «Society» niet bereid was het lijvige verslag te doen drukken, gaf de commissie het in 1871 op eigen verantwoordelijkheid uit.

Alexander Aksakow, Keiz. Russische Staatsraad, gaf in 1890 zijn werk «Animismus en Spiritismus» van ruim 800 blz. in het licht, na sedert 1855 het Spiritisme grondig te hebben bestudeerd. Dit werk is te beschouwen als een handboek, waarin het meest wetenswaardige

van de zoo uitgebreide spiritische literatuur is samengevat.

Behalve al de genoemde hebben nog tal van bekende personen de onloochenbaarheid der spiritische verschijnselen erkend. We noemen slechts de volgende namen: *)

Beoefenaars der natuurwetenschappen: Prof. W. F. Barrett; Prof. Butlerow (St. Petersburg); Prof. W. Denton, hoogleeraar in de geologie; Prof. Endlicher (botanie); Prof. W. D. Gunning (geologie); Alex. von Humboldt; Prof. Oliver J. Lodge (physica); Sir John Lubbock; Dr. Hoëffer (chemie) enz.

Wis- en sterrekundigen: Generaal Drayson; Camille Flammarion; H. Goldschmidt; Prof. Raoul (Genève); Schiaparelli.

Medici en physiologen: Prof. J. R. Buchanan (Cincinnati); Dr. John Dods; Dr. John Elliotson; Prof. E. Coues; Dr. Paul Gibier (Directeur van het Inst. Pasteur te New York); Dr. J. M. Gully; Dr. Justin Kerner en vele anderen.

Philosophen: Ch. Fauvety; Prof. J. H. Fichte.

Theologen: Rev. Adin Ballou; vader Lacordaire; vader Roca; Rev. Minot J. Savage; Aartsbisschop Whateley; Kanunnik Wilberforce.

*) Nog tal van namen van bekende en beroemde getuigen, bijgewerkt tot op den laatsten tijd, vindt men in de «Lijst van eminente getuigen voor het Spiritualisme» door H. B. Kennedy van Dam, 2e druk, 's-Gravenhage, J. S. Dijkhoff, 1901. Prijs 20 cents.

Alleen wil ik, als behoorende tot de aller-belangrijkste getuigenissen van den laatsten tijd, noemen Dr. Richard Hodgson, secretaris van de Amerikaansche afdeeling der «Society for Psychical Research», die bekend was wegens zijn ontmaskering van vele mediums en zijn bestrijding van de geesten-theorie, doch die door zijn onderzoekingen, in vereeniging met de Professoren Hyslop en James van de Havard University, ingesteld met het medium Mevr. L. E. Piper, in zijn rapport van 1898 openlijk getuigde dat de geesten-hypothese de eenige afdoende verklaring der verschijnselen is. Hetzelfde erkent Prof. Hyslop in zijn uitvoerig rapport van 1901.

Journalisten: Horace Greely (Red. N. York Tribune); W. T. Stead.

Letterkundigen: Sir Edwin Arnold; Arsine Houssaye; Harriet Beecher Stowe; François Coppé, Alex. Dumas père; Victor Hugo; Longfellow; Lessing; Florence Marryat; V. Sardou; Tennyson; Thackeray, e. a.

Staatslieden: Lord Brougham; John Bright; Jules Favre; Abraham Lincoln; Thiers.

Kunstenaars: Sir Edwin Landseer; John Ruskin.

Andere bekende personen: Ernest Bosc; Charles Bradlaugh; William Booth; Louis Figuier; Napoleon III; koningin Victoria; Lord Wolseley.

Ook van belang voor hen, die meenen dat alles op goochelkunsten neerkomt, is de verklaring van eenige vermaarde goochelaars als Bellachini, Rob. Houdin, Hamilton, Rhys en anderen, dat zij na zoo zorgvuldig mogelijk onderzoek de gedachte aan goochelarij moesten verwerpen.

Misschien zullen voor sommigen de namen van Nederlanders meer zeggen dan die van personen uit Duitschland, Engeland en Amerika. Dezulken kunnen we ook verwijzen naar het in de noot genoemde werkje van Majoor Kennedy van Dam. We willen slechts één Nederlander hier op den voorgrond brengen, n.l. Dr. FRED. VAN EEDEN, en herinneren aan zijn artikel «De Spiritistische verschijnselen» in de «*Nieuwe Gids*» van 1 Januari 1890 verschenen — te meer van beteekenis daar de schrijver, behalve een man van zeldzaam veelzijdige begaafdheid, destijds specialiteit op 't gebied van psychische geneeswijze was.

Van Eeden vermeldt in dat artikel de sinds een reeks van jaren volgens streng-wetenschappelijke methode voortgezette onderzoekingen van de Society for Psychical

Research in Engeland, waaraan geleerden als Myers,^{*)} Podmore e.a. aan het hoofd staan, waaraan verschillende beroemde physiologen medewerken, en waardoor werkingen als het overbrengen van gedachten zonder zinnelijke tusschenkomst, het tweede gezicht en soortgelijke boven twijfel verheven worden. Ook noemt Van Eeden de namen van Ulrici, Zöllner, Fechner, Pierre Janet te Havre, Ch. Richet te Parijs, Prof. Yung te Genève, die allen de spiritische verschijnselen hebben bestudeerd en het bestaan van psychische krachten, kenbaar in het bewegen van voorwerpen enz., zonder mechanische middelen door tusschenkomst van mediums hebben erkend. — En in de *«Nieuwe Gids»* van 1 December 1891 beschrijft hij de verandering van meening van den bekenden Italiaanschen physio-psycholoog Prof. Cesare Lombroso, die, na proeven te hebben genomen met het medium Eusapia Paladino, in de Italiaansche dagbladen den volgende brief publiceerde:

«Ik ben zeer beschaamd en verdrietig, met zooveel hardnekkigheid de mogelijkheid der zoogenaamde spiritische feiten bestreden te hebben. Ik zeg de feiten, daar ik nog tegenstander ben der theorie, maar de feiten bestaan en ik beroem mij er op een slaaf der feiten te zijn.»

Turijn, 25 Juli 1891.

(get.) C. LOMBROSO.

Dezelfde professor Lombroso was lid van de commissie, bestaande uit den reeds genoemden staatsraad Aksakow, den vermaarden sterrekundige Schiaparelli; Brofferio, prof. in de philosophie te Milaan; Gerosa,

^{*)} Dr. F. W. H. Myers heeft zich, na jaren lang een anderen uitweg gezocht te hebben, gedwongen gezien te erkennen dat alleen de geestenhypothese een voldoende verklaring der verschijnselen vermocht te geven.

professor in de physica te Portici; Finzi, doctor in de physica te Milaan; Ermacora, idem te Padua; en Carl du Prel, dr. in de philosophie te München. Deze commissie nam in 1892 te Milaan in 17 achtereenvolgende zittingen proeven met Eusapia Paladino, een eenvoudig Napolitaansch vrouwtje van 35 jaar, wier mediumieke eigenschappen reeds 16 jaren tevoren door den heer Damiani te Florence ontdekt waren, en die sedert 8 jaren door den heer Chiaca was opgeleid, om als voorwerp van onderzoek te dienen. Evenals bij alle soortgelijke onderzoekingen, die met ernst zijn voortgezet, is ook hier weder gebleken — gelijk o. a. uit een bericht van het laatstgenoemde commissielid dr. du Prel te lezen is — dat de echtheid der verschijnselen niet tegen te spreken was.

Wanneer een persoon als Lombroso in het openbaar zijn ongelijk erkent, en ten opzichte van feiten, die hij altijd bestreden heeft, met schaamte bekennen moet, dat hij gedwaald heeft, is dit toch wel een bewijs, dat hij geen middel zag om hieraan te ontsnappen en dat inderdaad deze feiten bij geen mogelijkheid te ontkennen zijn.

Wij hebben dus gezien, hoe tal van geleerden in alle takken van wetenschap, dikwijls tegen hun vooropgevatte meeningen in, gedwongen zijn geweest de echtheid der spiritische manifestaties te erkennen, wanneer zij de moeite namen die met volharding te onderzoeken. Men mag zelfs veilig beweren dat de meeste spiritisten tot hunne overtuiging zijn genoodzaakt, nadat alle kritische bedenkingen, die zij bij mogelijkheid konden opwerpen, door de ervaring waren gelogenstraft.

Dat dit werkelijk zoo is, zien wij, als we nagaan met welke nauwgezetheid de onderzoekingen betreffende

deze verschijnselen zijn ingesteld, en hoe stellig de aldus verkregen uitkomsten zijn.

Bizonder merkwaardig zijn de onderzoekingen, die door Crookes, eerst alleen, en later met behulp van den reeds genoemden electro-technicus Varley sedert 1870 verricht zijn.

Sir William Crookes is een beroemd Engelsch natuur- en scheikundige, die door vele ontdekkingen, o. a. van het metaal *thallium* en de *kathodestralen* in de wetenschappelijke wereld een goeden naam heeft. Wat het beteekent, dat Crookes dit onderzoek verricht heeft, kan alleen diegene ten volle beseffen, die door bestudeeren van Crookes' geschriften weet, wat en hoe hij op natuurkundig gebied heeft gewerkt.

Het kan dan niet anders of men moet eerbied krijgen voor zijn geniale manier van experimenteren, en voor de logische wijze, waarop hij de kern van het vraagstuk, dat hij oplossen wil, door zorgvuldig gekozen proefnemingen blootlegt.

Voor het onderzoek van raadselachtige ingewikkelde natuurverschijnselen is Crookes dan ook bij uitstek bevoegd; het nemen van nauwkeurige proeven en contrôle-proeven is zijn vak; en daarom vond het algemeene toejuiching, toen Crookes besloot de vreemde verschijnselen van het zoogenaamde Spiritualisme aan een nauwkeurig onderzoek te onderwerpen. Men was overtuigd dat onder het oog van zulk een onderzoeker alle bedrog aan het licht zou komen.

Het resultaat van zijne langdurige onderzoekingen is opgenomen in het *Quarterly Journal of Science* van 1 Juli 1870, 1 October 1871 en 1 Januari 1874; in «The Daily Telegraph» van 13 Maart 1875 en in de «Spiritualist» van 12 Maart 1875. De studies van Crookes

zijn met de daarop verschenen kritieken en antwoorden later in boekvorm uitgegeven onder den titel «Researches in the phenomena of Spiritualism», London, James Burns.

Hij behandelt achtereenvolgens verschillende der reeds genoemde klassen van verschijnselen, waarbij hij nog verscheidene merkwaardige dingen vermeldt. Zoo werd de verplaatsing van zware lichamen op spiritische wijze gewoonlijk voorafgegaan door een kouden luchtstroom, die de thermometers verscheidene graden deed dalen.

Omtrent de *lichtverschijnselen* deelt Crookes o. a. mede: «Ik heb lichtende punten zien rondvliegen en zich op de hoofden van verschillende personen neerzetten», hetgeen onwillekeurig aan het Pinksterverhaal doet denken.

Ook nam Crookes *zelflichtende* of *bij gewoon licht zichtbare handen* waar, die van zelf verdwenen, als 't ware in damp oplostten; wat ook weder aan het «Mene Tekel» op Belsazar's koningsfeest herinnert.*)

Hoogst belangrijk is zijn mededeeling aangaande een mislukte proef, die ten doel had direct schrift te voorschijn te brengen bij licht, welk verschijnsel tot dusver slechts in het donker was gelukt. Deze proef had plaats in Crookes' eigen kamer, in tegenwoordigheid alleen van eenige intieme vrienden en van het medium Home. De kracht van Home was dien avond groot. Crookes drukte daarom den wensch uit, om met eigen oogen het voortbrengen van een geschreven bericht te zien. Onmiddellijk volgde er een — op de gewone

*) Ofschoon hierin geen argument ligt voor de waarheid van het bedoelde verhaal, blijkt aan den anderen kant uit hetgeen Crookes geconstateerd heeft, dat de lichtende handen enz. evenmin als argument kunnen dienen voor de onwaarheid ervan.

wijze gegeven — alphabetische mededeeling, die luidde: «wij zullen het beproeven». Een potlood en eenige vellen papier waren midden op de tafel gelegd: men zag toen dat het potlood zich van zelf oprichtte en op de punt ging staan; het viel echter weer neer, nadat het door aarzende sprongen bij het papier was gekomen. Daarna rees het nogmaals op en viel weer. Een derde keer beproefde het de zaak opnieuw, maar met geen beter gevolg. Na deze drie vruchteloze pogingen schoof een klein houten latje, dat daar dichtbij op tafel lag, naar het potlood toe en rees eenige duimen van de tafel; het potlood kwam weder over-eind en leunde tegen het latje; en nu deden beiden te zamen een poging om op het papier te schrijven. Beide vielen. Weder werd een gemeenschappelijke poging aangewend; eindelijk gaf na een derde proef het latje het op en bewoog zich naar zijn plaats terug. Het potlood bleef op het papier liggen, zooals het gevallen was, en een alphabetische mededeeling berichtte: «Wij hebben beproefd om te doen wat gij ons gevraagd hebt, maar onze kracht is uitgeput.»

Crookes merkte naar aanleiding van dit gebeurde terecht op, dat een goede mislukte proef somtijds meer leert dan de best gelukte.

Een andere proef leerde Crookes, dat er een intelligentie buiten die der aanwezige personen in het spel schijnt te zijn.

Een dame schreef automatisch met behulp van een planchet. De mededeeling hield als naar gewoonte in, dat, hoewel het plankje bewogen werd door de hand van de dame, de intelligentie aan een onzichtbaar wezen toebehoorde, dat de hersenen van het medium bespeelde als waren zij een muziekinstrument en dat

zoo hare spieren in beweging bracht. Om de waarheid hiervan te onderzoeken, hield Crookes zonder te kijken zijn vinger op een courant, die achter hem lag, en die de dame ook onmogelijk zien kon, en vroeg toen aan het plankje om het woord op te schrijven, dat door zijn vinger werd bedekt. Langzaam begon het plankje te bewegen, en schreef met groote moeite het woord «however». Crookes draaide zich nu om en zag dat inderdaad het woord «however» door den top van zijn vinger bedekt was.

Door voortgezette proefnemingen met het medium Mej. Cook, slaagde Crookes er zelfs in, een volledige materialisatie van een geest te verkrijgen, waaromtrent hij nauwkeurige mededeelingen doet. Het medium bevond zich in het kabinet — een donkere kamer naast die waarin Crookes en de andere waarnemers zich bevonden, en daarvan door gordijnen gescheiden; terwijl door een vernuftig-verzonnen contrôle-toestel de mogelijkheid van bedrog was uitgesloten. Nu bleek in die donkere kamer naast het medium een tweede wezen te verschijnen, dat zelfs in de nevenliggende kamer bij de onderzoekers kwam, dus door allen gezien werd als te zijn onderscheiden van het medium zelve. Crookes volgde deze verschijning dikwijls in het kabinet en zag haar en het medium soms te zamen. Dit phantoom, een vrouwengestalte, die zich «Katie» noemde, sprak met de aanwezigen, kon worden aangeraakt, werd bij electrisch licht gefotografeerd. Van het haar van dit phantoom werd een lok afgeknipt. Crookes onderzocht Katie's polsslagen en hartslag; zij schreef op papier; de gaten ontstaan door het uitknippen van stukjes uit haar gewaad, werden onder de oogen der aanwezigen onmiddellijk door het scheppingsvermogen van dit wezen

hersteld. Katie las den inhoud van een gesloten brief, enz.

Hoe vreemd dit alles klinken mag, het zijn feiten, door Crookes te boek gesteld, door onderscheidene getuigen bevestigd, terwijl de nauwgezette wijze van onderzoek alle bedrog uitsluit.

De beschrijving, die hij van zijne proefnemingen geeft, met platte gronden van de kamers, waarin deze geschieden, de plaatsing der meubels, teekening van de gebruikte toestellen, graphische voorstelling van de verkregen uitkomsten, opgave van tijd en plaats bij alle bijzondere gebeurtenissen — alles is zoo nauwkeurig en wetenschappelijk mogelijk.

Een staaltje van zijn voorzorgen geeft o.a. de proef op Vrijdagavond 19 Februari 1875 genomen met het medium Mevrouw Fay. Die dame kwam alleen in het huis van Crookes, om zich aan deze proeven in tegenwoordigheid van verschillende geleerden te onderwerpen. Zij werd eerst in het salon gelaten en sprak daar met Crookes en anderen ongeveer een kwartier lang, waarna de heeren naar beneden gingen om den electricischen contrôletoeistel en de bibliotheek die voor donkere kamer dienen moest, te onderzoeken. Zij doorzochten daar de kasten en openden de laden, plakten reepen papier over de vensterblinden en verzegelden die met hun eigen cachetten; eveneens verzegelden zij de deur der bibliotheek, die in een gang uitkwam. De andere deur gaf toegang tot Crookes' laboratorium, waarin de proefnemers gedurende het experiment bleven: vóór die deur werd een gordijn opgehangen om de bibliotheek eenigszins duister te houden — wat gunstig is voor het welslagen der verschijnselen — en tevens een snel in- en uitgaan te veroorloven.

De electriche contröletoestel was zoodanig ingericht, dat een stroom door het lichaam van het medium werd geleid, wanneer zij met elke hand een cylinder vasthield; de sterkte van den stroom werd in de andere kamer, waar de proefnemers waren, op een galvanometer aangeteekend. De minste beweging, die het medium met de handen zoude maken om de cylinders los te laten, werd onmiddellijk door een sterke afwijking van den galvanometer aangetoond. Hierdoor kon men dus, zonder het medium te zien, zich overtuigen van haar onveranderde aanwezigheid; zoodat deze contröle volkomen afdoende was.

De oorzaak van deze spiritische verschijnselen noemt Crookes «*psychische kracht*», wat een andere naam is, maar in wezen overeenkomt met de «*odkracht*» van von Reichenbach. Volgens zijne verklaring bezit het medium, of de kring personen, als één geheel met elkander verbonden, eene natuurlijke gesteldheid, gave of vermogen, waardoor intelligente wezens in staat gesteld worden die bijzondere verschijnselen voort te brengen.

Wie of wat deze intelligente of geestelijke wezens zijn, wordt in Crookes' theorie niet verklaard. Het kunnen geesten van afgestorvenen zijn, of ook kunnen die van het medium en van de omstanders bij de verschijnselen betrokken zijn.

Vele van zijne onderzoekingen verrichtte Crookes met het medium Home.

De «*psychische kracht*» werkte dikwijls op een afstand van 2 à 3 voet van dezen persoon. Uit de uitputting van het medium na zulke proeven werd Crookes tot de overtuiging geleid, dat de ontwikkeling van die

psychische kracht gepaard gaat met een corresponderend gebruik van levenskracht — hetgeen dus overeen zou stemmen met de wet van het behoud van arbeidsvermogen.

Ditzelfde verschijnsel is volgens Dr. du Prel in 1892 te Milaan bij de proeven met het medium Eusapia Paladino waargenomen, terwijl Aksakow in zijn reeds genoemd werk mededeelt, dat bij het opwekken van phantomen het medium evenveel aan gewicht verliest, als het gewicht van zulk een phantoom bedraagt.

Crookes acht het waarschijnlijk dat die «psychische kracht», zij het ook in zeer geringe mate, door alle menschelijke wezens wordt bezeten.

Het bleek hem ook dat hij door zorgvuldige, lang voortgezette proefnemingen de voorwaarden leerde kennen, waaronder die kracht bij het medium het sterkst ontwikkelde, en dat het bij inachtneming dier voorwaarden tot het welslagen der manifestaties niet langer een vereischte was, dat zij in het duister plaats vonden. De meeste verschijnselen, die Crookes vermeldt, hebben bij licht in zijn eigen huis plaats gehad, op tijden door hem zelf bepaald en onder omstandigheden, die het gebruik van zelfs de eenvoudigste werktuiglijke hulpmiddelen volstrekt onmogelijk maakten, alsmede in tegenwoordigheid alleen van vertrouwde — dikwijls ongeloofige — vrienden.

Het eenige schijnbaar veelbeteekenende argument, dat tegen de echtheid der spiritische verschijnselen wordt aangevoerd, is dat personen, die eerst aanhangers van deze leer waren, daarvan zijn teruggekomen.

«De proeven van Crookes zijn meer dan 20 jaar oud» zegt men, «en 't is toch vreemd dat men er al

dien tijd niets meer van gehoord heeft»; en soms hoort men er bij voegen: «en 't schijnt dat hij later van inzicht veranderd is.»

Omdat de proeven van Crookes een der zeer gewichtige gronden voor de echtheid der verschijnselen zijn — zóó gewichtig zelfs dat voor allen, die Crookes kennen in zijn beteekenis als natuuronderzoeker, de zaak daarmede afdoende moet zijn uitgemaakt — hebben wij Crookes gevraagd of hij teruggekomen was op de gevolgtrekkingen zijner proeven van 1870 en volgende jaren. Hij zond daarop onder dagteekening van 22 Juni 1898 het volgende antwoord:

«Ik heb geen reden om mijn vroegere meeningen te wijzigen.» *) †)

Een tweede bezwaar, dat meermalen wordt aangevoerd, is het geval van wijlen den predikant der Ned. Herv. Gemeente te Goes, Ds. P. Huet, die aan het Spiritisme den rug heeft toegekeerd, en dit beschrijft in een boekje, dat in 1891 onder den titel «Na vijf jaren» verscheen.

In dit boekje verhaalt de schrijver, hoe hij buiten zijn wil in aanraking met de spiritische manifestaties gekomen is, en daardoor een overtuigd Spiritist — dat is, een aanhanger van het godsdienstig-wijsgeerige stelsel, ontleend aan den inhoud dier manifestaties — is geworden; doch hoe hij na vijf jaren weder de rijen der

*) Letterlijk:

Dear Sir, I have no reason to modify the opinions I formerly expressed. I remain truly yours William Crookes 7 Kensington Park Gardens. London. Juni 22nd 1898.

†) Als voorzitter der Dialectical Society te Bristol zeide hij op 7 Sept. 1898 in zijn openingsrede aangaande bovenbedoelde proefnemingen: «Ik heb niets te herroepen. Ik volhard bij mijn reeds gepubliceerde verklaringen. Inderdaad zou ik er veel aan kunnen toevoegen . . .»

Spiritisten verliet, om terug te keeren tot de orthodox-protestantsche denkwijze.

Tot degenen, die dit als argument tegen de echtheid zouden willen aanvoeren, moeten wij echter opmerken dat, wanneer dit boekje en in 't algemeen zoodanige afval van het Spiritisme iets bewijst, dat dit dan wel in de eerste plaats juist de echtheid der verschijnselen is. Want indien 't zoo ware, dat de verschijnselen geen objectieve waarheid waren, doch te wijten konden zijn aan bedrog of inbeelding, dan zou dit in de eerste plaats bekend moeten zijn aan hen, die in de geheimen van de spiritische praktijken waren ingewijd; en zij zouden zich ongetwijfeld haasten hun afval te rechtvaardigen door het ontdekte bedrog te ontmaskeren.

En — zeer opmerkelijk — geschiedt dit niet.

De afvallige beroept zich op moreele beginselen: hij ontkent de *gevolgtrekkingen*, die uit de spiritische feiten worden afgeleid, maar de feiten zelve loochent hij niet.

Ds. Huet bevestigt uitdrukkelijk dat, ofschoon niet alle, toch vele manifestaties een buitenaardschen oorsprong hebben. Hij vereenigt zich met de woorden van professor Gunning in den Magdalena-almanak van 1885 blz. 88 in de volgende termen:

«Wat mij betreft, ik heb onderzocht en ook eenige ervaring op dit gebied, en ik hoop het met kalmen ernst te behandelen. Wij zijn begonnen op wetenschappelijken grond de realiteit van het Spiritisme te erkennen. Op den grondslag van *Gods Woord* nu doen wij hetzelfde. Hoe kan men onderstellen, dat tal van ernstige, wetenschappelijke, achtenswaardige, ja, godsdienstige menschen — en, mag ik er niet bijvoegen, ook ik, vijf jaren achtereen er zich aan zouden geven,

dat zoovele tijdschriften in alle beschaafde landen er aan zouden gewijd worden, dat zulk een uitgebreide en steeds toenemende literatuur er over zou bestaan, indien er geen werkelijkheid in ware, indien er geen voortdurend voorkomende feiten waren, waarop het zich grondde, indien er geen kracht ware, die er van uitging. Onwedersprekelijk, de mogelijkheid bestaat om langs kunstmatigen weg mededeelingen, wonderbare verschijnselen, ja, verschijningen uit het geestenrijk te verkrijgen. Zal men dit iets gerings achten, en het aan het licht treden van die mogelijkheid niet veeleer beschouwen als een der merkwaardigste teekenen van den tijd, waarin wij leven? Want al is het in den mensch sluimerend vermogen, om zich met de onzichtbare wereld in gemeenschap te stellen, te allen tijde hier en daar aan ingewijden bekend geweest, nochtans, zooals die gemeenschap in onzen tijd door millioenen spiritisten wordt beoefend en door niet weinigen dier beoefenaren tot een godsdienst gemaakt met de aanmatiging van alle godsdiensten te zullen overvleugelen en vervangen, is het toch wel een verschijnsel, waarvan de Heer tot wien er geen acht op geeft, zou zeggen: «Het aanschijn des hemels weet gij te onderscheiden, en weet gij de teekenen des tijds niet te onderscheiden?»

Een zeer merkwaardig getuigenis uit den mond van een tegenstander, die geheel op de hoogte is.

Met al het voorafgaande kan dus de stelling: *De werkelijkheid der spiritische verschijnselen is onloochenbaar-bewezen worden geacht.* *)

*) Wie omtrent deze verschijnselen meer wil weten en vooral kennis nemen van die welke in ons land worden waargenomen, kan de lezing

III. VERKLARING VAN DE SPIRITISCHE VERSCHIJSSELEN.

Aan de erkenning van de werkelijkheid der spiritische verschijnselen sluit zich aanstonds de vraag: «wat is hun oorzaak», «welke is de kracht, die ze teweegbrengt?»

Voor dengene, die nooit met deze verschijnselen in aanraking is geweest, of ze nimmer ernstig heeft onderzocht, is de meest voor de hand liggende oplossing deze: «zij zijn te wijten aan bedrog en goocheltoeren van mediums en helpers.»

Doch hetgeen tevoren is uiteengezet, leert dat deze onderstelling de waargenomen feiten niet verklaren kan.

Wel wordt er nu en dan door mediums — en vooral door hen, die er een broodwinning van maken — bedrog gepleegd, doch het aantal goed geconstateerde gevallen, waarbij alle bedrog was uitgesloten, is groot genoeg om een andere verklaring te vorderen. *)

Een tweede onderstelling, die eveneens onhoudbaar blijkt, is dat de waarnemers lijden aan hallucinatie, aan zinsbedrog; dat zij door het medium worden geobiologeerd, zoodat zij zich ter goeder trouw verbeelden

van het zeer degelijk geredigeerde halfmaandelijkse tijdschrift «Het Toekomstig Leven» onder Redactie van J. S. Göbel en H. N. de Fremery, in de eerste plaats worden aanbevolen.

*) Hierbij moet in aanmerking genomen worden, dat de psychisch abnormale toestand, waarin de mediums verkeerden, somtijds meebrengt dat zij onbewust bedrog plegen, maar dat, wanneer dit gemerkt wordt, het volstrekt geen reden is om het medium eens en voor al als bedrieger te brandmerken; en evenmin om alle verschijnselen, die inderdaad door zijn mediumieke kracht zijn teweeggebracht, nu allemaal aan bewust of onbewust bedrog toe te schrijven. Wel is zulk onbewust bedrog een reden om de proeven met zulk een medium steeds onder de scherpst-mogelijke controle te verrichten.

allerlei te zien en te hooren, terwijl er in werkelijkheid niets plaats heeft.

Doch al ware ook zinsbedrog bij één persoon mogelijk: dat een geheel gezelschap onderzoekers op een zelfde wijze gehallucineerd wordt; dat men één uur en langer met een geestenphantoom spreekt, het betast, meet en weegt, zijn omstandigheden die een hallucinatie al zeer onwaarschijnlijk maken. Doch dat weeg- en registreer-apparaten, fotografie-toestellen, gipsvormen en dergelijke ook door een medium gebiologeerd worden of aan hallucinatie onderworpen zijn, zal niemand durven volhouden; zoodat, waar de spiritische verschijnselen door werktuigen zijn waargenomen, de hallucinatie-theorie als verklaring ongenoegzaam is.

Prof. Dr. Alfr. Lehmann heeft in zijn vermaard werk «Aberglaube und Zauberei» een beslissende poging gedaan om de spiritische verschijnselen op «natuurlijke» wijze — dat is: van uit het standpunt der tegenwoordige officieele wetenschap — te verklaren. Deels neemt hij daartoe een overgroote gevoeligheid van de zintuigen der mediums aan, deels schrijft hij de manifestaties aan sidderbewegingen toe; en wat volgens de tegenwoordig-bekende natuurwetten ten slotte onverklaarbaar blijft, wordt door Prof. Lehmann aan bedrog of zelfmisleiding, of aan onjuiste waarneming en gebrekkige opteekening daarvan toegeschreven.

Deze poging blijkt echter op een jammerlijke mislukking uit te loopen, waar Prof. Lehmann zich waagt aan een kritiek van de zoo wetenschappelijk uitgevoerde en nauwkeurig beschreven proeven van Crookes. Wanneer een zoo kundig en scherpzinnig man als Prof. Lehmann zoo weinig degelijks tegen de onderzoekingen van Crookes weet aan te voeren, is daarmede wel

afdoende aangetoond, dat aan de feiten niet te tornen valt, en er krachten in 't spel zijn, die aan de tegenwoordige officieele wetenschap nog niet bekend zijn.

We zijn dus gedrongen de resultaten der onderzoekingen van Crookes, en van anderen die soortgelijke verschijnselen waarnamen, als vaststaand te aanvaarden.

Hoe zijn deze nu te verklaren?

Crookes zelf schreef ze toe aan een kracht, welke hij noemde: «*psychische kracht*». Maar al bezit het medium of de kring van onderzoekers het vermogen, waardoor intelligente wezens hunne kracht op stoffelijke voorwerpen, op het lichaam, de hersenen en zenuwen van het medium zelf kunnen uitoefenen en deze zelfs dienstbaar kunnen maken tot het verwekken van een lichamelijk phantoom, zoo blijft nog de vraag: «uit welke bron is die intelligentie afkomstig?»

De oplossing, dat deze intelligentie dezelfde was als de *persoonlijkheid van het medium*, was het verouderde standpunt der spiritualisten zelve, doch dat thans door hen erkend wordt geen afdoende verklaring te geven, omdat daardoor sommige verschijnselen niet worden opgehelderd. Deze leer werd o.a. door Schindler in zijn «*Magisches Geistesleben*» 1857 verkondigd, en ook nog in den 2^{den} druk der «*Mystische Erscheinungen*» van Prof. Perty, doch deze gaf die verklaring op tengevolge van latere persoonlijke ervaringen.

Deze theorie is dan ook niet in staat het feit te verklaren, dat van een medium zulke uiteenlopende antwoorden, of mededeelingen van zoo tegenstrijdigen aard afkomstig zijn als dikwijls ontvangen worden, en die klaarblijkelijk wijzen op twee of meer verschillende intellectueele bronnen. Eveneens stuit deze theorie op de moeielijkheid, dat de antwoorden dikwijls gegeven

worden op vragen, in gedachten gedaan of in een taal, die het medium niet verstaat, terwijl ook de aard van het antwoord vaak ver boven de intelligentie van het medium verheven is.

Onder de tallooze voorbeelden, die de onhoudbaarheid van deze theorie duidelijk maken, behooren o. a. de ervaringen van den generaal-majoor A. W. Drayson. Op een seance deelde het medium hem de aanwezigheid van een geest mede, die eerst kort geleden in het Oosten, doch niet in Indië, gestorven was, en die vertelde, dat men van zijn vroeger lichaam het hoofd had afgesneden en den romp in een kanaal geworpen had. Van dezen vriend had Drayson sedert drie jaren niets meer gehoord, en hij vernam toen, dat deze van Indië naar China gereisd was; eerst eenige jaren later werden hem ook de bijzonderheden van diens dood nader medegedeeld.

Zoo zijn er tal van voorbeelden van mededeelingen die zoowel aan het medium als de andere aanwezigen onbekend zijn, en die door latere onderzoekingen zijn bevestigd. Volgens een artikel van dezen zelfden Drayson in «Light» Jg. 1884 hield hij in 1858 zittingen met eene jonge dame, die in eene daarvan verklaarde een geest te zien, welke beweerde sterrekundige te zijn. Drayson vroeg toen of die geest meer wist dan tijdens zijn leven, en toen deze vraag bevestigend beantwoord werd, verlangde hij een verklaring van de teruggaande beweging van de manen van Uranus. Drayson ontving toen daarvan een uitleg, waaruit bleek dat de tegenspraak met de theorie van Kant-Laplace slechts schijnbaar was, en de schijnbare teruggang uit de ligging der as van Uranus verklaard werd. Drayson werkte dit probleem wiskunstig uit en gaf het uit in druk; daar

het echter geheel in tegenspraak was met alle tot dusver bestaande sterrekundige leerboeken, werd het toen door alle deskundigen verworpen. In 1903 heeft de sterrekundige Camille Flammarion (die spiritist is) dit probleem behandeld, en aangetoond dat de «geest» die Drayson inlichtte, wel gelijk had ten opzichte van het feit, dat de wachters van Uranus zich bewegen in denzelfden zin als die der andere planeten; maar dat de verklaring van den schijnbaren teruggang onjuist was.

In het volgende jaar verkreeg Drayson van denzelfden geest op de vraag, of hij hem nog een ander aan de astronomen onbekend verschijnsel in ons zonnestelsel kon mededeelen, het antwoord: «Mars heeft twee manen.»

Daar deze manen eerst 18 jaar later (in 1877) ontdekt werden, kan dus dit antwoord noch uit de wetenschap van het medium, noch uit die van Drayson of van andere aardbewoners afkomstig zijn.

Hiermede vervalt tevens een andere onderstelling, n.l. dat *de intelligente bron der psychische krachtsuitingen aan de bij een proefneming aanwezige omstanders is toe te schrijven.*

Ook de eenvoudige proef van Crookes, die op de manier als hiervoor is omschreven, zonder te zien een woord van de courant met zijn vinger bedekte, 'twelk door het medium gelezen werd, toont aan dat deze verklaring niet voor alle verschijnselen voldoende is.

Twee verklaringswijzen zijn er omtrent de psychische krachts-verschijnselen, welke onder de ernstige beoefenaars van deze wetenschap aanhangers vinden en om den voorrang strijden: men kan ze noemen: *de animistische hypothese* en de *spiritische- of geestenhypothese*.

De eerstgenoemde zoekt de bron dier verschijnselen in het «*dubbel-ik*», het «*subliminaal-bewustzijn of onderbewustzijn*», het «*subjectieve-ik*» of «*de ziel*» van het medium — alle verschillende namen die verschillende geleerden aan een overeenkomstig begrip hebben toegekend.

Om de beteekenis van deze uitdrukkingen te begripen, is het noodig terug te keeren tot de verschijnselen, die bij het somnambulisme en in het algemeen in hypnotischen toestand optreden, zooals het *helderzien*. Men kan *helderzien* (clairvoyance) en het *voorspellen van gebeurtenissen* onmogelijk aan de werking van onze zintuigen en hersencellen toeschrijven. Komt zulk een geval dus — mits goed gecontroleerd — al is het slechts éénmaal voor, dan wordt men gedwongen het bestaan van iets aan te nemen, dat dit vermogen kan uitoefenen, en wel een «*iets*», dat onderscheiden en onafhankelijk is van het gewone grof-stoffelijke lichaam. Van nature kennen wij dit «*iets*» niet; wij zijn ons niet bewust van de vermogens, die wij in somnambulistischen of in gehypnotiseerden toestand bezitten, en wij kunnen die vermogens niet willekeurig gebruiken. Daaruit volgt, dat ons zelfbewustzijn zich niet over ons gansche wezen uitstrekt. Er bevindt zich dus in ons verborgen, aan ons aardische bewustzijn onttrokken, onder den drempel (of de grens) van ons normaal bewustzijn (sub-liminaal), een wezen, dat in geheel andere betrekking tot de buitenwereld staat dan ons aardische wezen. Wij zijn dus een persoonlijkheid met twee zijden, een dubbel wezen, of m. a. w. vormen wij een *dubbel-ik*. Onze aardische persoonlijkheid met ons aardisch bewustzijn vormt slechts de eene zijde van ons bestaan (*het objectieve-ik*). De andere zijde (*het subjectieve-ik*) komt

in abnormale — b.v. mediumieke en hypnotische — toestanden op den voorgrond; dit laatste schijnt een van het *gewone- of objectieve-ik* onderscheiden stel vermogens en zintuigen te bezitten, en in sommige toestanden het *gewone-ik* geheel te beheerschen, zooals b.v. bij de post-hypnotische suggestie blijkt.

Daar wij dus in dat *subjectieve-ik* vermogens bezitten, die buiten de sfeer van onzen lichamelijken invloed werken, ja, men kan zeggen *in weerwil van ons lichaam* werken, zal, indien ons lichaam door den dood te niet gaat, er alle grond bestaan om aan te nemen, dat de drager van die vermogens, n.l. ons *subjectieve-ik*, niet door den dood wordt aangedaan.

De hypothese, welke op zoodanige wijze deze verschijnselen verklaart, noemt men het *Animisme*, van Anima (ziel) afgeleid.

Een der bekwaamste voorstanders dezer verklaringswijze is Thomson Jay Hudson, die in zijn standaardwerk «*The law of psychic phenomena*» *) op zeldzaam duidelijke wijze, door tal van argumenten gestaafd, zijn theorie omtrent de dubbele persoonlijkheid van den mensch ontvouwt en daarmede ook alle spiritische verschijnselen poogt te verklaren. Daar dit de krachtigste mij bekende aanval is tegen de tweede, n.l. de *spiritische* hypothese, meen ik goed te doen Hudson's denkbeelden hier zoo volledig weer te geven als in het kader van dit werkje mogelijk is.

De eerste stelling van Hudson betreft het tweevoudig karakter van de geestelijke organisatie van den mensch;

*) In het Nederlandsch verschenen onder den titel: «De wet der psychische verschijnselen». Een werkhypothese voor een systematische studie van hypnotisme, spiritisme, geestelijke geneeskunde enz. Vertaald door Felix Orit. Amsterdam, W. Versluys, 1904.

dat wil zeggen: de mensch heeft, of schijnt te hebben, een tweevoudigen geest, een dubbel-ik, twee ego's dus, waarvan elk begaafd is met bijzondere, eigenaardige eigenschappen en krachten; en elk, onder bepaalde voorwaarden, in staat is tot onafhankelijke werkzaamheid.

Hudson merkt tusschen haakjes op, dat het ter wille van een juiste slotsom onverschillig is of men aanneemt dat de mensch inderdaad twee onderscheiden ego's bezit, dan wel dat zijn geest één is, doch zekere bepaalde eigenschappen en vermogens bezit onder sommige voorwaarden, en andere bepaalde eigenschappen en vermogens onder andere voorwaarden.

Anders gezegd: voor den monist in filosofischen zin is geen reden om Hudson's stelling als zijnde dualistisch reeds van te voren te verwerpen, omdat die stelling toch als werkhypothese waarde heeft, ook al zou ze niets openbaren omtrent het diepste wezen der ziel.

Alles geschiedt juist alsof de mensch begaafd ware met een tweevoudige geestelijke organisatie, en dit geeft Hudson logisch recht tot de aanname *dat de mensch twee ego's bezit.*

Dit is de *eerste stelling* van Hudson's hypothese. Voor 't gemak onderscheidt hij beide ik-heden als *objectieve-ik* en *subjectieve-ik*.

De *tweede stelling* luidt: *dat het subjectieve-ik steeds door suggestie beheerscht en geleid worden kan.*

En de *derde* of *nevenstelling*: *dat het subjectieve ik niet in staat is inductief te redeneeren.*

Het duidelijkste inzicht in 't wezen van beide ego's krijgt men als men zich voorstelt dat de mensch, zooals hij in 't dagelijksch leven zich vertoont, zijn objec-

tieve-ik openbaart, terwijl in den slaap, of duidelijker in hypnotischen toestand, het objectieve-ik onwerkzaam is en het subjectieve-ik op den voorgrond treedt.

De stellingen van Hudson zullen aanstonds duidelijk zijn voor degenen die bekend is met de ontdekking van Liébault en zijn navolgers op 't gebied van hypnotisme, welke aldus luidt:

dat personen, in hypnotischen toestand verkeerende, voortdurend vatbaar zijn voor de macht der suggestie; dat suggestie (n.l. het opdringen van denkbèelden) de almachtige factor is in de voortbrenging van alle hypnotische verschijnselen.

Deze stelling is in de eerste plaats door de school van Liébault zóó afdoende bewezen dat redelijke twijfel niet meer mogelijk is. Zij vormt dan ook het hoofdargument van Hudson's uiteenzettingen.

De karakteristieke eigenschappen van beide ik-heden omschrijft Hudson aldus:

Het objectieve-ik neemt kennis van de objectieve wereld. Zijn waarnemingsmiddelen zijn de vijf fysieke zintuigen. Het is ontstaan uit de lichamelijke behoeften van den mensch en is den mensch tot gids in den strijd met zijn stoffelijke omgeving. Logisch denken — het vormen van verstandelijke besluiten — is de hoogste verrichting van het objectieve-ik.

Het subjectieve-ik neemt kennis van de omgeving door middelen onafhankelijk van de vijf lichamelijke zintuigen. Het wordt gewaar door intuïtie. Het is de zetel van aandoeningen en van het geheugen. Het volbrengt zijn hoogste verrichtingen als de objectieve zinnen buiten werking zijn. Het is, in één woord, die intelligentie die zich in een gehypnotiseerde persoon openbaart, wanneer deze zich in somnambulistischen

toestand bevindt. In dezen toestand verricht het subjectieve-ik de merkwaardigste daden. Het ziet zonder de oogen te gebruiken; het schijnt soms het lichaam te verlaten en naar verre streken te reizen, vanwaar het berichten brengt die blijkens controle vaak zeer nauwkeurig en betrouwbaar waren. Ook vertoont het subjectieve-ik het vermogen om gedachten van anderen te lezen, tot zelfs in de kleinste bijzonderheden; alsook den inhoud van gezegelde enveloppen en gesloten boeken. Anders gezegd: het subjectieve-ik bezit het vermogen wat men gewoonlijk aanduidt als clairvoyance of helderziendheid, en telepathie of gedachtelezen zonder behulp van de gewone objectieve middelen van verstandhouding.

Al deze feiten zijn door onderzoekers bij personen in hypnose zoo herhaaldelijk onweerlegbaar geconstateerd, dat twijfel eraan slechts voortspruit uit onkunde. Ze geven voldoende grond om datgene, wat Hudson voor 't gemak aanduidde als het subjectieve-ik, te beschouwen als een eigenaardig wezen, geheel onderscheiden van de normale wakende persoonlijkheid.

Het karakteristieke verschil van beide persoonlijkheden schijnt daarin te bestaan, dat het objectieve-ik niet anders is dan de functie der fysieke hersenen, daar het geen krachten bezit die onafhankelijk van de lichaams-organisatie zijn; terwijl het subjectieve-ik, dat van het lichaam onafhankelijke krachten en functies blijkt te bezitten, dat een eigen geestelijke organisatie heeft en in staat blijkt onafhankelijk van het lichaam te bestaan, blijkbaar een geheel ander wezen is. Het is, wat algemeen is aangeduid als «de ziel».

Een van de belangrijkste en tevens meest opvallende verschilpunten tusschen beide ego's betreft de vatbaar-

heid voor suggestie. Ieder die het hypnotisme bestudeerd heeft, zal toegeven: eenerzijds — dat het objectieve-ik, anders gezegd de mensch in zijn normalen toestand, niet beheerscht kan worden door de suggestie van een ander, wanneer deze in strijd is met zijn rede, zijn positieve kennis of 't getuigenis van zijn zinnen;

en anderzijds — dat het subjectieve-ik, of de mensch in hypnotischen toestand, onvoorwaardelijk en voortdurend de suggestie aanneemt en opvolgt waaraan hij wordt onderworpen.

Voor degenen die minder met de hypnotische verschijnselen bekend zijn, kan dit met eenige voorbeelden nader worden toegelicht. Vertelt men b.v. aan een gehypnotiseerde, in subjectieven toestand zijnde, dat hij een hond is, dan zal hij dat dadelijk gelooven en voor zoover de omstandigheden het toelaten, doen alsof hij een hond was. Zegt de hypnotiseur hem dat hij keizer van Duitschland is, dan zal hij zich geheel dienovereenkomstig gedragen. Zegt men hem dat hij door engelen omringd is, dan neemt hij een houding aan van innige vroomheid. Surregeert men hem dat hij zich te midden van duivels bevindt, dan zal hij zijn angst en ontzetting niet verbergen kunnen. Men kan hem dronken maken door hem een glas water te laten drinken onder voor-geven dat het brandewijn is; men kan hem weer nuchter maken door hem jenever te geven als men zegt dat het een tegengmiddel tegen dronkenschap is. Maakt men hem wijs dat hij harde koorts heeft, dan versnelt zijn pols, zijn gezicht wordt rood en zijn temperatuur stijgt. Men kan hem alles laten zien, hooren, voelen, ruiken of proeven wat hem gesuggereerd wordt. Dezelfde macht kan hem tot den hoogsten graad van geestelijke

of lichamelijke opgewondenheid brengen, of hem in een toestand van slaap of verstijving doen verzinken welke alle overeenkomst met schijndood heeft.

Een tweede, even waar, maar door de hypnotisten in 't algemeen niet zoozeer begrepen beginsel is de *auto- of zelf-suggestie*, of de invloed van eigen denkbeelden. Deze verandert dikwijls de verschijnselen, door suggestie van anderen teweeggebracht. Daardoor heeft 't dikwijls den schijn alsof de wet, volgens welke het subjectieve-ik geheel onderworpen is aan de macht der suggestie, niet altijd opgaat; maar houdt men rekening met de factor van zelf-suggestie, dan blijken de uitzonderingen daardoor verklaarbaar en wordt juist de wet bevestigd.

Want uit de aanname dat beide ego's van elkaar onafhankelijke krachten en functies bezitten, volgt dat het subjectieve-ik van zekere persoon evenzeer den invloed van het objectieve-ik van die persoon zelf kan ondergaan als van het objectieve-ik van een ander.

De hypnotische literatuur geeft van 't bovenstaande tallooze bewijzen: o. a. het bekende feit dat een persoon niet tegen zijn wil gehypnotiseerd kan worden; en ook het daarmee overeenkomende dat, indien hij wel bereid is zich te laten hypnotiseeren, doch van te voren besluit zich niet te leenen tot bepaalde proeven, deze laatste ook zeker zullen mislukken. Zoo kan geen beslist geheel-onthouder in hypnose tot het gebruik van sterken drank worden gebracht.

Dit alles bewijst niet, dat het objectieve-ik in sommige gevallen *niet* aan de albeheerschende macht der suggestie onderworpen zou zijn; maar integendeel wordt deze regel erdoor bevestigd, met dien verstande dat de sterkste suggestie altijd overheerscht.

En deze is, gelijk we zagen, in sommige gevallen de zelf-suggestie.

De derde stelling van Hudson luidt, dat het subjectieve-ik niet in staat is inductief te redeneeren.

Dit verschil in denkvermogen tusschen het subjectieve- en het objectieve-ik vormt een der gewichtigste onderscheidingen tusschen beide.

Het objectieve-ik is, gelijk uit de dagelijksche ervaring ten opzichte van ieder normaal mensch blijkt, in staat te redeneeren zoowel deductief als inductief (afleidend en opbouwend); terwijl het subjectieve-ik buiten staat is inductief te redeneeren, (dat is: uit enkele voorbeelden algemeene besluiten te trekken). Daarentegen redeneert het subjectieve-ik langs deductieve lijn met buitengewone scherpzinnigheid; onder bepaalde voorwaarden schijnt dit vermogen tot het onfeilbare te naderen, zooals blijkt uit de verrichtingen van mathematische wonderkinderen.

Dat het subjectieve-ik deze denk-eigenaardigheden heeft, blijkt uit de gevallen, waargenomen van personen in diepe hypnose of trance, waar het subjectieve-ik zich zuiver voordoet.

Geef zoo iemand een premisse, waar of valsch, hij zal die aanvaarden en er volkomen logisch alle gevolgtrekkingen uit afleiden, onverschillig of ze met zijn ervaring in normalen toestand al dan niet in strijd zijn.

Hudson verhaalt in zijn werk een geval waarvan hij persoonlijke getuige was, n.l. dat Professor Carpenter van Boston een welopgevoed jonkman in hypnose bracht bij gelegenheid van een particuliere seance in de stad Washington. Het gezelschap bestond uit dames en heeren uit de beschaafde kringen en van alle geloofsscha-

keeringen; de jonge man zelf — dien we C. zullen noemen — was goed ontwikkeld, in 't bezit van een academischen graad en had een bepaalde voorliefde voor philosophische studie. In normalen toestand was zijn godsdienstige opvatting vrijzinnig, en, hoewel steeds onbevooroordeeld en vatbaar voor overtuiging, beslist ongeloovig omtrent het moderne spiritisme. De professor, die zijn liefde voor de klassieken en zijn bekendheid met de werken der Grieksche filosofen wist, vroeg hem hoe hij 't zou vinden een persoonlijk onderhoud met Socrates te hebben.

«Ik zou het een groot voorrecht achten als Socrates nog in leven was,» antwoordde C.

«'t Is waar dat Socrates dood is,» hernam de professor; «maar ik kan zijn geest oproepen en u aan hem voorstellen. — Daar staat hij!» riep de professor uit, terwijl hij naar een hoek van 't vertrek wees.

C. keek in de aangegeven richting en stond plotseling op, zijn gelaat verried duidelijk den hoogsten graad van eerbied en ontzag. De professor stelde hem geheel in den vorm voor, en C. bijna sprakeloos van verlegenheid, maakte een diepe buiging en bood aan den denkbeeldigen geest een stoel aan. Nadat de professor hem had verzekerd dat Socrates gaarne bereid was hem op alle vragen te antwoorden, begon C. onmiddellijk een reeks vragen te stellen, eerst aarzelend en blijkbaar verlegen; maar moed vattend naarmate hij voortging, nam hij den Griekschen filosoof meer dan twee uren lang in verhoor en bracht de antwoorden die hij ontving aan den professor over.

Zijn vragen strekten zich over den oorsprong en de inrichting van het heelal en over een uitgebreid gebied van geestelijke filosofie uit. Ze waren merkwaardig

wegens hun juistheid, en de antwoorden niet minder om hun klaarheid en rijkdom van gedachten, en werden in zulk een hoogst sierlijken en verheven vorm geuit als Socrates zelf vermoedelijk gebezigd zou hebben. Maar het merkwaardigste van alles was de ontwikkeling van een verwonderlijk mooi stelsel van geestelijke filosofie — zóó helder, zóó aannemelijk, zoo volkomen in overeenstemming met zichzelf en met de bekende natuurwetten, dat het gezelschap met gespannen aandacht toeluisterde, en ieder haast overtuigd was een stem uit de andere wereld te hooren. Zóó diep was zelfs de indruk dat enkele der aanwezigen — geen spiritisten maar leden der Christelijke kerk — als hun overtuiging uitspraken dat C. inderdaad sprak hetzij met den geest van Socrates zelf of anders met een intelligentie die even hoog stond.

In hieropvolgende seances werden andere denkbeeldige geesten opgeroepen, waaronder eenige meer moderne filosofen, en ook een paar die op dezen titel geen aanspraak konden maken. Werd een moderne geest opgeroepen, dan veranderde de houding van C. geheel. Hij was weer op zijn gemak, en de conversatie viel van beide zijden in een gewonen negentiende-eeuwschen toon. Maar de filosofie bleef dezelfde; er was nooit een fout of een tegenstrijdigheid in. Bij de invoering van iederen nieuwen geest had een duidelijke verandering plaats in uitdrukkingswijze en in het karakter en den algemeenen toon van het gesprek, en dit bleef voor elken bepaalden geest, wanneer deze nogmaals te voorschijn kwam, altijd denzelfden eigenaardigen stempel behouden. Als de geesten zelven in persoon tegenwoordig waren geweest, zouden hun onderscheiden eigenaardigheden niet meer kenmerkend kunnen geweest

zijn; maar als alles wat gezegd was, woordelijk in een boek gedrukt ware, zou het een van de meest grootsche en samenhangende stelsels van geestelijke wijsbegeerte hebben gevormd, dat ooit door menschenherschens was uitgedacht, en de eenige aanmerking die er op te maken zou zijn, was dat de stijl en uitdrukkingswijze zoo vaak veranderde.

Men moet niet vergeten dat C. geen spiritist was, doch dat hij geheel tot het materialisme overhelde.

Hij uitte zelf herhaaldelijk de grootste verbazing over de antwoorden die hij ontving. Dit werd als bewijs beschouwd dat die antwoorden niet uit zijn eigen innerlijk bewustzijn waren voortgekomen. Inderdaad werd door enkelen der aanwezigen met klem betoogd dat hij met een onafhankelijke intelligentie moest gesproken hebben, want dat anders zijn antwoorden overeen hadden moeten stemmen met 't geen hij zelf in normalen toestand geloofde. Doch het afdoend antwoord op deze bewering is: hij was in subjectieven toestand. Men had hem gezegd dat hij van aangezicht tot aangezicht sprak met een ontlichaamden geest van hooge intelligentie. Hij geloofde, gehoorzaam aan de wet der suggestie, deze bewering onvoorwaardelijk. Hij zag, of meende te zien een geest van een afgestorvene. De gevolgtrekking, waartoe hij hierdoor onweerstaanbaar geleid werd, was dat hiermede de waarheid van het spiritisme bewezen was; dit eenmaal aangenomen zijnde volgde het overige daaruit vanzelf. Hij redeneerde verder eenvoudig deductief, uitgaande van een aangenomen grondstelling, welke hem door de onweerstaanbare kracht eener positieve suggestie was opgedrongen. Zijn redeneering was volkomen logisch zonder een enkele fout; doch ze was zuiver deductief of syllogistisch, dit is: uit

algemeene begrippen bizondere toepassingen afleidend.

Men zal hier ongetwijfeld tegen in brengen dat hiermede geenszins bewezen is dat hij niet inderdaad met een geest sprak. Dat is zoo; en indien het onderhoud zich bepaald had tot louter philosophische onderwerpen, zou het verheven karakter zeer aannemelijke gronden gegeven hebben voor de meening dat hij waarlijk in gemeenschap was geweest met de bewoners eener wereld waar de zuivere rede oppermachtig is. Maar er werden aan een dier denkbeeldige geesten bepaalde proefvragen gedaan, met de bedoeling om dit punt tot klaarheid te brengen. Een dier vragen was waar hij gestorven was. Zijn antwoord was: «in een klein stadje bij Boston.» Hij had inderdaad in een stadje bij Boston gewoond en de gehypnotiseerde wist dat. Maar hij was in 't buitenland gestorven — welk feit de gehypnotiseerde niet wist.

Toen C. daarna weder in normalen toestand was teruggebracht, vertelde men hem hoe die proefvraag was mislukt, en tevens werd hem medegedeeld onder welke omstandigheden de heer gestorven was wiens geest men had opgeroepen. Hij had plezier over die mislukking en ook over de lichtgeloovigheid van degenen die gedacht hadden dat hij werkelijk met geesten had gepraat; maar op een volgende seance toen hem weder gezegd werd, dat dezelfde geest tegenwoordig was, toonde hij zich onmiddellijk hoogst verontwaardigd over het bedrog dat die geest ten opzichte van hem gepleegd had, en vroeg hij een verklaring omtrent de leugen die hij gezegd had over de plaats van zijn overlijden. Toen vertoonde zich een van de zonderlingste verschijnselen van subjectieve intelligentie. De geest ging in op een philosophische behandeling van het onderwerp «geesten-

communicaties», en zette de grenzen van geestelijke aanraking met de aardbewoners op zulk een wijsgeerige en aannemelijke wijze uiteen, dat niet alleen de jonge man was tevreden gesteld, maar de aanwezige spiritisten voelden dat zij een overwinning behaald hadden en eindelijk een gezaghebbende verklaring hadden ontvangen van het feit dat de geesten beperkt zijn in hun kennis omtrent voorvallen uit hun eigen leven door de onwetendheid dienaangaande van het medium door wien zij zich openbaren.

Ten bate van hen die zullen zeggen, dat er ten slotte geen bewijs geleverd is dat C. niet inderdaad in verbinding stond met een hogere intelligentie, worde hier medegedeeld dat hij in een latere seance voorgesteld werd aan een zeer geleerd en zeer filosofisch varken, dat alle moderne talen sprak waarmede C. bekend was, en dat evenveel omtrent de geestelijke wijsbegeerte scheen te weten als de oude Griek. Men had C. verteld dat het varken een reïncarnatie was van een Hindoe-priester, wiens «Karma» niet geheel zuiver was, maar die zich zijn vroeger bestaan op aarde zeer goed herinnerde en zijn geleerdheid niet vergeten had. Het is wellicht overbodig te zeggen dat het varken een zeer geleerde en volkomen bevredigende uiteenzetting wist te geven van de leer der reïncarnatie en van de Hindoe-philosophie in 't algemeen. Daar C. kort te voren eenige der nieuwere theosophische werken gelezen had, was hij blijkbaar zeer verheugd te merken dat ze met de meeningen van het varken geheel overeenstemden.

De gevolgtrekking, welke we uit deze feiten kunnen afleiden, is duidelijk en onweerlegbaar: het subjectieve-ik van den jongen man nam de suggestie van den hypnotiseur als volstreckte waarheid aan. De afleidingen van

de aldus gegeven premissen kwamen uit zijn innerlijk bewustzijn voort. Maar dat hij geloofde dat ze hem door een geest werden meegedeeld, is even zeker als dat hij geloofde een geest te zien.

Wanneer we bedenken, dat het bovengenoemde geen opzichzelfstaand geval is, maar één uit een talloze reeks van feiten, dan is er voldoende grond om te beweren dat Hudson erin geslaagd is zijn stellingen met krachtige argumenten te bewijzen. Te duidelijker wordt dit, wanneer we ons den inhoud van onze droomen te binnen brengen. Al droomende is onze objectieve-ikheid buiten werking en zijn wij in subjectieven toestand. In den droom schijnt het ons dat we in de zonderlingste toestanden geplaatst zijn, en de meest onmogelijke situaties aanvaarden we zonder kritiek; 't komt al droomende niet bij ons op, dat we niet in een ommezien in andere omgeving kunnen zijn, of dat een persoon niet plotseling in een ander veranderen kan. Maar eenmaal een toestand gegeven, dan handelen wij in onzen droom verstandig, geheel overeenkomstig den gegeven toestand, juist zooals van de gehypnotiseerden beschreven wordt.

Waar zich derhalve in onze persoon twee zijden voordoen, met zoo onderscheiden en kenmerkende eigenschappen, is het goed recht van Hudson's onderscheiding in een objectief- en een subjectief-ik klaarblijkelijk.

Hudson somt in zijn werk vervolgens, weder op grond van tal van waargenomen feiten, de eigenschappen van het subjectieve-ik op.

Een van de meest treffende en belangrijke eigen-

aardigheden van het subjectieve-ik in onderscheiding met het objectieve, is zijn wonderbaarlijk geheugen. In den diepsten subjectieven toestand en onder de gunstigste voorwaarden schijnt het zelfs tot 't volmaakte te naderen. In alle graden van den hypnotischen slaap is de toename van het herinneringsvermogen een der meest sprekende verschijnselen.

Zoo treedt herinnering van in normalen toestand lang vergeten feiten bij bepaalde abnormale bewustzijns toestanden op — b.v. krankzinnigheid, ijende koorts, somnambulisme, catalepsie enz.

Tal van voorbeelden bewijzen dat zelfs de oppervlakkigste indruk in het subjectieve geheugen kan blijven bestaan.

Een zeer belangwekkend geval wordt door Coleridge in zijn «*Biographia Literaria*» (deel I blz. 117 uitg. 1847) genoemd:

«Het gebeurde — zegt Coleridge — in een Roomsche Katholieke stad in Duitschland, een paar jaar vóór mijn aankomst in Göttingen, en was toen nog dikwijls het onderwerp der gesprekken. Een jonge vrouw van vier- of vijf en twintig jaar, die lezen noch schrijven kon, had een aanval van zenuwkoorts gekregen, gedurende welke zij, zooals alle priesters en monniken uit den omtrek plechtig verzekerden, in de macht geraakte van een schijnbaar zeer geleerden duivel. Zij praatte voortdurend Latijn, Grieksch en Hebreeuwsch op zeer hoogdravenden toon en met bijzonder duidelijke uitspraak.

Het vermoeden dat zij bezeten was werd te meer waarschijnlijk, daar 't bekend was dat zij een kettersche was of althans geweest was. Voltaire heeft schertsenderwijze den duivel aangeraden om zich niet met dokters

in te laten, en het zou voorzeker meer tot zijn faam hebben bijgedragen als hij zich in dit geval aan dien raad gehouden had. Want dit geval trok de bijzondere aandacht van een jongen dokter, en wat hij er van zeide gaf aan verscheidene geleerde physiologen en psychologen aanleiding de stad te bezoeken en plaatselijk onderzoek in te stellen. Geheele bladzijden werden volgeschreven met de woorden die zij in ijlenden toestand zeide, en het bleek dat ze uit zinnen bestonden die elk voor zich samenhangend en begrijpelijk waren, maar die onderling weinig of geen verband met elkaar hadden. Van 't geen in de Hebreeuwsche taal gezegd werd, kon slechts een klein deel tot den Bijbel worden teruggebracht, al het overige scheen rabbijnsch dialect te zijn. Alle bedrog was totaal uitgesloten. De vrouw was niet alleen een eenvoudig goedaardig schepseltje, maar had ontwijfelbaar hevige zenuwkoorts. In de stad waar zij verscheidene jaren als dienstbode bij verschillende families gewoond had, was de oplossing van dit raadsel niet te vinden. De jonge dokter besloot echter haar verleden voet voor voet na te gaan, want de zieke zelf was buiten staat een verstandig antwoord te geven. Eindelijk gelukte het hem te ontdekken waar haar ouders hadden gewoond; hij reisde daarheen en bevond dat zij gestorven waren, maar dat nog een oom in leven was, en van dezen hoorde hij dat de zieke liefderijk door een ouden protestantschen predikant in huis was genomen toen ze negen jaar was, en dat zij eenige jaren bij hem was gebleven tot aan den dood van den ouden man. De oom wist niet anders van dien predikant dan dat hij een heel goede man was. Met groote moeite en na veel zoeken ontdekte de jonge medische filosoof eindelijk een nicht

van den dominee, die huishoudster bij hem geweest was en zijn vermogen had geërfd. Zij herinnerde zich het meisje en vertelde dat haar eerwaarde oom te goedig was geweest en niet kon hebben dat het kind berispt werd; dat zij haar wel had willen houden, maar dat het meisje zelf na den dood van haar oom niet had willen blijven. Het spreekt vanzelf dat de dokter zooveel mogelijk trachtte te vernemen omtrent de gewoonten van den predikant, en toen werd spoedig het raadsel opgelost. Want het bleek dat de oude heer jarenlang de gewoonte had de gang op en neer te loopen waar de keukendeur op uit kwam, en daar hardop voor zichzelf uit zijn lievelingsboeken te lezen. Er waren nog vele van deze boeken in 't bezit van de nicht. Zij vertelde erbij dat hij zeer geleerd en een groot beoefenaar van Hebreeuwsch was. Onder de boeken werd een verzameling rabbijnsche geschriften gevonden alsook verscheidene der Grieksche en Latijnsche kerkvaders; en 't gelukte den dokter zooveel fragmenten te vinden die gelijkluidend waren met datgene wat uit den mond der zieke was opgeteekend, dat men redelijkerwijze niet meer kon twijfelen aan den waren oorsprong van de indrukken welke haar zenuwstelsel ontvangen had.»

De beteekenis van deze eigenschap van het subjectieve-ik komt zeer duidelijk te voorschijn bij de trancedenaars, dat zijn personen, die redevoeringen houden terwijl zij in subjectieven toestand verkeerren, en dan beschikken over feitenkennis, over vreemde talen, over logica, die hun objectieve kennis in normalen toestand ver te boven gaat.

Een tweede belangrijke eigenschap van het subjec-

tieve-ik is de bewustheid van vaste natuurwetten, zooals deze zich o. a. openbaart in mathematische en muzikale wonderkinderen en in besef van tijd.

Hudson omschrijft dit aldus:

In alle onderwerpen van menschelijke kennis, die niet door vaste wetten geregeerd worden, ontvangt het subjectieve-ik zijn kennis door middel van objectieve studie. Met andere woorden: het subjectieve-ik weet alleen datgene wat hem is medegedeeld door de objectieve zinnen of de werkzaamheden van het objectieve-ik. Zoo kan alleen kennis van den inhoud van boeken verkregen worden door objectieve studiemethoden. De wonderbare vermogens die het subjectieve-ik bezit om die kennis te verwerven en in zich op te nemen, dankt het aan de volkomenheid van zijn vermogen om alles te onthouden wat hem door middel van objectieve ontwikkeling werd medegedeeld, gepaard met zijn gave van alles logisch te kunnen ordenen. Laten we voorloopig helderziendheid en gedachten-overbrenging buiten beschouwing, dan kan het beginsel aldus aangeduid worden: Het subjectieve-ik kan niet bij intuïtie den naam van een persoon, of een aardrijkskundigen naam of een feit uit de wereldgeschiedenis weten. Maar wel weet het bij intuïtie dat tweemaal twee vier is (A) *).

Wel kan hij een groot wiskundige of musicus worden onafhankelijk van objectieve oefening, alleen door de ontwikkeling der subjectieve vermogens.

Honderden voorbeelden kunnen aangevoerd worden, die toonen tot welk een verbazingwekkende hoogte de mathematische en muzikale gaven ontwikkeld kunnen worden in personen, die niet alleen alle objectieve

*) Deze en volgende letters dienen later tot verwijzing.

oefening missen, maar wier hersenen in sommige gevallen niet in staat waren objectief onderricht van teekenis te ontvangen.

Van deze geeft Hudson in zijn werk eenige merkwaardige staaltjes.

Tijdsbepaling schijnt ook een gave uitsluitend van het subjectieve-ik; het objectieve-ik op zichzelf bezit het niet. Het eenige middel waardoor het objectieve-ik den tijd kan bepalen is door oefening der fysieke zinnen, b.v. door den loop der hemellichamen waar te nemen.

Het subjectieve-ik bezit zulk vermogen onafhankelijk van objectieve hulp of redeneering. Het is meermalen bij dieren waargenomen. Bij menschen is het in gewonen slaap een bekend verschijnsel, dat ze wakker worden op 't oogenblik waarop ze dit bij inslapen gewild hebben. Bij hypnotische personen vertoont het vermogen van tijdsbepaling zich in volkomenheid.

Uit deze eigenaardigheden van het subjectieve-ik schijnt men — volgens Hudson — te mogen besluiten dat het, wanneer het niet door zijn objectieve omgeving gestoord wordt, in staat zal zijn alle natuurwetten te verstaan en alle waarheid te erkennen, onafhankelijk van het langzame en moeitevolle inductie-proces.

Een andere eigenaardigheid van het subjectieve-ik, die echter uit de te voren genoemde voortvloeit, is dat het geen tegenspraak kan dulden.

Het is aan hypnotiseurs bekend, dat proeven met een sujet in een sceptische vergadering alle kans hebben te mislukken, vooral als de twijfel open en kwetsend wordt uitgesproken. Dit doet dan het normale bewustzijn weer intreden.

In de hoogere vormen van hypnose vertoont dit zich nog duidelijker. Helderzien, gedachte-overbrengen of gedachte-lezen wordt in tegenwoordigheid van een openlijken twijfelaar zoo goed als onmogelijk. Trance-rede-naars raken bij tegenspraak geheel van hun stuk.

De reden is, dat het subjectieve-ik, dat al deze verschijnselen te voorschijn brengt, gelijk is aangetoond, zoo geheel vatbaar is voor suggestie; want geopenbaarde twijfel biedt een tegengestelde suggestie, die, als ze sterk genoeg wordt, overheerscht en de verschijnselen onmogelijk maakt.

De meeste kennis omtrent het subjectieve-ik heeft de studie van 't hypnotisme opgeleverd. De groote wet die daarbij aan 't licht is gekomen, is door de school van Nancy ontdekt en luidt: dat alle verschijnselen, welke op het teweegbrengen van den toestand van hypnose volgen, het resultaat van een of anderen vorm van suggestie zijn. Van veel beteekenis daarbij is, dat het subjectieve-ik nooit slaapt. Onverschillig hoe diep de slaaptoestand van een persoon is, is het subjectieve-ik steeds op zijn hoede en begrijpt het onmiddellijk met bovennatuurlijke scherpzinnigheid alles wat gebeurt. Professor Bernheim o. a. drukt het aldus uit:

«Men moet voor alles van 't feit doordrongen zijn dat het sujet in alle graden van hypnose alles hoort en verstaat, zelfs al schijnt hij werkeloos en passief.»

Subjectieve ego's kunnen met elkaar in verbinding treden. Telepathie is daartoe het normale middel. Hudson geeft aan, dat telepathie alleen tusschen subjectieve ego's mogelijk is, en dat het objectieve-ik part noch deel aan telepathie heeft, zoolang niet de bewustzijns-drempel zóódanig verplaatst is, dat het objectieve-ik in staat is van de boodschap kennis te nemen.

Die verbinding komt ook tot stand bij het mesmeriseeren van dieren, wat de dierentemmers doen, waar door het dier, dat in hoofdzaak subjectief is, onder suggestie van den temmer geraakt en dien gehoorzaamt. De geschiedenis — zegt Hudson — is vol voorbeelden waaruit blijkt dat de mensch in subjectieven toestand altijd beveiligd is tegen aanvallen van wilde dieren. De macht die Indische adepten, fakirs enz. over dieren uitoefenen, is ook een bewijs tot steun van deze beschouwingen.

Uit dit alles blijkt dat de verbinding der gedachten langs telepathischen weg evenzeer een suggestie aan het subjectieve-ik biedt als de spraak. Daarbij moet in aanmerking genomen worden dat afstand of ruimte voor het subjectieve-ik niet schijnt te bestaan, en dat telepathische verbinding even duidelijk en krachtig plaats kan vinden wanneer men zich in elkaars nabijheid als wel op afstand van duizenden mijlen bevindt.

Een merkwaardigheid waarop Hudson wijst, welke door de studie van het hypnotisme aan 't licht is gekomen, is dat het moreele gevoel van de gehypnotiseerde altijd verhoogd wordt, alsof, wanneer de fysieke zinnen slapen, de ziel zich in al haar majesteit en reinheid openbaart, onbezoedeld door grove gedachten of onreine gevoelens. (B).

Een eigenschap van het subjectieve-ik is de intuïtie, wat volkomen overeenstemt met wat bij de dieren «instinct» wordt genoemd. Het instinct schijnt in hoofdzaak, zoowel bij menschen als bij dieren, een driedelige taak te hebben; namelijk ten eerste: het bewaren van het leven van het individu, wat men noemt «het instinct van zelfbehoud» en wat het sterkste instinct van

de dierlijke natuur is. Het tweede in rang ten opzichte van kracht en algemeenheid is het instinct van voortplanting. Het derde is dat tot behoud der soort, dus bij den mensch van menschenlevens in 't algemeen en van dat der eigen kinderen in het bijzonder.

Wordt het leven van persoon of nakomelingschap bedreigd, dan neemt het subjectieve-ik aanstonds de persoon in beslag, en zoolang zulks noodig is om het leven te bewaren is iedere daad subjectief. De bedreigde persoon kent dan geen vrees, ontplooit bovennatuurlijke lichaamskracht en onderscheidt zich door een wonderbaarlijke tegenwoordigheid van geest, die onmiddellijk ieder geschikt middel aangrijpt dat nuttig is en juist de goede daad op 't goede oogenblik doet. In zulke spannende momenten voelt het lichaam geen pijn zelfs bij het hevigste letsel. De voortdurende zorg van het subjectieve-ik voor de welvaart van het individu blijkt uit de voorgevoelens omtrent een gevaar dat hem boven 't hoofd hangt, waarvan de voorbeelden zoo talrijk zijn.

De ervaringen door de studie van 't hypnotisme met betrekking tot de lichaamsfuncties verkregen, hebben nog een andere zeer belangrijke eigenschap van het subjectieve-ik in 't licht gesteld, namelijk dat het volkomen de verrichtingen, toestanden en gevoelens van het lichaam beheerscht. Het is een bekend feit dat b.v. door den wil van den hypnotiseur eenvoudig door suggestie volkomen gevoelloosheid verkregen kan worden, zoodat de meest ingrijpende chirurgische operaties verricht konden worden zonder dat de patiënten, welke in hypnose gebracht waren, pijn voelden. Op deze stelling, in verband met de beide hoofdstellingen van Hudson, berust dan ook de verklaring van alle verschijnselen

op 't gebied der psychische geneeskunde. Een factor die daarbij ook meermalen in 't spel treedt, is een uitstralende kracht, welke van een persoon, door diens wil geleid, op een andere persoon kan overgaan, welke uitstraling onder den naam «dierlijk magnetisme» bekend is en waarvan het bestaan door de zorgvuldige proeven van de «Society for Psychical Research» afdoende bewezen is. De bron dezer krachtsuitstraling is ontwijfelbaar het subjectieve-ik, en de kracht is — volgens Hudson — volkomen dezelfde als die welke onder andere voorwaarden zich openbaart in den vorm van zoogenaamd geesten kloppen, tafeldans en andere spiritische verschijnselen.

Ten slotte dient nog vermeld, dat tal van feiten het bewijs geleverd hebben dat het subjectieve-ik door wilsconcentratie in staat is gebleken telepathische boodschappen aan slapende en zelfs aan wakende personen toe te zenden, die hen deden droomen en visioenen deden zien overeenkomstig den wensch van den afzender, en dat deze laatste daartoe zelf ook in geheel of gedeeltelijk subjectieven toestand moet verkeeren. Hudson vermeldt in zijn werk de merkwaardige proeven in «Phantasms of the Living» beschreven, waarbij de afzender door 't concentreeren van zijn gedachten alvorens te gaan slapen, het resultaat verkreeg dat kennissen, die daarvan niet 't minste vermoeden hadden, hem 's nachts in hun slaapkamer zagen. Die overdracht geschiedde terwijl de afzender hetzij in mesmerischen, hetzij in normalen slaap verkeerde — met andere woorden: in een toestand waarbij het objectieve-ik buiten werking was en het subjectieve-ik dus geheel meester van 't terrein.

Hiermede zijn de belangrijkste eigenschappen opge-

somd, welke volgens Hudson voor het subjectieve-ik kenmerkend zijn, en welke alle door een reeks bewijzen zijn gestaafd.

Thans kan worden nagegaan op welke wijze Hudson meent de zoogenaamde spiritische verschijnselen met behulp van de te voren genoemde eigenschappen van het subjectieve-ik te kunnen verklaren.

Behalve de beide grondstellingen, welke betrekking hebben op de psychische verschijnselen in het algemeen:

1. Het geestelijk wezen van den mensch is in zijn aard tweevoudig — objectief en subjectief; en

2. Het subjectieve-ik wordt voortdurend door suggestie beheerscht —

geeft Hudson tot verklaring der verschijnselen van het spiritisme de volgende nevenstelling:

3. Het subjectieve-ik bezit psychische kracht; dat is: het vermogen om zich hoor- en voelbaar te maken en om weegbare voorwerpen te verplaatsen.

Hudson erkent de waarheid der zoogenaamde spiritische verschijnselen. «De feiten zijn aan de beschaafde wereld te goed bekend dan dat zij thans nog bewijs behoeven. Wie thans nog de spiritische verschijnselen loochent, verdient niet den naam van scepticus, hij is eenvoudig onwetend,» zegt Hudson.

De vraag is maar: hoe ze te verklaren?

Tot het opstellen van zijn onder 3 genoemde nevenstelling is hij geleid door de volgende overwegingen:

Allen die onder behoorlijke controle-voorwaarden de spiritische verschijnselen hebben waargenomen, zullen moeten toegeven dat ergens een verstandelijke kracht zetelt welke in staat is voorwerpen zonder physische aanraking te bewegen.

Die kracht gaat uit één van de twee: of van geesten van afgestorvenen, of van levenden.

Hudson neemt dit laatste aan, omdat die intelligentie ten volle een menschelijk karakter heeft. Ze verheft zich nooit zoover boven die van het medium, dat de mogelijkheid, als zou zij haar oorsprong in het subjectieve-ik van het medium hebben, wordt buitengesloten; al overtreft ze ook dikwijls de objectieve intelligentie van het medium. (C). Dezelfde wonderbare krachten en dezelfde beperkingen, die men als eigenaardige kenmerken van het subjectieve-ik bij gehypnotiseerden enz. heeft leeren kennen, vindt men bij de mediums terug.

Een merkwaardig punt van overeenkomst is 't feit, dat de geestelijke intelligentie door de macht der suggestie beheerscht wordt, wat o.a. gebleken is uit de bereidwilligheid waarmede «geesten» antwoorden op vragen die men hen doet, al hebben die «geesten» ook nooit als persoon bestaan. Men kan even gemakkelijk een mededeeling van een denkbeeldig als van een werkelijk persoon ontvangen, van een levende als van een doode, mits het medium met den feitelijken toestand onbekend is. Hudson heeft door middel van een medium herhaaldelijk zeer teedere mededeelingen ontvangen van een denkbeeldige gestorven zuster en heeft op zekere gelegenheid een zeer roerende communicatie van zichzelf ontvangen, daar het medium Hudson's naam aanzag voor dien van een overleden broeder, ofschoon Hudson volstrekt geen broeder of zuster gehad had.

Ook 't algemeen bekende feit, dat voor 't welslagen van spiritische seances harmonische voorwaarden aanwezig moeten zijn en de tegenwoordigheid van een openlijken twijfelaar vaak voldoende is om elke manifestatie te voorkomen, is geheel verklaarbaar door de

vatbaarheid voor suggestie van het subjectieve-ik; in dit geval dat van het medium.

Dat alle mediums ter goeder trouw beweren mededeelingen van geesten te ontvangen, schrijft Hudson daaraan toe, dat het subjectieve-ik van het medium door suggestie van opvoeding en omgeving geleid wordt te gelooven dat het de geest van den afgestorvene, wiens naam genoemd wordt, werkelijk zelf is. (D).

Dat zich door eenzelfde medium beurtelings de meest verschillende geesten kunnen manifesteren, is voor Hudson geen bezwaar tegen zijn verklaring. Diezelfde meervoudigheid van karakter vertoont het subjectieve-ik van een gehypnotiseerd persoon.

Men kan een intelligent sujet alle mogelijke karakters doen aannemen, al loopen zij hemelsbreed uiteen, en in elk van deze zal hij het origineel in gedachten, woorden en handelingen volkomen getrouw nabootsen in zoover hij het karakter, de gewoonten en eigenaardigheden van het gepersonifieerde individu kent, waarbij hij vast gelooft dat hij zelf het individu is dat hij voorstelt. Met hetzelfde gemak kan hij in een engel, een duivel of een dier veranderd worden; nimmer zal hij de waarheid der suggestie betwijfelen en altijd, in zoover dit fysiek mogelijk is, het gesuggereerde karakter vertoonen. Deze feiten zijn aan alle beoefenaars van 't hypnotisme wel bekend, evenzeer als aan allen die de gewone openbare voorstellingen dier verschijnselen gezien hebben. Enkele tooneelhypnotiseurs hebben veel moeite om te voorkomen dat hun sujetten spiritische verschijnselen op het tooneel vertoonen. Dit was een gewone ervaring van Professor Cadwell, een Amerikaansch hypnotiseur, die zelf spiritist was. Toen het aan zijn gehoor en zijn sujetten bekend werd dat deze

laatst en dan «door geesten gecontroleerd» werden, werd de verstoring hinderlijk en had de professor er zeer veel last van, dat zijn sujetten herhaaldelijk door «dolende geesten» werden in beslag genomen en mededeelingen ontvingen of andere rare dingen deden in naam van de geesten hunner overleden kennissen. De verschijnselen welke deze sujetten vertoonden, waren geheel dezelfde als die welke door gewone mediums werden verricht, en inderdaad werden sommigen van zijn beste sujetten later vermaarde beroeps-mediums. Dat suggestie de oorzaak was waarom de sujetten van den professor zooveel neiging tot mediumschap vertoonden, wordt bewezen door het feit dat professor Carpenter, die leerling van Cadwell was, volgens dezelfde methoden te werk ging en in alle opzichten als hypnotiseur met zijn leermeester op eene lijn stond, nooit eenigen last had van mediumieke verschijnselen, om de eenvoudige reden dat hij zich zorgvuldig wachte om aan zijn sujetten het denkbeeld te suggereeren dat zoo iets mogelijk was. Inderdaad weten de meeste hypnotiseurs dat alle spiritische verschijnselen door hun sujetten kunnen worden voortgebracht eenvoudig door hen te suggereeren dat ze door geesten beïnvloed worden.

Het gebeurt meermalen dat een medium, zoogenaamd door middel van geesten, dingen beweert die de aanzittende vergeten is of waaraan hij niet denkt, of mededeelingen doet over een gestorven persoon die hem totaal onbekend was. Dikwijls wordt dan gezegd, dat hier geen gedachtenlezen in 't spel kan zijn, en wordt dit als bewijs aangezien dat inderdaad de mededeelingen van geesten afkomstig zijn. Hudson voert daartegen aan, dat zooiets toch door gedachtenlezen verklaarbaar

is. Telepathie is het middel van gemeenschap tusschen subjectieve ego's. Het subjectieve-ik van den aanzittende bevat in zijn volkomen herinnering tal van feiten, waarvan het objectieve-ik zich niets meer bewust is, en die dus, onbewust voor 't wakend verstand van den aanzittende, toch door het subjectieve-ik van het medium gelezen kunnen worden.

* * *

Een spiritisch verschijnsel wordt voortgebracht, wanneer de werkzaamheid van het subjectieve-ik op een of andere wijze tot het objectief bewustzijn wordt gebracht. Zoo ontstaan allerlei verschijnselen, waarvan de belangrijkste klassen zijn: helderzien (clairvoyance), helderhooren, telepathie of gedachte-overbrenging, mesmerisme, hypnotisme, automatisch schrijven, klopge-luiden, beweging van weegbare lichamen (tafeldans) en verschijning van phantomen.

Overbrenging van gedachten tusschen levenden, en o. a. opzettelijk door eenige daartoe aanzittende personen aan één hunner, zijn algemeen bekende verschijnselen.

Hudson haalt nu een voorbeeld aan van een genomen proef, waaruit bleek, dat dit vermogen om de gedachten van anderen te lezen onbewust door mediums wordt aangewend om hun bezoekers inlichtingen te verschaffen aangaande personen en gebeurtenissen, welke te voren aan het medium onbekend waren. Hij hoorde eens een medium in New-York een beschrijving geven van de beroepsbezigheden van een beambte van het Patent-bureau der Vereenigde Staten. Beiden hadden elkaar nooit te voren ontmoet en waren tien minuten vóór de seance van elkaars bestaan onkundig. Zelfs de naam van den bezoeker was voor het medium verborgen ge-

houden, ten einde diens telepathische kracht te beproeven en voorts om een der aanwezigen te overtuigen dat geesten van afgestorvenen aan de manifestaties geen deel hadden. De leden van 't gezelschap stelden elkander voor onder valsche namen en spraken met het medium in spiritischen geest, tot de «harmonische condities» verkregen waren en de seance begon. «Ik zie een ontzaglijk gebouw» begon het medium (een dame), «met een groot aantal kamers erin. In één van die kamers zie ik u zitten aan een groote lessenaar met een massa papieren er op. Ik zie teekeningen die op machines gelijken, op een lessenaar voor u uitgespreid. Het schijnt mij toe dat gij iets te maken hebt met het patentrecht.» Men vertelde haar dat haar vermoeden tot dusver juist was; en ik (Hudson) voeg hier bij dat het raadzaam is een medium steeds te bemoedigen door ronduit toe te stemmen als hij juiste dingen zegt. Dit geeft hem moed, stelt hem op zijn gemak en suggereert hem dat hij in staat is de waarheid ten opzichte van dien bizonderen persoon te erkennen, wat hem het geven van verdere juiste mededeelingen en manifestaties vergemakkelijkt.

«Maar» vervolgde de dame — «dit is niet uw eenige bezigheid. Ik zie u tehuis in uw bibliotheek, omringd door boeken en handschriften. Gij schijnt een boek te schrijven.»

Daarna ging ze voort met naar juistheid alle boekenkasten en andere meubelstukken in de kamer te beschrijven, en zeide toen:

«Ik zie den weg langs welken gij tot uw tegenwoordige slotsom met betrekking tot het onderwerp van uw boek gekomen zijt. Ge hebt veel afval en onkruid opzij moeten gooien. Maar yóór u ziet gij een groot licht

en ge volgt dit met volkomen vertrouwen, recht op het doel af.»

«Ben ik op den rechten weg?» vroeg de onderzoeker.

«Ik kan het niet zeggen, want ik kan niet zien over welk onderwerp gij schrijft. Ik geloof het echter wel, want het licht voor u schijnt zoo helder.»

Na een pauze voegde zij eraan toe: —

«Gij begaat één fout. Ge denkt dat ge alles zelf doet. Maar dat is zoo niet. Gij wordt voortdurend geleid door een grooten geest.»

«Wie is hij?» werd gevraagd, met te grooter belangstelling omdat die heer inderdaad een boek schreef en als ieder ander schrijver, voelde dat hij «een groot licht» had gezien; daarenboven, zoo hij zeker was van iets wat ermede in verband stond, was het wel van 't feit dat hij het zelf schreef, zonder eenige hulp van geesten. «Noem mij den naam van mijn geestelijken vriend en helper,» voegde hij er aan toe.

«Ik kan dat vandaag niet doen,» antwoordde zij met het echte handelsinstinct van een beroepsmedium; «kom morgen en ik zal trachten u den naam te zeggen.»

Dientengevolge kwam hetzelfde gezelschap haar den volgende dag bezoeken, en deed zij alle mogelijke moeite den naam te vernemen, maar vergeefs. Hier zij gezegd dat de dame een leischrift-medium was. Telkens werden mededeelingen geschreven, doch zonder onderteekening, en alle pogingen om den naam te krijgen waren ijdel. Ten slotte zeide de heer zachtjes, schijnbaar niet voor de ooren van het medium bestemd: «Ik geloof dat ik weet wie het is. Het moet of A. B. (hier noemde hij een levenden vriend te Washington) of mijn broeder C. D. zijn» — en gaf daarbij zijn eigen naam op, want hij had geen broeder, levend noch dood.

En onmiddellijk werd een mededeeling neergeschreven, ondertekend door den gewaanden geestelijken broeder, die het feit vermeldde dat hij, en hij alleen, de kracht was welke het bedoelde letterkundige werk inspireerde, dat hij de «beschermgeest» van den bezoeker was over wien hij «voortdurend waakte» enz.

Men kan zich de aandoeningen voorstellen welke de teedere woorden der mededeeling bij de aanwezigen opwekten, wanneer men weet dat allen, uitgenomen het medium, wisten dat die heer zijn eigen naam had opgegeven en dat hij nimmer een broeder gehad had. Maar deze aandoeningen maakten weldra plaats voor verbazing en bewondering toen ze bemerkten dat de handteekening bijna een volmaakte nabootsing van die van den bezoeker was, waarbij alle eigenaardige bijzonderheden getrouw waren nagevolgd. —

Het bewijs van de tusschenkomst van geesten zou daarin moeten bestaan, zegt Hudson, dat het medium uit onafhankelijke bron feiten vernam die noch aan hem, noch aan zijn omgeving bekend zijn — niet alleen objectief maar ook subjectief onbekend, — en niet door telepathie verkregen kunnen zijn (E).

Daarbij moet in aanmerking genomen worden dat een inlichting, die aan niemand in den kring der aanzittenden bekend is, van iemand buiten den kring verkregen worden kan die ermee bekend is en die met een der aanzittenden in telepathische betrekking staat.

Het is niet noodig, zegt Hudson, dat eenig lid van een kring in bezit zij van objectieve kennis omtrent een feit, ten einde in staat te zijn het telepathisch aan het medium mede te deelen.

Bedenkt men daarbij, dat A een telepathisch bericht aan B kan zenden, terwijl B het aan C en C aan D

telepathisch overbrengt, zonder dat het tot het objectief bewustzijn van B en C doordringt, dan vindt men daarin een verklaring voor bovengenoemde stelling — de hypothese der zoogenaamde «telepathie à trois» (F).

Helderhooren komt voor bij personen, wier objectieve-ik vatbaar is om door gesproken woorden mededeelingen van zijn eigen subjectieve-ik of van dat van een ander te ontvangen. De geluidsindruk is zeer duidelijk voor den helderhoorende, maar niet voor anderen, die in normalen toestand aanwezig zijn.

Een algemeen bekend voorbeeld hiervan was de daemon van Socrates. Terwijl de spiritisten dit verschijnsel door invloed van geesten van afgestorvenen verklaren, ziet Hudson er de werking van het subjectieve-ik van den persoon zelf in.

Door de gewone middelen door de spiritisten voor geesten-communicaties gebezigd, zooals b.v. het planchet, ontvangt de proefnemer volgens Hudson mededeelingen van zijn eigen subjectieve-ik. Zoo ook bij automatisch of mediumiek schrijven, waar het subjectieve-ik de spieren en zenuwen van arm en hand beïnvloedt en het potlood geleidt, terwijl het objectieve-ik passief is en dikwijls volstrekt niet weet wat geschreven wordt.

Bijna ieder schrijvend medium verkeert onder de suggestie van de geesten-leer der spiritisten, en daarom, zegt Hudson, geven de mededeelingen ook steeds aan dat ze van geesten afkomstig zijn.

Toch zijn er voorbeelden bekend waarbij zulks niet het geval was. Een zoodanig geval is vermeld in de «Proceedings of the Society for Psychical Research» van April 1891 (blz. 23). Het medium, of, juister ge-

zegd, de automatische persoon was een jong meisje van 15 jaar. «Ze had nooit te voren van een planchet gehoord» — zegt de schrijver — «en spiritualisme was voor haar enkel een naam.» Dat was voor dit doel een zeer gewenschte geestesgesteldheid, en even zeldzaam als wenschelijk. «Ze wist volstrekt niet wat ze geschreven had voor er naar gekeken werd», — vervolgt de schrijver, «en dikwijls was het eenigszins moeilijk het schrift te ontcijferen. Zoo bracht de eerste vraag: «Wie zijt gij die schrijft?» in mijn oogen slechts eenig gekrabbel voort, en daarna verliet C. (het automatische meisje) de kainer. Daarna keek ik nogmaals naar het gekrabbel en zag eensklaps dat het leesbaar was en dat in antwoord op de vraag de naam «Henry Morton» geschreven stond. Ik volgde C. dadelijk naar boven en vroeg haar of zij ooit dien naam gehoord had; en zij antwoordde dat het de naam was van een persoon in een tooneelspel, waarin zij met Kerstfeest ruim een jaar geleden had meegespeeld.»

De schrijver voegt erbij, dat wanneer de naam, zooals licht 't geval had kunnen zijn, die van een overleden vriend was geweest, dit een bewijsgrond voor de spiritisten zou opgeleverd hebben. Hudson beweert dat de naam zeker wel die van een gestorvene zou geweest zijn, als het meisje met de leer der spiritisten bekend was geweest.

Het geheele gebied van «trance», waarbij volgens de spiritisten het medium in een toestand van geestverrukking komt en spreekt onder invloed van geesten, is volgens Hudson te beschouwen als een toestand waarbij de objectieve vermogens tijdelijk geheel buiten werking zijn gesteld en het subjectieve-ik in evenredigheid werkzaam wordt. Hij vindt evenmin reden om hier den

invloed van geesten van afgestorvenen aan te nemen als voor soortgelijke toestanden bij gehypnotiseerden. Voor deze beschouwing vindt hij steun in 't merkwaardige feit dat alle personen in extase datgene zien en hooren wat zij verwachten. Katholieken die in extase komen, zien katholieke visioenen, terwijl die van protestanten en andere richtingen weer met hun respectief geloof overeenkomen.

Bezetenheid behoort ook tot deze klasse van verschijnselen. Hier is volgens Hudson het subjectieve-ik van de bezetene door de suggestie beheerscht dat hij een duivel of booze geest is. Daarmee overeenkomstig zijn de bekende voorbeelden van dubbele of veelvoudige persoonlijkheden, waarbij de zieke zijn persoonlijke identiteit geheel vergeet om een anderen naam, een nieuwe persoonlijkheid en nieuw karakter aan te nemen, vaak geheel in strijd met het normale.

Die nieuwe persoonlijkheden verhouden zich geheel als de gesuggereerde karakters bij een gehypnotiseerd persoon. Daar in dit laatste geval van geen geesten sprake is, ziet Hudson in deze geheele klasse van verschijnselen evenmin een bewijs voor de geesten-theorie.

De physische verschijnselen van het spiritisme worden door Hudson in meer dan één opzicht als de belangwekkendste van alle openbaringen van subjectieve kracht beschouwd. Dat die verschijnselen behoorlijk geconstateerd zijn — slechts onwetendheid kan dit betwijfelen. Dit is geen vraagstuk meer. De vraag ligt echter hierin of de intelligentie, welke deze verschijnselen teweegbrengt, uitgaat van een belichaamden of een ontlichaamden geest — met andere woorden: van het subjectieve-ik van het medium of van een afgestorvene.

Er zijn twee dingen noodig om die verschijnselen voort te brengen: een intelligentie en een medium, een ziel en een lichaam dus. In een levend persoon zijn beide vereenigd en werken harmonisch samen. Is het niet waarschijnlijk dat zulk een organisme in staat is alle uitwerkingen voort te brengen, welke aan de tijdelijke vereeniging van de ziel van een afgestorvene en het lichaam van een levende worden toegeschreven? vraagt Hudson. Zoo neen, waarom dan niet? En nu hij in den intelligenten inhoud der manifestaties, evenmin als bij de vroeger beschouwde, een bewijs ziet voor tusschenkomst van geesten van afgestorvenen, waar ze evenzeer volkomen uit de vermogens van het subjectieve-ik van het medium te verklaren zijn, zoo vindt hij in die physische verschijnselen wederom geen argument voor de spiritische theorie.

Hudson geeft dan in zijn boek een hoogst merkwaardige proef weer, welke hij zelf genomen heeft, en waaruit blijkt: vooreerst dat de physische manifestatie van leischrift echt was; en ten tweede dat de inhoud der mededeelingen niet van geesten maar van het telepathisch werkend subjectieve-ik van het medium afkomstig was. Hij beschrijft die proef, welke om haar uiterste belangrijkheid hier geheel wordt weergegeven, aldus: (G).

Enkele jaren geleden kwamen de schrijver van dit werk en een vermaard generaal van het leger der Vereenigde Staten naar aanleiding van een gesprek overeen een bezoek te brengen aan een zeer bekend leischrift-medium, dat toen in de stad Washington verblijf hield. Onder anderen was afgesproken dat de generaal zou aanzitten en dat hij zich geheel door mijn suggesties ten opzichte van zijn gedragslijn voor en tijdens de seance zou laten leiden.

Mijn doel, wat hij ten volle begreep en waardeerde, was in de eerste plaats hem te overtuigen van de echtheid der physische verschijnselen, — dat wil zeggen dat het leischrift tot stand kwam zonder lichamelijk contact van het medium met de griffel en zonder een schijn van mogelijkheid van goochelarij; en ten tweede de volstreckte onmogelijkheid te bewijzen dat deze verschijnselen aan geesten van afgestorvenen zouden zijn toe te schrijven.

We moeten vooropstellen dat het medium gewoon was zijn bezoekers te vragen zes korte briefjes te richten tot even zoovele verschillende geesten. Deze briefjes worden geschreven op afzonderlijke stukjes papier omstreeks 7 centimeter in het vierkant, worden aan de geesten met name geadresseerd en door den schrijver onderteekend, juist zooals een gewone brief geadresseerd en onderteekend zou zijn. Dan wordt elke brief zoo klein mogelijk samengerold, en houdt de bezoeker ze in de hand tot hem verzocht wordt ze door elkaar op tafel te leggen. Is dit geschied, dan strekt het medium zijn hand over de tafel uit en raakt de rolletjes met zijn vingertoppen aan, terwijl de bezoeker inmiddels nauwkeurig op zijn handelingen acht geeft ten einde de mogelijkheid van bedrog te voorkomen. Nadat het medium ieder stukje papier heeft aangeraakt, neemt de bezoeker ze weder tot zich en houdt ze bij zich voor latere vergelijking. Er moge hierbij opgemerkt worden dat het den bezoeker is toegestaan zijn eigen leien mee te brengen en ze bij zich te houden tot het schrijven is afgelopen. Hij hoeft ze geen oogenblik af te staan. Hij mag zelf het stukje griffel ertusschen leggen en ze dan zorgvuldig samensluiten of binden en ze zoo vast als hij zelf verkiest boven op de tafel

houden, in het volle daglicht, terwijl het schrijfsproces aan den gang is.

Het plan wat ik den generaal bij die gelegenheid in overweging gaf en wat hij letterlijk uitvoerde, was aldus:

1e. Drie brieven te schrijven aan even zooveel geesten van zijn overleden kennissen, elk in algemeene termen vervat, zooals: «Waarde B., kunt gij heden met mij correspondeeren? Zoo ja, zeg mij dan hoe gij het in het geestenland hebt.» Deze konden door zeer algemeene opmerkingen beantwoord worden, en vereischten geen bepaald antwoord wat bekendheid met de zaken of andere omstandigheden van den bezoeker vorderde.

2e. Twee soortgelijke brieven te schrijven aan twee personen, bekend aan den bezoeker doch onbekend aan het medium, welke nog op aarde leefden.

3e. Een brief te schrijven aan een overledene, een bepaalde vraag bevattende waarvan noch de bezoeker noch het medium bij mogelijkheid het antwoord konden weten.

4. Het medium op zijn gemak te brengen door hem te doen gelooven dat hij met iemand te doen had die een symphatiek geloof had in de spiritische leer en een vast vertrouwen in de krachten van het medium.

5e. Hoegenaamd geen controle-voorwaarden voor te schrijven, maar het medium in alles zijn eigen gang te laten gaan.

6e. Te zorgen dat in geen geval het medium naam of omstandigheden van den bezoeker te weten kwam.

Deze wenken werden letterlijk opgevolgd. Het medium kende den generaal niet, en deze werd door den schrijver onder een verzonnen naam voorgesteld. Het medium bewoonde een reeks kamers, waarvan de groote spreekkamer door schuifdeuren in tweeën was gescheiden.

De voorste van deze kamers was als ontvangvertrek, en de achterste als seance-kamer ingericht. Laatstgenoemde werd door een groot raam verlicht, waarvoor een ouderwetsche vierkante eettafel stond. Het medium ging aan eene zijde van deze tafel zitten en de bezoeker kreeg een stoel aan de tegenovergestelde zijde. Verscheidene leien lagen op de tafel, het medium waschte twee ervan schoon en gaf ze aan den bezoeker in bewaring, die ze zorgvuldig onderzocht en in zijn bezit hield tot de seance afgelopen was; hij leunde met zijn armen erop terwijl hij de noodige brieven schreef. Met het schrijven der brieven was hij bijzonder voorzichtig en beschutte ze zorgvuldig, zoodat het voor het medium onmogelijk was het schrijven met zijn natuurlijke oogen te zien; ook lichtte hij zijn ellebogen geen oogenblik van de beide leien af die hij in bewaring had. Toen de brieven alle gereed en opgerold waren, werden ze op tafel gelegd recht tusschen het medium en den bezoeker, welke laatste er geen oogenblik de oogen van afwendde. Vervolgens raakte het medium elk rolletje met zijn vingertoppen aan, waarna de bezoeker ze weer in bezit nam.

Hierbij behoort vermeld te worden dat ik tot dusver van de seance geen getuige was; maar de omstandigheden werden mij later in bijzonderheden door den generaal verteld, wiens volkomen betrouwbaarheid buiten kwestie is. Op dit tijdstip — namelijk toen de papiertjes nog op tafel lagen — had een hoogst merkwaardig voorval plaats. Het medium stond plotseling op, opende de schuifdeuren en noodigde mij binnen te komen om aan de seance deel te nemen. Nadat hij weder was gaan zitten zeide hij tot mij: «Er is hier een geest die weigert mededeelingen te doen zoolang het u niet vergund

wordt erbij tegenwoordig te zijn. Hij zegt dat zijn naam G.... is (hij noemde een alledaagschen voornaam). Hebt gij een overleden vriend die zoo heet?» Ik antwoordde neen, daar ik me op dat oogenblik niemand van dien naam herinnerde. Toen gaf het medium mij een potlood en zeide: «Raak een van deze rolletjes met het potlood aan; open het dan, ge zult dan zien dat het een brief is die aan G.... is gericht.»

Ik raakte een der zes rolletjes aan, natuurlijk op goed geluk, en toen ik het opende merkte ik tot mijn verbazing dat het een brief was die door den generaal aan zijn overleden broeder G... was gericht. Deze broeder was ook een zeer goede vriend van mij geweest; maar de hooge positie die hij tijdens zijn leven innam, bellette dat ik hem ooit bij zijn voornaam aansprak en ik had tijdens de seance niet bewust aan hem gedacht. Toen richtte het medium zich weer tot mij en zeide:

«Vouw den brief weer op, leg ze bij de andere en schud ze alle door elkaar. Neem dan het potlood en raak weer een rolletje aan; gij zult dan zien dat het een brief is, geadresseerd aan M....»

Dit deed ik en het bleek dat het aangeraakte papiertje den brief was, gericht aan dengeen die door het medium genoemd was. Een derde maal werd zulks verricht met hetzelfde resultaat. Te zeggen dat wij verbaasd waren geeft maar flauw onze gemoedsaandoening weer. Het eerste welslagen zou aan toevallige samentreffing zijn toe te schrijven geweest, aangenomen dat het medium den naam had geweten. De kansen waren één op zes, en het zou dus allicht hebben kunnen treffen dat ik juist den goeden brief aanraakte. Bij de tweede proef waren de kansen ook op zichzelf één op zes; maar de kans dat ik tweemaal achtereen zou slagen was zeer

gering; en dat het mij driemaal achtereen gelukte om den juisten brief aan te wijzen plaatst dit geval ver buiten het gebied van het toeval. Nemen we het telepathisch vermogen, door het medium tentoongespreid, in aanmerking, en bovendien die andere kracht, welke deze ook geweest moge zijn, die mij voor het oogenblik in een automaat veranderde, dan blijkt dit voorval een buitengewone belangrijkheid te bezitten. Ik moet hierbij opmerken dat dit mijn eerste en eenige ervaring is op het gebied van subjectief automatisme, en dat ik geen enkele gewaarwording ondervond welke mij kon doen onderstellen dat ik geestelijk en fysiek niet in volkomen normalen toestand was.

Het merkwaardigste deel der voorstelling moet echter nog vermeld worden. De generaal verloor zijn tegenwoordigheid van geest niet, maar bewaakte zorgvuldig het tweetal leien onder zijn berusting en lichtte zijn armen niet ervan af, terwijl ze op tafel voor hem lagen. Evenmin verloor hij ook maar een oogenblik de papierrolletjes uit het gezicht, welke hij op tafel had gelegd. Het medium raakte ze, gelijk reeds gemeld is, slechts met zijn vingertoppen aan, en nadat ik de drie brieven had aangewezen, nam de generaal ze weder in bewaring. Daarna zeide het medium tot dezen: «Doe de leien open en gij zult een mededeeling van G . . . vinden.» Dit geschiedde en werkelijk werd de beloofde mededeeling gevonden, tot den generaal bij name gericht en door G . . . , den naam van zijn broeder, ondertekend. Het was inderdaad een passend antwoord op den brief die door den generaal aan zijn broeder was gericht, geadresseerd evenals de generaal zijn naam had ondertekend, en ondertekend evenals het opschrift luidde dat aan den broeder van den generaal was gericht.

Toen werd het medium zeer opgewonden en zijn bewegingen werden stuipachtig vlag. Hij greep twee andere leien, wischte ze schoon, bood ze tot onderzoek aan en plaatste ze midden op tafel voor ons, met een stukje zwarte griffel ertusschen. Daarna noodigde hij ons uit onze handen met hem op de lei te plaatsen. Dat deden we, en het schrijven begon. We konden duidelijk hooren hoe de griffel zich met een zacht maar snel krassend geluid bewoog. Na enkele minuten hoorden we driemaal tikken, blijkbaar afkomstig van de griffel tusschen de leien. Dit werd als teeken beschouwd dat de boodschap geëindigd was. Toen werden de leien van elkaar afgenomen en verscheidene mededeelingen aan de binnenzijde daarvan aangetroffen.

Nogmaals greep het medium twee leien, maakte ze schoon, liet ze nazien en legde ze op tafel als te voren. Weer plaatsten we onze handen op de leien en het schrijven begon opnieuw. Nadat dit eenige minuten had geduurd, kondigde het medium aan dat de geesten in kleuren wilden schrijven. Hij stond toen op, ging naar den schoorsteen en nam een doosje met gekleurde stukjes krijt, alle in heel kleine stukjes ongeveer ter grootte van het stukje zwarte griffel waarmee te voren geschreven was. We waren op 't punt de leien te openen om de gekleurde krijtjes er tusschen te leggen, toen het medium beweerde dat dit onnoodig was daar «de kleuren evengoed van buitenaf verkregen konden worden.» Dienovereenkomstig werd het doosje kleurkrijtjes naast de lei geplaatst, en het schrijven begon weder. Kort daarna werd het teeken gegeven dat de mededeelingen geëindigd waren. De generaal nam toen zeer voorzichtig de leien van elkaar om te zien of er ook gekleurde stukjes in verborgen waren. Er was alleen

het zwarte stukje griffel in, maar de mededeelingen waren in vier of vijf verschillende kleuren geschreven.

Het resultaat der seance kon als volgt worden samengevat: De inhoud van elken brief door den generaal geschreven was blijkbaar aan de intelligentie bekend welke de antwoorden schreef, want iedere brief ontving een daarop passend antwoord, één uitgezonderd, waarop we straks nader terugkomen. Het antwoord op iederen brief was gericht ten name van de onderteekening van den betrekkelijken brief, en ieder antwoord was onderteekend met den naam van den persoon tot wien de betrekkelijke brief gericht was.

Zooals reeds gezegd, werden zes brieven door den generaal geschreven. Drie ervan waren aan overleden vrienden van den generaal gericht en waren in zoodanige algemeene termen vervat dat de antwoorden geen bijzondere kennis van toestanden aan de zijde van de intelligentie welke de antwoorden schreef, vereischte.

Twee der brieven waren aan levende personen gericht, mede in algemeene termen vervat, welke ook geen bijzondere bekendheid vorderden ten einde een passend antwoord erop te geven.

Ieder van deze vijf brieven ontving een antwoord alsof de schrijver ervan een bewoner van het geestenland was. In dat opzicht vertoonden de antwoorden geen verschil.

De zesde brief was aan een overleden bloedverwant gericht en luidde als volgt: (waarbij de namen zijn weggelaten)

Waarde A. B. — Wien wenschtet gij aangesteld als beheerder van uw landgoed? (get.) C. D.

Het eenige antwoord op dezen brief was van de «con-

trôle» van het medium, die het volgende berichtte:

«A. B. is hier, maar kan heden geen mededeeling doen.»

Het merkwaardige van deze proef bestond nu daarin: vooreerst dat de twee brieven aan levende personen gericht, precies werden beantwoord als die aan de afgestorvenen geschreven. Een bewijs derhalve, dat bij die twee de antwoorden niet van de geesten der geadresseerden afkomstig waren.

Was deze contrôle-proef niet genomen, dan zou de heele seance zeker als bewijs voor de spiritische theorie hebben kunnen dienen. Nu kunnen we hieruit leeren, dat alle soortgelijke seances zonder dergelijke contrôle-proef genomen, als bewijs voor de spiritische theorie onbetrouwbaar zijn.

De tweede merkwaardigheid is dat de zesde brief, de eenige vraag waarvan het antwoord uitsluitend aan den overledene bekend was en dus niet, zooals de kennis van den inhoud der brieven, telepathisch verkregen kon worden, niet beantwoord werd, wat wel geen rechtstreeks positief bewijs voor Hudson's hypothese geeft, maar toch geheel daarin past.

Hudson knoopt hier de beschouwing aan vast dat, hoewel hij alle hoop laat varen op een geldig bewijs dat de geesten van dooden aan de spiritische manifestaties deel hebben, deze openbaringen van psychische kracht een der sterkste argumenten vormen voor de stelling, dat de mensch in zich een wezenheid bezit welks bestaan niet van het leven des lichaams afhangt. Wij zien dat deze wezenheid krachten bezit welke die van ons fysiek omhulsel ver overtreffen; dat de geestelijke krachten van ons subjectieve-ik onafhankelijk van

onze objectieve zinnen worden uitgeoefend; voorts blijkt het dat zij sterker worden naarmate het lichaam verzwakt en dat zij in het uur des dood het sterkste zijn. Is dan de aanname niet logisch gerechtvaardigd dat het subjectieve-ik, wanneer het van alle stoffelijke belemmeringen bevrijd is, een onafhankelijken bestaans-toestand zal hebben bereikt? (H).

Een sterke bewijsgrond voor de spiritische theorie schijnen de verschijningen van dooden.

Wederom zijn de feiten niet te loochenen. De «Society for Psychical Research» heeft voldoende bewijzen verzameld van 't feit dat bepaalde ontastbare gedaanten, welke op gestorven personen gelijken, van tijd tot tijd onder de levenden verschijnen.

Nu is het uit de telepathische proeven vermeld in «Phantasms of the Living» voldoende uitgemaakt, dat het subjectieve-ik van den mensch de kracht bezit phantomen of visioenen te scheppen, die voor de objectieve zintuigen van anderen zichtbaar zijn. Wel zijn ze soms alleen subjectief zichtbaar, maar meermalen worden zij ook door meer dan één persoon gelijktijdig gezien onder omstandigheden die aan het normale objectieve zien van den waarnemer geen twijfel overlaten.

Evenmin als die verschijningen door levenden te weeggebracht, meent Hudson de verschijning van gestorvenen aan geesten van afgestorvenen te moeten toeschrijven. Hij verklaart ze door de vermogens van het subjectieve-ik van het medium, geholpen door telepathische gemeenschap met de aanzittenden. Deze denken bewust of onbewust aan gestorven vrienden. Het medium bewerkt telepathisch het beeld door den geest van den aanzittende gevormd, en herschept dit

in zulk een tastbaren vorm, dat het door de photographische camera kan opgevangen worden; sommige mediums hebben zelfs het vermogen zulke gestalten met intelligentie en kracht te voorzien.

Deze wetenschappelijk geconstateerde feiten herstellen vele oude heksen- en spookverhalen weer in eere.

Het blijkt dat een voorwaarde, die in alle gevallen ter voortbrenging van deze verschijnselen noodig schijnt, een diepe slaap is, hetzij natuurlijk of kunstmatig.

Een verwant verschijnsel zijn de geestenmaterialisaties. Het medium raakt op de seance in hypnose en beeldt de gedaanten van verschillende personen uit, gewoonlijk van de overleden vrienden van een der aanwezigen. Echter staat de intelligentie van deze phantomen gelijk met die welke bij andere vormen van spiritische manifestaties wordt waargenomen en vertoonen zij geen grooter mate van identiteit dan door het subjectieve-ik van het medium verklaarbaar is.

Een ander soort van zulke visioenen zijn de kristalvisioenen, die in enkele gevallen behalve voor den kristallezer ook voor de aanwezigen zichtbaar waren. Deze visioenen zijn objectieve afbeeldingen van 'tgeen in den geest van den persoon die het medium raadpleegt, aanwezig of merkbaar is.

Al die klassen van verschijnselen behooren tot dezelfde categorie (I), ze worden alle door dezelfde voorwaarden in 't leven geroepen; de noodzakelijke voorwaarde is bij alle de gedeeltelijke of geheele opheffing van 't objectieve bewustzijn; hoe volkomener dit wordt uitgedoofd, des te duidelijker slaagt de proef, des te tastbaarder worden de scheppingen voor de zintuigen van anderen.

Uit deze feiten volgt, dat het vermogen om phan-

tomen te scheppen, in het subjectieve-ik van den mensch huist, dat dit vermogen grooter wordt naarmate het lichaam meer tot den doodstoestand nadert, dat is, naarmate de subjectieve of hypnotische toestand dieper en dientengevolge de subjectieve persoonlijkheid krachtiger werkzaam wordt, en dat op het oogenblik van den dood, wanneer de lichaamsfuncties geheel opgeheven zijn, dit vermogen het sterkst is.

Vandaar de verschijning van dooden.

Het is gebleken dat de best-geconstateerde spooksels, die 't meest terug komen, meestal van personen zijn die een gewelddadigen dood zijn gestorven. Een gemeenschappelijke trek is, dat ze van personen afkomstig zijn die onder omstandigheden van groote geestelijke spanning of gemoedsbeweging gestorven zijn. Niemand, die rustig, zonder sterke onbevredigde verlangens stierf, heeft ooit een phantoom op de objectieve wereld gezonden. 't Schijnt of de kracht, de duur en de duidelijkheid van 't phantoom in juiste verhouding staat tot de sterkte der gemoedsbeweging op 't oogenblik van den dood. Daarom zijn de spooksels vaak die van vermoorden, welke de misdaad kenbaar wilden maken; en ze vertoeven soms jaren in 't spookhuis tot het doel bereikt is.

Zeer belangrijk is de gemaakte opmerking dat een spook nooit meer dan één denkbeeld of bedoeling heeft vertoond. Wanneer met zoo'n phantoom gesproken werd, toonde het alleen in dat ééne belang te stellen en nam van vragen op een ander onderwerp betrekking hebbend, niet de minste notitie.

Dit is volkomen verklaarbaar, wanneer 't phantoom als een soort van telepathische boodschap, en wel dikwijls als een vertraagde boodschap, die eenigen tijd na de afzending ontvangen wordt, wordt beschouwd.

Dit zijn gronden om aan te nemen dat het phantoom — onverschillig of het van dooden of van levenden afkomstig is, of het subjectief dan wel objectief bemerkt wordt, — *niet* de (subjectieve) ziel van den persoon zelf is, welken het voorstelt. Want dan zou het een eigen intelligentie moeten bezitten en gaarne bereid zijn alle vragen van den ontvanger te beantwoorden, als voor niet-beantwoording geen enkele redelijke grond bestaat. Maar 't phantoom zal niet anders zijn dan een sterke gedachte van den afzender, telepathisch naar den ontvanger gezonden en in zijn bewustzijn uitgebeeld door middel van diens subjectieve ik.

Meerdere gronden, dat het phantoom *niet* de ziel van den gestorvene is, geeft Hudson hierbij op:

1e. Het is niet te leiden door suggestie. Geen spooksel werd ooit door duivelbezwoeringen tot rust gebracht, alvorens het doel van zijn bestaan vervuld was. Bezetenen kunnen wel door suggestieve bezwering van hun zoogenaamde booze geesten bevrijd worden, omdat de geestenbanner rechtstreeks op het subjectieve-ik van den bezetene inwerkt. Dat het phantoom daarvoor niet vatbaar is volgt daaruit, dat het niet een ziel is, maar de belichaamde gedachte van een ziel.

Ook worden spoken gekleed aanschouwd, of in een spookrijtuig gezien, wat begrijpelijk is als 't phantoom een gedachte is, maar moeilijk verklaarbaar bij de verschijning van een ziel.

Dan ook dat spoken steeds voor altijd verdwijnen wanneer het gebouw verstoord wordt waarin zij zich bevinden. Hun zending schijnt tot de plaats der tragedie beperkt te zijn.

Tot dezelfde soort van verschijnselen rekent Hudson

het meermalen waargenomen feit, dat de geestelijke atmosfeer in woningen of vertrekken sensitieve personen op een bepaalde manier aandoet; en dit ook al kwam in die ruimten geen sterfgeval voor en al waren alle vroegere bewoners nog in leven. In dat geval bestaat dus bezwaar tegen de verklaring dat de invloed te wijten is aan geesten van afgestorvenen, en acht Hudson den invloed van de gedachten der vroegere bewoners, evenals bij de te voren genoemde verschijnselen, aannemelijker.

Willen we derhalve Hudson's verklaring der spiritische verschijnselen in 't kort samenvatten, dan is het deze: dat al die verschijnselen beschouwd moeten worden als werkingen van het subjectieve-ik van het medium. Nergens — zegt Hudson — zijn de «spiritische» verschijnselen waargenomen, waar deze verklaring ontoereikend is gebleken, waar de bekende krachten en vermogens van het subjectieve-ik voor de verklaring onvoldoende waren en men ter verklaring gedwongen was de tusschenkomst van geesten van afgestorvenen aan te nemen.

En zoolang voor dit laatste, dit bovennatuurlijke, geen dwingende gronden zijn, behoort men de eenvoudige, natuurlijke verklaring te aanvaarden.

* * *

De groote vraag is nu, of er inderdaad geen gronden zijn, die dwingen tot het aannemen van de spiritische hypothese? Of het inderdaad waar is wat Hudson zegt, dat nergens verschijnselen zijn waargenomen, waar deze verklaring ontoereikend is gebleken.

De *spiritische hypothese* wil niet *alle* psychische-krachtverschijnselen door tusschenkomst van «geesten» verklaren. Integendeel, hare voorstanders erkennen in zeer vele gevallen het goed recht der animistische verklaringwijze. Zij ontkennen alleen dat die voor *alle* gevallen geldt, en beweren goede gronden te hebben om in sommige, wellicht vele, gevallen, den invloed van «ontlichaamde geesten» te moeten aannemen.

Hudson zegt «zoolang voor een bovennatuurlijke verklaring geen dwingende gronden zijn, behoort men de natuurlijke te aanvaarden.»

Dit onderscheid van «natuurlijk» en «bovennatuurlijk» vindt geen grond in de leer van Hudson zelf.

Hij heeft n. l. overtuigend aangetoond (zie H blz. 96) dat het subjectieve-ik na den dood van het lichaam een onafhankelijken bestaanstoestand zal bereiken; en voorts dat de geestelijke krachten van dit subjectieve-ik sterker worden naarmate het lichaam verzwakt en dat zij in het uur van den dood het sterkst zijn.

Er is geen enkele reden om die krachtsuitingen bij het leven van den persoon natuurlijk, en ze op 't oogenblik van den dood nog natuurlijker, en iets later, als de persoon gestorven is en hetzelfde subjectieve-ik dus de geest van een afgestorvene geworden is, ze in eens bovennatuurlijk te noemen.

Integendeel, als 't waar is wat Hudson zegt, dat hoe meer de objectieve vermogens van het lichaam op den achtergrond treden, des te sterker de krachten van het subjectieve-ik worden, dan moeten de manifestaties daarvan het sterkst zijn als het objectieve lichaam geheel buiten functie, dat wil zeggen dood is. Dit geeft hij toe op 't oogenblik van den dood; waarom dan niet één minuut, of één uur, of één dag, of één jaar, of langer daarna?

Neen, de verklaring van Hudson is precies even «natuurlijk» of «bovennatuurlijk» als die der spiritisten. *In beginsel* zijn ze geheel dezelfde. Het is eenvoudig de vraag, wat in 't algemeen, of in bijzondere gevallen, méér met de feiten klopt, meer aannemelijk dus is: om de verschijnselen toe te schrijven aan het subjectieve-ik van een persoon, wiens lichaam nog leeft, of wel aan dat van een persoon wiens lichaam niet meer leeft.

Het verschil tusschen Hudson en het Spiritisme is dus, dat Hudson beweert dat bij *alle* gevallen van spiritische verschijnselen het subjectieve-ik van een nog levend of juist stervend persoon de oorzaak is; en dat het Spiritisme meent, dat dit *niet* altijd het geval is, maar in sommige gevallen veel aannemelijker, dat de persoon, wiens subjectieve-ik zich manifesteert, reeds eenigen tijd geleden gestorven was.

Het is waar, dat vele lichtgeloovige spiritisten al te vlug de verklaring zoeken bij geesten van afgestorvenen. In dat opzicht is de proef, welke Hudson genomen heeft om te bewijzen dat antwoorden ten onrechte voorgegeven werden van geesten van afgestorvenen afkomstig te zijn, (zie G blz. 87) uiterst leerzaam. De spiritische literatuur bevat duizenden zoogenaamde bewijzen, die precies even overtuigend zijn als het geval van Hudson zou geweest zijn, wanneer hij de controle-proef achterwege had gelaten.

Hij heeft dus de groote verdienste, de overtuigende kracht van een massa zoogenaamde «bewijzen» der spiritisten te hebben weggebezemd.

Maar de vraag is: blijft er in de spiritische literatuur niets over, waar voldoende de identiteit of de invloed van geesten van afgestorvenen is geconstateerd?

Het zal altijd een uiterst moeilijke zaak blijven om uit te maken, of het subjectieve-ik van het medium dan wel dat van een afgestorvene in 't spel is.

Hudson zegt (zie E blz. 83): Het bewijs van de tusschenkomst van geesten zou daarin moeten bestaan, dat het medium uit onafhankelijke bron feiten vernam die nòch aan hem, nòch aan zijn omgeving bekend zijn, niet alleen objectief maar ook subjectief onbekend, en niet door telepathie verkregen.

Maar hoe zal men dat ooit uitmaken? Wie kan de grens aangeven van de vermogens van het subjectieve-ik? Tegen elk bewijs van spiritische zijde aangevoerd, kan de bedenking geopperd worden, dat het subjectieve-ik van het medium ermee bekend kon zijn. En door de hypothese van «telepathie à trois» (zie F blz. 84) vindt die bedenking altijd ruggesteun. Ik kan subjectief elk feit op aarde weten, wanneer ik mag aannemen, dat mijn subjectieve-ik zijn kennis langs een onbepaald aantal schijven verkrijgt. Laat men maar eens probeeren of men niet langs vier of vijf schijven zelfs den meest obscuren tegenvoeter bereiken kan!

Dit maakt dat de aanhanger van Hudson zijn hypothese wel altijd zal kunnen verdedigen. Doch degeen die onpartijdig heeft te kiezen tusschen de *in beginsel* even aannemelijke hypothese van Hudson en die der spiritisten, zal de aannemelijkheid voor elk bepaald geval hebben te onderzoeken. En als de verklaring, dat het subjectieve-ik (of de geest) van een afgestorvene in het spel is, eenvoudig en ongedwongen voor de hand ligt, doch de verklaring met behulp van het subjectieve-ik van het medium een zeer onaannemelijke «telepathie à trois» vordert, zal er goede grond zijn om de spiritische hypothese te aanvaarden.

En hebben we daarvoor herhaalde malen ernstige redenen van voorkeur, dan hebben we recht te zeggen dat Hudson's hypothese, hoe vernuftig ook, hoe juist ook in vele gevallen, toch in het algemeen onvoldoende is.

Wanneer men een degelijk werk over Spiritisme leest, zooals de «Handleiding» van De Fremery, dan treft men, naast vele gevallen waar Hudson's verklaring zeer goed mogelijk is, ook verscheidene, waar ze blijkt niet te voldoen.

Het komt me voor, dat het ontoereikende van Hudson's verklaring het allerduidelijkste blijkt uit de vermaarde kloppingen van Hydesville en Rochester, waarmee het tijdvak van het moderne Spiritisme een aanvang neemt en die op blz. 16 van dit werkje zijn medegedeeld.

Het is zeer opmerkelijk dat deze zoo algemeen bekende verschijnselen, die nog wel in Hudson's vaderland, de Vereenigde Staten van N.-Amerika, zijn gevallen, door hem niet aan zijn theorie zijn getoetst. Hij verklaart met zijn theorie allerlei andere gevallen, maar dit, wat iedere spiritist kent en waar zijn theorie inderdaad eer mee zou inleggen, indien hij dit er door kon verklaren, laat hij in zijn standaardwerk onbesproken.

Volgens Hudson's theorie zou de oorzaak van al deze verschijnselen (zie blz. 16 v.v.) moeten schuilen in het subjectieve-ik der kinderen Fox. Volgens de spiritische theorie zou men geloof moeten hechten aan de verklaring van die geheimzinnige kracht, welke aangaf de geest van den vermoorde te zijn.

Natuurlijk was 't feit dat dat geraamte in den kelder lag, en de omstandigheden die daar verder aan gekoppeld waren, volkomen onbekend aan de meisjes.

Fox. Niet alleen objectief, maar ook subjectief, daar die kennis nooit in het objectieve-ik van de kinderen aanwezig is geweest, noch een algemeene waarheid was, wat volgens Hudson (zie A blz. 70) noodzakelijk zou moeten zijn.

Evenmin is aannemelijk dat het subjectieve-ik dier meisjes de kennis van dit alles door telepathie verkregen heeft. Want men kan niet aannemen dat iemand behalve de dader zelf en zijn vrouw, die elders woonden, dien moord heeft geweten, en ook waar het lijk was verstopt. Behalve dat het voor de hand ligt dat de dader het geheim hield, pleit hiervoor het goede getuigenis dat hij door zijn vroegere bureu liet onderteekenen.

Ten slotte zou de eenige uitweg voor Hudson zijn om «telepathie à trois» aan te nemen, n.l. dat de moordenaar telepathisch met een persoon X. in verbinding stond, en die X. weer bv. met een der ouders Fox, en op die manier de kinderen subjectief waren ingelicht. Het behoeft geen verder betoog dat deze verklaring véél gezochter is dan de eenvoudige spiritische. Ze heldert het feit ook niet op, dat vóór de komst der meisjes Fox in die woning reeds door anderen soortgelijke raadselachtige verschijnselen waren waargenomen, zooals in het werk «*De ontbrekende schakel*» door Leah Underhill-Fox wordt aangegeven; terwijl de spiritische verklaring hiervan ongedwongen rekenschap geeft.

Daar bovendien dit voorval het begin was van het moderne Spiritisme, geldt hier minder dan ooit de opmerking van Hudson (zie D blz. 78) dat het medium daarom ter goeder trouw beweert mededeelingen van geesten te ontvangen, omdat het subjectieve-ik van het medium door suggestie van opvoeding en omgeving

geleid wordt te gelooven dat hij de geest van den afgestorvene werkelijk zelf is.

Zoo ooit, dan wordt in dit geval aan de voorwaarden voldaan welke Hudson (zie E blz. 83) stelt om de tuschenkomst van geesten als bewezen te beschouwen.

Een tweede geval, dat Hudson in zijn werk aanhaalt, wil ik ook mededeelen, omdat Hudson's theorie daarin eveneens te kort schiet.

Een van de merkwaardigste gevallen van hoorbare waarschuwing voor een gevaar dat ooit onder zijn (Hudson's) aandacht is gekomen, is het volgende, dat korten tijd geleden nabij Washington was voorgevallen. Een bekende negerprediker bevond zich in den trein welke op weg naar die stad was. Hij zat wat te dutten toen hij plotseling gewekt werd doordat de kreet «wreck! wreck!» (onheil!) in zijn ooren klonk. Hij dacht een oogenblik dat hij gedroomd had; maar toen hij geheel wakker was hoorde hij wederom dezelfde woorden driemaal herhaald. Daar hij toevallig de eenige passagier in den wagen was, wist hij dat het geen voor-den-gekhouderij van een medereiziger was; hij schrok zoo dat hij naar 't achtereind van den wagen snelde en er afsprong, ofschoon de trein een snelheid had van 30 mijlen per uur. Hij was wat geschramd en gekneusd, maar kon toch naar 't volgende station loopen waar hij zijn avontuur aan Hudson's zegsman verhaalde. Er werd toen weinig aandacht aan geschonken, daar de trein veilig de stad bereikte. Maar de daaropvolgende trein die in dezelfde richting ging, verongelukte doordat er een zwaar rotsblok op viel. De rots hing over de baan en was blijkbaar losgeraakt door de trillingen der voorbijgaande treinen. Hudson's zegsman stelde daarna

een onderzoek in, waaruit bleek dat de oude prediker op slechts korten afstand vóór het tooneel van het ongeluk uit den trein gesprongen was.

Hudson verklaart dit natuurlijk weder volgens zijn systeem. «We kunnen gemakkelijk begrijpen hoe het «subjectieve-ik van den ouden man het gevaar bespeurde, «wanneer eenmaal aangenomen is dat het 't vermogen «bezit om datgene te zien wat niet binnen het bereik «van het objectieve gezichtsvermogen ligt. Altijd waak- «zaam voor de veiligheid van het individu bespeurde het «'t gevaar, *hoe dan ook*. Het zag den toestand van het «overhangende rotsblok en geloofde dat deze trein het «geheel los zou maken.»

Deze verklaring komt hierop neer, dat aan het subjectieve-ik een zeldzame al-ziendheid wordt toegeschreven. Dat is echter in strijd met hetgeen zooeven reeds is aangehaald (zie A blz. 70).

Er zijn meer punten in Hudson's uiteenzetting, die in strijd blijken met de goed-geconstateerde ervaring der spiritisten. Zoo o. a. dat de intelligentie, welke zich manifesteert, ten volle een menschelijk karakter zou hebben en zich nooit zoover boven die van het medium verheft dat de mogelijkheid, als zou zij haar oorsprong in het subjectieve-ik van het medium hebben, wordt buitengesloten (zie C blz. 77). Heel dikwijls dwingen de feiten om, wanneer men Hudson's verklaring wil handhaven, te erkennen dat het subjectieve-ik van het medium in kennis en wijsheid ontzettend veel hooger staat dan zijn objectief verstand.

De opmerking die Hudson maakt (zie B blz. 73) dat het moreel gevoel van de gehypnotiseerde altijd verhoogd wordt, dus m.a.w. het subjectieve-ik moreel

minstens even hoog of anders hooger moet staan dan de normale persoonlijkheid, klopt niet met het feit van bezetenheid, waarbij zeer lage geesten zich door middel van het medium manifesteren. Hoe kan het subjectieve-ik die minne of liederlijke rol vervullen, als het inderdaad zoo hoog staat als Hudson zegt?

Verder zijn de phantomen een zwak punt in Hudson's theorie. Vooreerst is zijn betoog, dat het spooksel niet de subjectieve ziel van de persoon kan zijn, omdat het alleen maar één enkel punt aanroert en niet op gedane vragen antwoordt, voor weerlegging vatbaar. Zooals hij zelf telkens zegt, is het subjectieve-ik geheel onderworpen aan de macht der suggestie. Wanneer dus iemand sterft en hij suggereert zijn subjectieve-ik om een bepaalde mededeeling te doen of aan een bepaalde persoon te verschijnen, dan is er niets vreemds in dat dit subjectieve-ik voor alles wat buiten die suggestie ligt, onverschillig is; en ook andere suggesties geen vat erop hebben.

Maar bedenkelijker nog voor Hudson's theorie zijn de feiten, welke bij de geestenmaterialisaties aan het licht zijn gekomen.

Hudson rekent de phantomen, de materialisaties en de kristalvisioenen tot dezelfde categorie van verschijnselen (zie I blz. 97), zoodat hij blijkbaar de geestenmaterialisaties evenzeer als de phantomen beschouwt als gedachtenbeelden, gereflecteerd door het subjectieve-ik van het medium in een voor anderen objectief-waarneembaren vorm. En nu is zijn opmerking, dat een phantoom nooit meer dan één denkbeeld vertoont en alleen maar belang stelt in één enkel onderwerp, en van vragen over andere onderwerpen niet de minste

notitie neemt, geheel onjuist gebleken bij de vermaarde materialisatie van Katie King, door William Crookes bestudeerd.

Uit het uitvoerig verslag van deze materialisatie-seances blijkt, dat het phantoom wel degelijk op allerlei vragen antwoord gaf. «Ongeveer twee uren lang liep zij de kamer rond en onderhield zich gemeenzaam met de aanwezigen», betuigt Crookes. De indruk dat het phantoom een levende dame was, was zelfs zóó sterk, dat Crookes haar verzocht haar te mogen omhelzen, wat het spooksel gracelijk toestond.

Deze verhalen, die op 't eerste gezicht absoluut ongelooftwaardig schijnen, worden ontwijfelbaar, wanneer men Crookes als zeldzaam scherpzinnig en degelijk natuuronderzoeker heeft leeren kennen, en uit zijn verslag leest, hoe zorgvuldig hij alle mogelijkheid van bedrog en hallucinatie heeft uitgesloten.

En wie van deze feiten kennis neemt, zal dunkt me moeten toegeven dat Hudson's verklaring ervan geheel onvoldoende is.

Was het phantoom inderdaad het uit het lichaam getreden subjectieve-ik van het medium, of was het 't subjectieve-ik van een vroeger gestorven mensch? Wie zal wederom die vraag afdoende kunnen beantwoorden, bij de gebrekkige kennis welke wij aangaande de krachten en vermogens der los van het lichaam zijnde ziel bezitten? Dit is zeker, dat de eene of de andere onderstelling volkomen gelijk staat wat «natuurlijkheid» of «bovennatuurlijkheid» betreft, en dat, om de onderstelling dat het de «geest» van een afgestorvene was, buiten te sluiten, moet aangenomen worden dat het phantoom doorlopend de onderzoekers voorloog, voor welke aanname geen voldoende grond schijnt te bestaan.

Bij een onbevooroordeelde keus tusschen Hudson's theorie en de spiritische ligt ongetwijfeld de laatstgenoemde hier veel meer voor de hand. Reden dus, waarom we ook hier verstandig doen aan de spiritische verklaring de voorkeur te geven.

* * *

De slotsom, waartoe de overwegingen en kritiek van Hudson's beschouwingen leiden, is dus dat volgens het tegenwoordige standpunt der wetenschap beide verklaringen naast elkaar recht van bestaan hebben.

Doch terwijl de wetenschap de beide categorieën van verschijnselen, de *animistische* en de *spiritische*, scherp uit elkaar tracht te houden, is het in de praktijk echter buitengewoon moeielijk uit te maken, of men met een *animistisch* dan wel met een *spiritisch* probleem te doen heeft, omdat men niet voldoende bekend is met de vermogens, die het *subjectieve-ik* van een aardbewoner bezit.

Beide verklaringen zijn in beginsel even logisch, doch naar gelang van de omstandigheden zal nu eens de eene, dan de andere aannemelijker zijn.

Aksakow geeft in zijn meergenoemd werk eenige wenken, die bij de keuze van verklaring een leiding kunnen geven:

Vooreerst is het eigenaardige eener materialisatie, dat het phantoom gelijkenis vertoont met het aardsche lichaam. Als nu een gematerialiseerde geestenvorm sprekend gelijkt op het medium, zoo heeft men gewichtigen grond om daarin het werk te zien van het *subjectieve-ik* van het medium. Doch wanneer — gelijk geconstateerd is — de phantomen aan lichamen van afgestorvenen herinneren, heeft men gelijken grond om

hun vorming aan den geest van zulke afgestorvenen toe te schrijven.

Zoo is uit gipsafgietsels van gematerialiseerde handen, op de te voren beschreven manier verkregen, duidelijk de persoon herkend, aan wien die hand bij zijn leven behoord had. Dr. du Prel deelt mede, dat op een seance met het medium Eglinton aldus een afgietsel van de hand van een klein kind, die een lichte misvorming vertoonde, verkregen werd, waaraan eene aanwezige dame de hand herkende van haar dochtertje, dat in den ouderdom van vijf jaar in Zuid-Afrika verdronken was.

Wanneer het medium een slechts voor hem zichtbare gedaante beschrijft, terwijl een genomen fotografie met die beschrijving overeenstemt en deze gedaante blijkt aan een afgestorvene te behooren, met wie niemand van de aanwezigen bekend was, dan geeft dit ook een grond voor de *spiritische* theorie; en ook, wanneer zulk een fotografie herkend wordt als het gelijkend portret eener afgestorvene.

Doch de lichamelijke overeenkomst is niet de eenige grond, waarop men tot de identiteit van een phantoom met een afgestorvene besluit. De identiteitsgrond wordt versterkt als de mededeeling geschiedt in een aan het medium vreemde, doch aan den afgestorvene bekende taal; of als een overleden doofstomme zoodanig bezit van het medium neemt, dat de laatste gebruik maakt van een doofstommen-alphabet; wanneer in de mededeelingen de karakteristieke stijl of bijzondere uitdrukkingen van een overledene voorkomen; wanneer het handschrift in een aan het medium onbekende taal op dat van een afgestorvene gelijk; of als de mededeeling talrijke bijzonderheden uit het leven van den

afgestorvene bevat, die noch aan het medium, noch aan de omstanders bekend zijn.

Gevallen als de gegeven voorbeelden van den generaal-majoor Drayson steunen ook de *spiritische* zienswijze.

Dit alles, ofschoon geen wiskunstige bewijzen, geeft toch genoegzame gronden om in de gezamenlijke spiritische verschijnselen te zien: een resultaat van de werking van verschillende intelligente of geestelijke wezens door middel van de *«psychische kracht»* der mediums.

Deze geestelijke wezens kunnen zijn: de ziel van het medium, de zielen van de omstanders, van andere levende menschen, van afgestorvenen, of van wellicht nog andere geestelijke wezens, die niet op onze aarde tehuis behooren of behoord hebben.

Steeds zal het zeer moeilijk zijn juist te onderscheiden, welke van deze oorzaken op een bepaald oogenblik werkzaam is. *)

*) Voor de curiositeit wil ik hier mededeelen een *«geesten»*-recensie, die ik langs mediumieken weg van den eersten druk van dit boekje ontving. Ik kan niet uitmaken of dit een animistische dan wel een spiritische mededeeling is, ben echter geneigd het eerste te denken, al komt dat niet overeen met den inhoud der *«recensie»*. Deze luidt aldus:

«Je boekje over Spiritisme wou je graag weten hoe we dat vonden dat gaat nog al je hebt er wel ware dingen in gezegd maar nogal oppervlakkig en je zult later zien wat er aan ontbreekt toch is er veel goeds in en veel wat de menschen kan leeren een bepaalde fout er in is dat je te veel den nadruk hebt gelegd op het animisme dat heeft heel weinig te beduiden het lijkt wel wetenschappelijk om daar zooveel van te zeggen maar het is onjuist je ziet in dat alles wat we neerschrijven ook veel animisme maar er is bijna niets van in»

In het automatisch schrift van deze *«mededeeling»* kwamen geen leestekens voor, zoodat ik ze hier ook getrouwelijk weglaat.

Wat den inhoud betreft, hecht ik in dezen meer aan mijn *«objectieve»*, dan aan mijn *«subjectieve-ik»*, en blijf dus ook in den derden druk het goed recht van de animistische verklaring in zeer vele gevallen handhaven.

F. O.

IV. HET SPIRITISME ALS RELIGIEUS- WIJSGEERIG STELSEL.

Zooals wij in de vorige hoofdstukken gezien hebben, staat op grond van tallooze getuigenissen van de meest bevoegde personen ontwijfelbaar vast, dat de zoogenaamde *spiritische* verschijnselen in werkelijkheid plaats hebben; dat zij geen uitvloeisel zijn van bedrog, noch van ziekelijke inbeelding van enkele zenuwachtige personen, doch dat zij een reeks objectieve verschijnselen vormen, aan bepaalde — zij het ook niet geheel bekende — wetten en voorwaarden gebonden, en daarom een voorwerp zijn van wetenschappelijk onderzoek.

Ook zagen wij, dat die manifestaties ontwijfelbaar bleken afkomstig te zijn van een verstandelijke bron.

De eerste intelligente openbaringen hadden in den regel plaats door middel van tafels, die zich oprichtten, met een der pooten een bepaald aantal slagen gaven, en op die wijze «ja» en «neen» volgens een gemaakte afspraak op een gestelde vraag antwoordden.

Nu zou het overeenstemmen van zoodanig antwoord op een gedane vraag nog aan het toeval kunnen worden toegeschreven, doch deze verklaring ging niet meer op, toen de antwoorden tot volzinnen werden uitgebreid door middel van het aanduiden der letters van het alphabet. Het voorwerp waarvan men zich bediende — b.v. de tafel — klopte zoo dikwijls als met het volgnummer van iedere letter in het alphabet overeenkwam; of klopte, wat gemakkelijker was, als de letters van het alphabet genoemd werden, bij de goede letter. Zodoende ontstonden woorden en volzinnen, die antwoorden op de gestelde vragen vormden, en wel juiste en verstandige antwoorden.

Een volgende stap was: de geheimzinnige verstandelijke bron dier antwoorden over haar aard te ondervragen. Daarop werd dan geantwoord, dat die mededeelingen afkomstig waren van «geesten», die hun naam noemden en allerlei bijzonderheden omtrent hun toestand verhaalden.

Het middel van gemeenschap tusschen de beoefenaars en zulk een verstandelijk wezen, dat door de spiritisten naar den naam, dien het zich steeds gaf, kortweg «geest» genoemd wordt, was te langwijdig en te moeielijk. De «geesten» gaven daarom weldra een ander middel aan de hand, namelijk om een potlood aan een korfje, mandje of een ander voorwerp vast te binden, en het dan op een vel papier te zetten. Door dezelfde geheimzinnige kracht, die de tafels deed bewegen, werd nu ook dit korfje in beweging gebracht, maar in plaats van willekeurige krassen op het papier teweeg te brengen, schreef het potlood letters, woorden, zinnen en zelfs verhandelingen van eenige bladzijden, waarin vraagstukken over wijsbegeerte, zedekunde en andere takken van wetenschap behandeld werden. Zulk schrift ontstond even vlug alsof men gewoon met de hand schreef.

Dit middel van gemeenschap werd omstreeks 1853 gelijktijdig in Amerika, Frankrijk en andere landen door de «geesten» aanbevolen.

Het voorwerp waaraan het potlood bevestigd wordt, is niets dan een werktuig; het is daarom geheel onverschillig welk voorwerp men daartoe neemt; gewoonlijk wordt daartoe een zoogenaamd «planchet», een driepootig tafeltje of plankje, gebruikt.

Echter ontstaat dit soort schrift alleen door invloed of tussschenkomst van een bepaalde soort personen, die een of ander bijzonder vermogen bezitten, en die men, gelijk wij zagen, mediums noemt, dat wil zeggen «tus-

schenpersonen tusschen de geesten en den mensch.» Men vindt dit vermogen onder alle klassen, leeftijden en ontwikkeling. Waaraan het toe te schrijven is, dat de een het wèl, de andere het niet bezit, is evenwel nog niet opgelost.

Zulk een medium behoefde maar eenvoudig het voorwerp, waaraan het potlood was vastgemaakt, aan te raken om het schrift te kunnen doen ontstaan.

Weer later bleek, dat de mededeelingen nog sneller en gemakkelijker verkregen werden, als het medium zelf het potlood in de hand nam. De hand geraakte dan buiten den wil van het medium in een schrijvende beweging.

De ondervinding deed eindelijk nog veel verscheidenheid in het mediumschap kennen; men ontdekte n.l. dat de mededeelingen ook konden plaats hebben door tusschenkomst van gezicht, gehoor en stem van het medium, en zelfs door direct schrift der geesten, dat wil zeggen, zonder de hulp van de hand van het medium of van een potlood.

Voor iemand die deze reeks van opvolgende wijzen, waarop de mededeelingen der geesten tot ons worden gebracht, in het oog houdt, is de overgang geleidelijk, en bestaat geen aanleiding de werkelijkheid van den eenen vorm eener manifestatie meer of minder te vertrouwen dan van een anderen; al mag een niet-deskundige b.v. in de mededeelingen, door een schrijvend medium neergeschreven, een proces zien waar bedrog voor de hand ligt.

De vraag, die van het grootste belang is, n.l. welke de bron is dier intelligente manifestaties, met andere woorden: wat eigenlijk die «geesten» zijn, is in het vorige hoofdstuk uitvoerig onderzocht.

Wij zagen daarbij, dat tot verklaring van sommige verschijnselen de animistische theorie te kort schoot, en de aanname vereischt werd, dat de oorsprong der manifestaties gelegen was in andere wezens dan tegenwoordig op aarde levende personen.

Deze wezens of intelligenties deelen zelven omtrent hun aard mede, dat zij «geesten» zijn, in ontwikkeling, meerdere of mindere verhevenheid en persoonlijkheid onderling verschillend, doch overigens soortelijk overeenkomende met onzen menschelijken geest, met dat deel van ons wezen, dat onze persoonlijkheid, onze individualiteit uitmaakt: dat eigenaardige «ik», zonder hetwelk wij niet of weinig meer dan een mineraal of plant zouden zijn.

Zulke wezens, die in overeenstemming met hetgeen wij onder «onzen geest» verstaan, met hetzelfde recht mede den naam van «geest» kunnen dragen, zulke «mensen zonder menschelijk lichaam» zijn het, die zichzelf als oorzaak der intelligente manifestaties opgeven. Nader over hun persoon ondervraagd, bleken sommigen dier geesten zich inderdaad aan te duiden als mensen, die hun lichaam of hetgeen stoffelijk aan hen was, hebben afgelegd, met andere woorden als *geesten van afgestorvenen*. Andere dezer intelligentiën deelen weder mede, dat zij niet aan aardse lichamen zijn gebonden geweest, doch andere werelden van het heelal hebben bewoond.

Indien derhalve uit deze talloze verscheidenheid van aard- en hemelbewoners die veelvuldige manifestaties afkomstig zijn, dan zijn hierdoor zoowel hun verschil in karakter, ontwikkeling en graad van verhevenheid verklaard, als de kenmerkende eigenaardigheden der mededeelingen, die blijkbaar op een bepaalde persoonlijk-

heid duiden. Zoowel de intimiteiten, die behalve aan onszelf alleen aan onze overleden vrienden of bloedverwanten bekend waren, als de mededeeling van bijzonderheden, die tot dusver aan ieder onbekend waren, zijn slechts langs den aangeduiden weg te verklaren.

Deze verklaring vormt dan ook den grond van de godsdienstig-wijsgeerige wereld- en levensbeschouwing, die met het bestaan dier geestenwereld en de mededeelingen van die wereld afkomstig, rekening houdt en die men als **Spiritisme** aanduidt.

Omtrent de uitwerking van dit stelsel bestaan verschillende opvattingen.

Een der meest beteekenende daarvan is het «*Spiritisme*» in engeren zin, volgens de school van Allan Kardec.

In het volgende zal in hoofdtrekken dit stelsel met de gronden, waarop het steunt, worden weergegeven, en voorts worden nagegaan in hoever deze leer aanneemelijk schijnt.

* * *

De gronden waarop het *Spiritisme* berust zijn de volgende:

Allereerst: het onloochenbare van de werkelijkheid der spiritische manifestaties.

Vervolgens: de onmogelijkheid het geheel dier verschijnselen te verklaren, tenzij door ze toe te schrijven aan de mededeelingen van geesten.

Eindelijk: de inhoud dier mededeelingen.

Bij dit laatste punt doet zich nu een moeilijkheid voor. Terwijl zeer vele mededeelingen, vooral die in kringen van ernstige, oprecht belangstellende onderzoekers zijn ontvangen, den stempel dragen van zede-

lijke en verstandelijke verhevenheid, zijn er daarentegen weer andere, die zoo beuzelachtig, laag bij den grond en van gering allooi zijn, en zoo met elkaar in tegenspraak, dat het tot de grootste tegenstrijdigheden en ongerijmdheden zou leiden alles, wat de geesten mededeelen, zonder meer als waarheid aan te nemen.

Ingeval de leer juist is, dat de onlichamelijke geesten soortelijk overeenkomen met de geesten, die op aarde in menschen zijn belichaamd, zoo moeten er ook minstens evenveel verscheidenheden voorkomen in de onzichtbare geestenwereld als in de zichtbare, m. a. w. als in de menschenwereld. En evenals er onder de menschen zeer verschillende denkbeelden omtrent een zelfde zaak heerschen, naarmate de menschen meer of minder verstandelijk ontwikkeld zijn of een hoog zedelijk standpunt innemen, zoo zullen er in de onzichtbare geestenwereld eveneens tal van onderling afwijkende inzichten voorkomen.

Het gaat dus niet aan om eenvoudig den inhoud der mededeelingen, *alleen omdat* het mededeelingen van geesten zijn, als waar aan te nemen. Integendeel, men behoort te doen evenals een enquête-commissie omtrent maatschappelijke vraagstukken doet; men behoort alle mededeelingen te verzamelen en die te beoordeelen en te rangschikken naar het karakter van verstandigheid en verhevenheid, dat zij dragen; vervolgens na te gaan in hoever zij met elkander overeenstemmen, van elkander afwijken of elkaar aanvullen, ook in verband met de verschillende omstandigheden van tijd, plaats en van de onderzoekers waaronder de mededeelingen ontvangen zijn. Zodoende komt men tot de meest aannemelijke slotsom.

Hierbij komt nog een tweede omstandigheid de moei-

lijkheid vermeederen, namelijk de vraag omtrent de identiteit der zich manifesterende geesten, die zich onder een bepaalden naam kenbaar maken. Dikwijls is deze naam die van een overleden bloedverwant of vriend, dikwijls een uit zijn geschriften bekende, of wel een historische persoon.

Ofschoon die identiteit moeilijk te staven is, zal zulks in vele gevallen toch mogelijk zijn.

Wanneer de geest van iemand, die ons persoonlijk bekend is, b.v. die van een bloedverwant of vriend, zich openbaart, gebeurt het gewoonlijk, vooral als hij eerst sedert kort overleden is, dat zijn manier van spreken geheel overeenkomt met die, welke wij bij zijn leven van hem gewoon waren; en twijfel wordt bijna niet meer mogelijk, als de geest over geheime dingen, b.v. familieomstandigheden spreekt, die alleen hem, die de vragen doet, bekend zijn.

Een zoon zal zich wel niet in de taal van zijn vader of moeder, noch ouders in die van hun kind vergissen.

Ook is zeer merkwaardig, dat het schrift — dat bij het medium gewoonlijk verandert naarmate de een of andere geest zich manifesteert — vooral bij menschen, die kort geleden gestorven zijn, sprekend gelijk op dat, wat zij bij hun leven schreven. Men heeft op deze wijze hoogst nauwkeurige handteekeningen van overledenen ontvangen.

Nu is het zeer zeker waar, dat dikwijls geesten van een gering allooi zich met een eerbiedwaardigen naam tooien, doch dit bedrog verraden zij spoedig door hunne taal of hunne leerstellingen. Spoedig blijkt, of men met een werkelijk verheven geest of met een bedrieger te doen heeft, evenals men aan iemand, met wien men gedurende eenigen tijd een gesprek of briefwisseling

voert, gewoonlijk wel kan merken, of hij zedelijk en ontwikkeld is of niet.

Het spreekt vanzelf, dat men bij dit alles bovendien moet zorgen zich te vergewissen, dat geen animistische invloeden in het spel zijn — iets wat, gelijk we zagen, vaak uiterst moeilijk is.

Ons verstand blijft dus omtrent de waarde van den inhoud der mededeelingen de rechter in hoogste beroep.

Deze schifting eischt een groote mate van kennis, en overleg: zij is onvermijdelijk noodzakelijk en ook door Kardec, voor zoover hem mogelijk was, toegepast. Doch juist hierin ligt het zwakke punt van elk spiritisch leerstelsel, waar de kritiek vat op heeft, gelijk wij later nader zullen zien.

Kardec laat zich op dit punt in zijn hoofdwerk: «Het boek der Geesten» aldus uit:

«Indien wij . . . (hier volgt een zekere leerstelling) . . . hebben aangenomen, komt dit niet alleen omdat wij «die leer van de geesten ontvangen hebben, maar omdat «zij voor ons de meest logische is, en dat door haar «alleen vele vraagstukken, die tot op den huidigen dag «onoplosbaar waren gebleven, verklaard worden. Al ware «die leer door een gewoon sterveling tot ons gekomen, «zouden wij die even goed hebben aangenomen . . . Wij «zouden die leer, al kwam die van de geesten, evengoed «verworpen hebben, indien zij ons als in strijd met de «rede voorgekomen was, zooals wij reeds veel verworpen «hebben; want wij weten bij ondervinding dat men «niet alles, wat van de geesten komt, evenmin als van «de menschen, blindelings als waarheid moet aannemen; «hare eerste aanspraak op geloof ontleent zij in onze oogen «vooral door logisch te zijn» . . . enz. (blz. 103. Ned. vert.)

— — — «Zij (de Geesten) spreken de taal, die door «degenen, die hen ondervragen, begrepen wordt; als «die personen te veel van sommige denkbeelden door- «drongen zijn, willen zij die niet op ééns voor het hoofd «stooten, teneinde hunne overtuiging geen geweld aan «te doen. Indien een geest zonder eenige oratorische «behoedzaamheid aan een muzelman ging zeggen dat «Mohammed geen profeet is, dan zou hij door dezen «slecht ontvangen worden.» (blz. 425. Mededeelingen van een der geesten).

«Beoordeel dus de geesten naar de reinheid van hun «onderwijs. Vergeet niet dat onder de geesten er zijn, «die hunne aardsche denkbeelden nog niet afgelegd «hebben; leer ze onderkennen aan hunne taal; beoor- «deel ze naar hunne mededeelingen in hun geheel; ga «na of er logische verbinding van gedachten in bestaat, «of er geen onwetendheid, hoogmoed of kwaadwilligheid «in te ontdekken is; in één woord, of hunne woorden «altijd den stempel der wijsheid dragen, die het kenmerk «van het ware verhevene is....

.... «Indien er onder de volgers van het Spiritisme «zijn, die omtrent eenige punten der theorie van mee- «ning verschillen, dan zijn zij het toch allen over de «grondbeginselen eens.... De andere punten zijn van «ondergeschikt belang. Er kunnen dus leerscholen be- «staan, die omtrent punten der wetenschap, die nog «tegengesproken worden, trachten ingelicht te worden, «doch er moeten geene tegen elkander wedijverende «secten bestaan.... Indien een van die secten dwaalt, zal, «indien zij ter goeder trouw onbevooroordeeld het licht «zoekt, dat ook vroeg of laat voor haar doorbreken....

«De uitspraak der rede moet als beslissing in het «hoogste ressort gelden.» (blz. 447, 448).

Deze handelwijze aldus toepassende, komt Kardec tot de volgende ontwikkeling van zijn leer:

Het Heelal, hetwelk alle bezielde en onbezielde, stoffelijke en onstoffelijke wezens bevat, is door God geschapen.

God is eeuwig, onveranderlijk, onstoffelijk, eenig, almachtig, in den hoogsten graad rechtvaardig en goed.

De stoffelijke wezens vormen de zichtbare — of lichamelijke —, en de onstoffelijke wezens de onzichtbare — of geestenwereld.

De geestenwereld is de normale, oorspronkelijke, eeuwige, vóór alles bestaande en alles overlevende wereld. De lichamelijke wereld is daaraan ondergeschikt of bijkomend, dat wil zeggen, zij zoude kunnen ophouden te bestaan zonder in iets het wezen van de geestenwereld te veranderen.

De oorsprong van den individueelen geest ligt in het «universeele intelligente element». (blz. 248). Dit intelligente beginsel ontwikkelt en individualiseert zich langzaam in eene opeenvolgende reeks van levens, waartoe dit beginsel tijdelijk met de stof verbonden en daar wederom van ontbonden wordt. Door dezen voorbereidenden arbeid of deze kieming ondergaat het intelligente beginsel verandering en individualiseert zich als *Geest*. Terwijl de ontwikkeling van het intelligente beginsel — de ziel — vóór de individualisatie plaats had in ons grootendeels onbekende wezens, vangt met de geboorte van den Geest het tijdperk der *menschheid* aan.

Onder de vele soorten van lichamelijke wezens heeft God namelijk den mensch uitverkoren om tijdelijk met een *Geest* te worden verbonden, of, zooals men het uitdrukt: de Geesten die een zekere hoogte van

ontwikkeling bereikt hebben, *incarneeren* zich in den mensch.

Met deze periode van «*menschheid*» vangt voor den Geest het bewustzijn aan van zijne toekomst, van het onderscheid tusschen goed en kwaad, en de verantwoordelijkheid voor zijne daden.

Door deze *incarnatie* (indaling in het vleesch) van een Geest als mensch, bezit deze een boven alle andere stoffelijke wezens verheven zedelijke en verstandelijke meerderheid.

Het tijdperk der «*menschheid*», «*zelfbewustheid*» of «*persoonlijkheid*» (wat alles op hetzelfde neerkomt) van den Geest begint niet op de aarde, doch in den regel op mindere werelden. Met dit tijdperk begint ook het bewustzijn van zijn leven: de Geest herinnert zich den tijd, die bij hem aan het tijdperk zijner *menschheid* is voorafgegaan evenmin, als onze herinnering gedurende ééne bepaalde incarnatie zich vóór onze geboorte uitstrekt.

Deze herhaalde incarnatiën hebben tot doel den Geest te ontwikkelen tot een hooger zedelijken en verstandelijken staat. Het stoffelijk leven, waardoor de Geest in zijne vrijheid gebonden is en het lijden der stof moet ondergaan, is eene *beproeving*, die leidt tot opklimming; voor sommigen is de lichamelijke toestand een *boete*, voor anderen een *sending* tot het vervullen van Gods bedoeling.

Wanneer de Geest het lichaam verlaat, keert hij tot zijn onstoffelijken of beter: fijn stoffelijken of astralen staat, tot de geestenwereld, waaruit hij was voortgekomen, terug, ten einde na korteren of langeren tijd, waarin hij als *dolende geest* ronddwaalt, een nieuw stoffelijk leven te beginnen. De Geest behoudt dus

zijn individualiteit zoowel vóór, gedurende als na de incarnatie.

De eigenschappen van den mensch zijn dus die van den Geest, die zich in den mensch geïncarneerd heeft: de deugdzame mensch is de incarnatie van een goeden — de slechte mensch die van een onreinen, weinig gevorderden Geest. De richting, waarin de Geest zich ontwikkelt, is altijd vooruit, nooit achteruit gaande; maar de snelheid, waarmede deze vooruitgang geschiedt, hangt af van de inspanning, die wij aanwenden om tot de volmaaktheid te geraken.

Niet altijd is de *aarde* de plaats, waar de incarnatie geschiedt.

Alle menschen hebben reeds meer dan één stoffelijk bestaan gehad, en zullen er nog vele min of meer volmaakte, hetzij op deze aarde, hetzij op andere werelden ondergaan.

Van af de periode van zelfbewustheid heeft de incarnatie der Geesten altijd bij het menschelijk geslacht plaats: een Geest incarneert zich niet in het lichaam van een dier. De ziel van een dier is ook afkomstig van het «universeele intelligente element», doch niet ontkiemd tot den trap van gevorderdheid van een Geest. Na den dood behoudt de ziel van een dier wel zijn individualiteit of zijn persoonlijkheid, doch niet het bewustzijn van zijn eigen *ik*. Het intelligente leven blijft in latenten (sluimerenden) toestand. Evenwel is de ziel van een dier ook in de wet van algemeenen vooruitgang begrepen, en wordt zij na den dood ook voortdurend weer aan een stoffelijk lichaam verbonden.

De menschen zijn in zooverre inderdaad van de dieren verschillende wezens, doordat God hen heeft uitverkoren

tot incarnatie van Geesten; met andere woorden van wezens, die Hem kunnen kennen.

De gang van zaken bij de opvolgende incarnaties en vrijwordingen van den Geest is dus de volgende:

Na de geboorte van den individueelen Geest uit het universeele intelligente element is deze geheel onontwikkeld, evenals de stoffelijk mensch in zijne kindsheid. De opvolgende incarnaties geschieden in verband met de ontwikkeling van den Geest in den aanvang in de meest achterlijke volken en individuen, steeds vooruitgaande naarmate het standpunt van den Geest hooger wordt, totdat eindelijk de verheven Geesten in betere werelden dan de aarde in een bijna onstoffelijk omhulsel een gelukkig bestaan leiden, of, als zij op de aarde geïncarneerd worden, daar eene hooge roeping of zending vervullen.

In de tijdperken tusschen zijn opvolgende incarnaties, als de Geest zich zonder grof-stoffelijk omhulsel in dolenden toestand bevindt, herinnert hij zich zijn vorige levens, welke herinnering — gelijk wij weten — gedurende het aardsche bestaan niet, of beter gezegd, in sluimerenden toestand aanwezig is. In die tusschentijdperken ziet de Geest zijn tekortkomingen; hij ziet ook de gevolgen van de misdrijven, die hij tijdens zijn geïncarneerden toestand gepleegd heeft, en voelt daarover wroeging. Na korter of langer tijd ontwaakt het berouw, en komt hij tevens tot het inzicht welk volgend bestaan het meest geschikt zal zijn voor zijn zedelijke ontwikkeling en vooruitgang. Onder Gods toestemming kiest hij de hoofdtrekken van zijn volgende incarnatie, hetzij een leven van aardschen voorspoed of van tegenspoed; een geboorte, hetzij in een rijk of in een arm gezin, hetzij met veel of met weinig lichamelijk lijden.

Ook incarneert een Geest zich dikwijls in een hem sympathieke omgeving, waaraan de zedelijke gelijkenis is toe te schrijven, die dikwijls tusschen ouders en kinderen bestaat.

Is de tijd van zijn ronddeling zonder lichaam verstreken, dan verliest de Geest geleidelijk het bewustzijn tot hij als stoffelijk mensch ontwaakt. Hij heeft dan, aan een aardsch lichaam verbonden, de herinnering aan zijn vroegere levens verloren; alleen blijft hem in den vorm van een «geweten» een vage herinnering aan het verleden, en meer speciaal aan zijn opgevatte voornemens en voorgeschreven plichten bij.

Heeft dus iemand zondig geleefd, dan volgt na zijn overlijden de schaamte, de wroeging van zijn verkeerd en nutteloos bestaan, het pijnigende van gescheiden te zijn van het aardsche, het stoffelijke, zijn geld, goed en genoegens, waarvoor hij uitsluitend geleefd had, het besef van opnieuw in een vorm van incarnatie beproevingen te moeten ondergaan. Hij lijdt door het kwaad dat hij gedaan heeft, in dier voege, dat zijn aandacht onophoudelijk op de gevolgen van het bedreven kwaad gevestigd wordt, opdat hij er te meer de nadeelen van zal leeren inzien en aangespoord worden zich te beteren.

Dikwijls gaat dit zedelijk lijden gepaard met nawerking van lichamelijke smarten, of met besef van den eindeloozen duur van zijn lijden, welk laatste de verschrikkelijkste straf is, die kwade geesten te verduren hebben.

Deze toestand is die, welke door de verschillende godsdiensten met den naam van «*hel*» bestempeld wordt.

Daarentegen zal een Geest, die overeenkomstig Gods wil geleefd heeft, zich na zijn dood onuitsprekelijk

gelukkig en dankbaar gevoelen: gelukkig in zijn vrijere vermogens, in zijne bevrijding van de stoffelijke banden, die hem gedurende zijn aardsche leven hinderden, en van het aardsche leed, dat hij verduren moest; en dankbaar aan Gods goedheid, waardoor hij tot dezen staat van gelukzaligheid gebracht is. Deze toestand is die, welke ons als *«hemel»* bekend is.

Het Spiritisme, ofschoon bekend met het bestaan van meer en minder gevorderde werelden, wier bevolking uit meer en minder verheven geesten bestaat, beschouwt dus *hemel* en *hel* niet als *plaatsen*, doch als *toestanden* van den Geest, die het onvermijdelijk gevolg zijn van het gescheiden worden van geest en lichaam, met behoud van alle geestelijke eigenaardigheden, deugden en gebreken.

Doch ten stelligste verwerpt het Spiritisme het denkbeeld van *eeuwige* straffen of een *eeuwig* vonnis. Alle geesten zijn geschapen voor een eeuwig geluk, zij het ook dat de weg daarheen langer of korter, meer of minder door lijden en zonden gaat, al naar den wil van den Geest zelven. God, de almachtige en liefderijke Vader, heeft geen wezens geschapen om ze eeuwig ongelukkig te laten blijven.

Aan de orthodoxe Christenen die meenen, dat hierdoor het Spiritisme in strijd zou komen met den Bijbel, die wel eeuwig verdoemenis leert, kan worden geantwoord, dat noch het zinsverband naar den letter der evangeliën, noch de geest van het Christendom een leerstuk van eeuwig verdoemenis verkondigt. Want waar in den Bijbel het woord «*eeuwig*» genoemd staat, behoort dit te worden toegepast op de straffen zelven, en niet op elk individu. Er staat Matth. 25:46: «en

dezen zullen gaan in de eeuwige pijn»; en *niet*, zooals men het zoo dikwijls opvat: «en dezen zullen eeuwig in de pijn gaan.» Het woord «eeuwig» slaat dus op «pijn».

Indien een Geest eeuwig slecht bleef, zou zijn straf eeuwig zijn. De duur van het lijden wordt bepaald door den tijd, dien een Geest noodig heeft om te komen tot het berouw en tot de verbetering.

Gesteld dat deze spiritische voorstelling van de toekomstige straffen de juiste ware, hoe zou deze dan, zonder tot ingewikkelde theoretische en zielkundige beschouwingen en daardoor tot begripsverwarring te leiden, bij mogelijkheid nog eenvoudiger en bevattelijker kunnen worden uitgedrukt dan door te spreken van «de hel, het onuitblusschelijk vuur, waar hun worm niet sterft en het vuur niet uitgebluscht wordt»? (Mark. 9 : 45 en 46). En deze voorstelling gaf Jezus, die het beste wist hoe hetgeen hij aan zijn eenvoudige onontwikkelde toehoorders te zeggen had, gezegd moest worden om door hen goed verstaan te worden en den gewenschten indruk te maken; doch die ons terzelfder tijd zooveel van Gods liefde en goedheid heeft geleerd om ons te doen inzien, dat het niet mogelijk is, dat Hij het grootste deel van Zijne schepselen onherroepelijk zou laten wandelen op den breeden weg, die naar het verderf leidt, om hen eindelijk tot de verschrikkelijkste eeuwigdurende straffen te doemen zonder kans op berouw.

Beschouwt men — om tot de spiritische leer terug te keeren — op zeker oogenblik de geestenwereld in haar geheel: de duivelen of kwade geesten, de slechte, betere en goede menschen, eindelijk de engelen en verheven geesten, dan ziet men daarin slechts één ge-

slacht van geestelijke wezens, doch in verschillende mate gevorderd. De meest achterlijke geesten staan het dichtst bij het tijdstip hunner geboorte; de meer verheven geesten hebben de leerschool, bestaande uit tal van incarnaties en waarin de achterlijke zich nog bevinden, reeds doorloopen, terwijl eindelijk de zuivere geesten, de «gezaligden», den tijd hunner beproeving lang achter zich hebben.

Het gedrag van den mensch is dan ook een maatstaf voor zijne gevorderdheid als Geest. Hoe meer hij zijn geluk zoekt in het stoffelijke en zinnelijke, hoe meer dus zijn dierlijke natuur het overwicht heeft, des te dichter staat hij bij de onreine geesten en omgekeerd.

In den mensch kan men de volgende deelen onderscheiden: 1° het *lichaam* of het grof-stoffelijk wezen, met dat der dieren te vergelijken en evenals dieren en planten voorzien van een levensbeginsel, ter onderscheiding van de doode stof. 2° de ziel, n.l. datgene wat van den mensch overblijft na aftrek van het lichaam.

Deze ziel kan men dan weder onderscheiden als:

2a. de *Geest* of het onstoffelijk wezen, ons eigenlijk «ik».

2b. de band, die de Geest met het lichaam verbindt, de *schim* of het *astraallichaam*, ook wel *perispit* genoemd. *)

Deze schim is een soort van etherisch, fijn-stoffelijk omhulsel, (misschien wel evenals de kathodestrallen stof in den vierden aggregaat-toestand, door Crookes «stralende materie» genoemd,) welk omhulsel in den normalen toestand voor onze zintuigen niet waarneembaar

*) Zie de voorrede bij den derden druk.

is, doch dat in sommige gevallen, n.l. bij de manifestaties der geesten, zichtbaar en tastbaar worden kan. De Geest is dus geen abstract-onbepaald wezen, dat men zich alleen door de verbeelding kan voorstellen, doch is werkelijk bestaand, begrensd en door middel van zijn astraal lichaam in sommige omstandigheden waarneembaar.

Ofschoon dus de Geest in zijn wezen onafhankelijk is van het lichaam, ondergaan de uitingen van 's menschen Geest wel degelijk den invloed van de organen, waardoor hij zich uit. Bij een kind zijn de organen nog onontwikkeld, daarom handelt en denkt een kind niet zooals een volwassen mensch. De *Geest* van een kind kan desnietteenstaande veel meer ontwikkeld zijn dan die van volwassenen, hetgeen zich verradt door den aanleg van het kind, en nader blijkt zoodra het orgaan — het lichaam — geschikt is om als werktuig voor den arbeid van den Geest te dienen.

Met krankzinnigen is iets soortgelijks het geval. Hun *Geest* zelf is dikwijls volkomen gezond, terwijl hun *orgaan* — de hersenen — gebrekkig is. Een vergelijking ter opheldering geeft het beeld van een musicus en zijn viool. Een goed musicus met een slechte viool kan slechts een leelijk geluid voortbrengen; omgekeerd zal een slecht musicus zelfs uit de beste viool geen mooie muziek te voorschijn brengen. Evenzoo is het met de verhouding van *Geest* en *lichaam*.

Terwijl de geïncarneerde geesten de onderscheidene werelden van het heelal bewonen, zijn de niet-geïncarneerde of omdolende geesten aan geen bepaalde plaats gebonden: zij zijn overal, in de ruimte en naast ons, zij zien ons en zijn onophoudelijk met ons in aanraking.

Op de zedelijke en stoffelijke wereld oefenen zij een onafgebroken invloed uit: zij werken op de stof zoowel als op de gedachte, en veroorzaken een menigte tot dusver niet- of verkeerd verklaarde verschijnselen in de natuur.

Hun omgang met de menschen is voortdurend. Goede geesten sporen ons tot het goede aan, zijn het middel in Gods hand om onze gedachten te verheffen, ons te steunen in de beproevingen van het leven. Mindere geesten daarentegen trachten ons tot het kwade te verleiden.

In het algemeen vindt deze gemeenschap plaats door de gedachte of tijdens den slaap op voor ons niet waarneembare wijze: somtijds ook openlijk door manifestaties bij tusschenkomst van een medium.

De manifestaties kunnen uit zichzelf plaats grijpen of wel op uitnoodiging onzerzijds. Men kan aan alle geesten verzoeken om raad, inlichtingen of mededeelingen van de overzijde van het graf te ontvangen; de geesten behoeven evenwel niet aan een uitnoodiging gevolg te geven, dus van «oproepen» is eigenlijk geen sprake. Zij worden aangetrokken tot de menschen, voor wie zij sympathie gevoelen. De verheven geesten komen gaarne in ernstige bijeenkomsten. Daarentegen vindt men de mindere geesten bij lichtzinnige of nieuwsgierige onderzoekers, hetgeen zich verraadt door het lage of leugenachtige gehalte van hetgeen zij mededeelen.

De zedeleer der verheven geesten is evenals die van Christus in dezen evangelischen grondregel samengevat: Aan anderen te doen wat wij zouden wenschen dat anderen ons deden; dat wil zeggen: het goede en niet het kwade te doen. In dit grondbeginsel vindt de mensch

het algemeene richtsnoer voor alle, ook voor zijn eenvoudigste handelingen.

De verheven geesten leeren ons, dat alle aardsche en zondige neigingen ons aan de stof binden en tot de natuur der dieren doen naderen; dat geringschatting der wereldsche genietingen en liefde tot den naaste van de stof losmaakt en tot de natuur der geesten doet naderen; dat wij ons allen naar ons vermogen nuttig moeten maken, den zwakke ondersteunen en beschermen moeten. Zij leeren dat in de geesten-wereld niets verborgen blijft, dat de huichelaar ontmaskerd wordt en al zijne wandaden aan het licht zullen komen; dat de onvermijdelijke en voortdurende tegenwoordigheid van hen tegen wie wij misdreven hebben, een der straffen is, die ons te wachten staan; dat aan den toestand van minderheid of verhevenheid der geesten beproevingen of genietingen verbonden zijn, die ons op de aarde onbekend zijn. Doch ook, dat er geen zonde is waarvoor geene vergeving te verwerven is, of die niet door boetedoening zoude kunnen worden uitgewischt, waartoe den mensch in zijne verschillende levens de gelegenheid geboden wordt.

In zijn *praktische zedeleer* vertoont het Spiritisme geheel het karakter van het ware Christendom. Op de vraag: «Welk is het volmaaktste type, dat God aan den mensch tot leidsman en voorbeeld gegeven heeft», luidde het mediumieke antwoord: «*Volgt Jezus*».

In zijn theoretische ontwikkeling beweert het Spiritisme echter een voortzetting te zijn van hetgeen Jezus in de Evangelien leert. De woorden van Jezus waren dikwijls zinnebeeldig en in den vorm van gelijkenissen uitgesproken, omdat hij die naar tijd en plaats inrichtte.

Thans moet de waarheid ten volle duidelijk worden,

opdat niemand langer onwetendheid of verkeerd begrip zal kunnen voorwenden. De geesten geven in hunne manifestaties te kennen, dat zij belast zijn om voor het Rijk van het Goede, door Jezus aangekondigd, den weg te bereiden. Nog nooit is het gebeurd, dat God het toestond, dat de mensch zulke volledige en leerrijke mededeelingen ontving als die, welke thans door het onderwijs der Geesten vergund worden te ontvangen. De inhoud eener manifestatie door Kardec vermeld, bevat dan ook het volgende:

«De geesten komen dan ook den godsdienst niet omverwerpen, zooals sommigen beweren; zij komen dien integendeel bevestigen en door onwraakbare bewijzen bekrachtigen; maar daar de tijd gekomen is om geen zinnebeeldige taal meer te gebruiken, drukken zij zich uit zonder allegorieën te bezigen, en geven aan de dingen een duidelijken en bepaalden zin, die geen aanleiding meer tot verkeerde uitlegging geven kan. Over eenigen tijd zult gij daardoor meer oprecht godsdienstige en geloovige menschen vinden dan nu het geval is.»

Het Spiritisme treedt dus hier op als heldere, begrijpelijke verklaarder, tegenovergesteld aan alle duistere symboliek.

Sluit zich alzoo het Spiritisme aan bij het Christendom, en beschouwt het zich als een nadere verklaring daarvan, toch erkent het de waarde van andere godsdiensten, gelijk het zich op de volgende wijze uitdrukt:

«Er bestaat evenwel voor den leergierigen mensch niet één oud wijsgeerig stelsel, niet één godsdienst, die te veronachtzamen is, want men vindt in alle de kiem van groote waarheden, die, niettegenstaande zij met elkander in tegenspraak zijn en hier en daar onder

een menigte bijzaken, die elken grondslag missen, verspreid liggen, zeer gemakkelijk zijn te onderscheiden, en wel door den sleutel dien het Spiritisme geeft.»

De vraag: «Is ieder geloof eerbiedwaardig, al ware het ook klaarblijkelijk valsch?» wordt in een manifestatie aldus beantwoordt:

«Elk geloof is eerbiedwaardig als het oprecht is en tot betrachtting van het goede leidt; het geloof is laakbaar als het tot kwaaddoen leidt.»

Op de vraag: «Aan welke teekenen kunnen wij dan dien godsdienst herkennen, die het recht heeft zich als de uitdrukking der waarheid voor te stellen?» antwoordt het Spiritisme:

«Dit zal die godsdienst zijn, die de meeste brave menschen en de minste huichelaars vormt; dat wil zeggen, die de wet der liefde in hare grootste reinheid en ruimsten zin toepast. Aan dit teeken zult gij herkennen, dat eene leer goed is, want elke leer, die het zaaien van oneenigheid en het stellen van afscheidingen tusschen Gods kinderen onderling ten gevolge heeft, kan niet anders dan valsch en verderfelijk zijn.»

Zeer merkwaardig, in tegenstelling met bijna alle andere godsdienst-opvattingen, is de uiting van het Spiritisme, waarbij het geloof aan de spiritische leer geen vereischte wordt geacht, om de eeuwige gelukzaligheid in te gaan.

Op de vraag: «Is het noodzakelijk het Spiritisme te belijden en aan de manifestatiën te gelooven, om zeker van ons lot in het toekomstige leven te zijn?» is het in den vorm eener manifestatie gegeven antwoord het volgende:

«Indien dit het geval ware, dan zoude daaruit voortvloeien dat allen, die niet gelooven of die niet in de gelegenheid geweest zijn om ingelicht te worden, ont-
erfden zouden zijn, hetgeen een ongerijmdheid zoude
wezen. Het is door het goede, dat men zijn toekomstig
lot verzekert, en wat goed is blijft goed, door welken
weg men er ook toe geleid moge worden.»

Door deze opvatting verheft het zich ver boven tal
van bekrompen dogmatische stelsels.

V. HET SPIRITISME UIT CHRISTELIJK OOGPUNT BESCHOUWD.

Hoe behoort men nu het Spiritisme uit Christelijk
oogpunt te beschouwen?

Alvorens deze vraag te beantwoorden, kan een ander
punt vooraf gezien worden, namelijk:

Hoe wordt gewoonlijk het Spiritisme van Orthodox-
Christelijk standpunt beoordeeld?

Gewoonlijk gaat men hierbij uit van de volgende
teksten:

Leviticus XIX : 31. Gij zult u niet keeren tot de
waarzeggers, en tot de duivelskunstenaars, zoekt hen
niet, u met hen verontreinigende: Ik ben de Heere
uw God.

Levit. XX : 27. Als nu een man of vrouw in zich
eenen waarzeggenden geest zal hebben of een duivels-
kunstenaar zal zijn, zij zullen zekerlijk gedood worden;
men zal hen met steenen steenigen, hun bloed is
op hen.

Deut. XVIII : 9 vv. Wanneer gij komt in het land, dat de Heere, uw God, u geven zal, zoo zult gij niet leeren te doen naar de gruwelen van dezelve volken. Onder u zal niet gevonden worden, die zijn zoon of zijne dochter door het vuur doet doorgaan, die met waarzeggerijen omgaat, een guichelaar, of die op vogelgeschrei acht geeft, of toovenaar, of een bezweerder, die met bezwering omgaat, of die een waarzeggenden geest vraagt, of een duivelskunstenaar, of die de dooden vraagt. Want al wie zulks doet, is den Heere een gruwel; en om dezer gruwelen wil, verdrijft hen de Heere, uw God, voor uw aangezicht uit de bezitting.

Jezaia VIII : 19. Wanneer zij dan tot ulieden zeggen zullen: Vraagt de waarzeggers en duivelskunstenaars, die daar piepen en binnen 's monds mompelen, zoo zegt: Zal niet een volk zijnen God vragen? Zal men voor de levenden de dooden vragen?

Het vragen van de dooden wordt dus een gruwel voor den Heere genoemd, derhalve is het Spiritisme, de leer die berust op de communicatie met geesten en — zooals zij zelf zeggen — voor het meerendeel geesten van afgestorvenen — eveneens zondig.

Doch ook buiten dit verbod wordt het Spiritisme van orthodoxe zijde veroordeeld, en wel door den reeds meer genoemden thans overleden predikant P. Huet, die na vijf jaren overtuigd spiritist te zijn geweest, aan deze leer op godsdienstige gronden den rug heeft toegekeerd. Uit zijn werkje blijkt namelijk zijn voor naamste grief tegen het Spiritisme te zijn, dat het «van den Christus der Schriften afleidt»; dat volgens het Spiritisme elke mensch zijn eigen zaligmaker is; dat het de Heilige Schrift *niet* als kenbron der hoogste

Godsopenbaring erkent. Dit alles noemt Huet het diepzondige van het Spiritisme. *)

Wanneer dus — zooals inderdaad het geval is — het Spiritisme leeringen en denkbeelden komt verkondigen, die een verheven en deugdzaam karakter schijnen te hebben, terwijl het zich er mede inlaten door God verboden is en van Christus afleidt, dan is het logische gevolg, dat men de geheele spiritische leer beschouwt als een werk van den Satan, vermomd als een engel des lichts, om, zoo mogelijk, de uitverkorenen nog te verleiden en in het verderf te voeren.

De vraag is nu maar: zijn de grondslagen juist, waarop deze op zichzelf logische gevolgtrekking steunt?

Het komt mij voor dat zulks *niet* het geval is.

De genoemde teksten uit Leviticus en Deuteronomium, toch kunnen gerekend worden te behooren tot de Burgerlijke Wetten van Israël, die geldig waren voor dat volk in verband met de toestanden, waarin die wetten gegeven werden, doch die niemand meer in hun geheele uitgestrektheid op de tegenwoordige maatschappij toepasselijk zal verklaren.

Zoo zegt b.v. Lev. XIX : 19: «Uwen akker zult gij niet met tweeërlei zaad bezaaien, en een klee van.

*) In een recensie in de 's-Gravenhaagsche Kerkbode van 19 April 1902 betreffende de 2de druk van dit boekje uitte (De.) D. J. K(arres) zich aldus: «... dan blijft er nog één allesbeslissend bezwaar over, n.l. dat de openbaring Gods, zooals deze in de H. Schrift vóór ons ligt, niet met nieuwe elementen uit de geestenwereld behoeft te worden aangevuld. De openbaring Gods is *voltwoord* en wordt toegepast door het werk des H. Geestes. Dieper inzicht in haar wezen blijft mogelijk, maar geen toevoeging van nieuwe feiten, zooals b.v. de leer van de reïncarnatie der geesten...»

Men zou daarop kunnen antwoorden: Maar nu 't blijkt dat God 't wel noodig vindt, dat de evangelische openbaring moet worden aangevuld!?

Beproeft de geesten of ze uit God zijn — zegt Johannes. (1 Joh. IV : 1.)

tweeërlei stof, dooréén vermengd, zal aan u niet komen» en Deut. XXII: 9—11 zegt hetzelfde.

Lev. XX: 25 beveelt onderscheid te maken tusschen reine en onreine beesten, en hunne zielen niet verfoeilijk te maken aan het onreine gedierte.

En zoo zijn er tal van voorschriften, die tot dezelfde categorie behooren als de bovenstaande, en waaromtrent ieder zal moeten toestemmen, dat zij thans niet meer toepasselijk zijn.

Waarom geldt die toepasselijkheid dan wèl voor het vragen van dooden?

Wil men in dit vraagstuk dieper doordringen, dan zal men de beweegredenen moeten nagaan, die tot dit verbod hebben aanleiding gegeven.

Blijkbaar is daarmee bedoeld: vooreerst het volk Israëel afgodische gebruiken, die het in Egypte geleerd had, te doen afleggen. Dat die misbruiken in Egypte bestonden bewijst Jezaia XIX: 3 — «En de geest der Egyptenaren zal uitgeledigd worden in het binnenste van hen, en hunnen raad zal Ik verslinden; dan zullen zij hunne afgoden vragen, en de bezweerders, en de waarzeggers, en de duivelskunstenaars.» («hen» zijn de Egyptenaren).

Ook waren zulke gebruiken in zwang bij de Kanaänietische volken, waarmede de Israëlieten volstrekt geen punten van aanraking mochten hebben. Doch niet alleen geven deze meer staatkundige overwegingen de beweegredenen voor het verbod. Immers men vroeg de dooden niet uit eerbied of toegenegenheid met een vroom gemoed, zooals de spiritisten — althans de ernstigen onder hen — doen. Integendeel was het oud-testamentische dooden-vragen alleen een middel van waarzeggerij, om de toekomst te leeren kennen, evenals het acht

geven op vogelgeschrei, gelijk blijkt uit den straks aangehaalden tekst Jezaïa VIII: 19, en ook uit de geschiedenis van Saul en de toovenares van Endor.

Stelt men tegenover deze beweegredenen de bedoeling der ernstige Spiritisten, die sterren, noch vogels, noch dooden raadplegen om de toekomst, die God wijselijk voor den mensch verbergt, te leeren kennen; die allen handel met de gave, welke eenigen hunner ontvangen hebben om met geesten in gemeenschap te komen, veroordeelen; die noch door nieuwsgierigheid, noch door baatzucht, maar door een vroom gemoed worden gedreven, door den wensch om onderwezen te worden, zich te beteren en lijdende geesten te verlichten — dan ziet men, hoe het verbod in Leviticus blijkbaar slaat op een geheel andere zaak dan op de ernstige beoefening van het Spiritisme, daar juist het Spiritisme datgene veroorzaakt, wat aanleiding gaf tot het verbod van Mozes.

Zij het dus, dat ten tijde toen Israël in de woestijn zijne wetten ontving, de misbruiken der Egyptenaren en der Kanaänieten in zake het waarzeggen en het vragen der dooden Gode een gruwel waren, dan ook heeft het verbod volstrekt geen betrekking op het totaal hiervan verschillende, wat door de Spiritisten gedaan wordt, en wat met de zaak, die Mozes verbiedt, niets dan den naam gemeen heeft.

Verder wordt aangevoerd, dat het Spiritisme van den Christus der Schriften afleidt. Doch de groote vraag is: wat bedoelt men met «den Christus der Schriften»? Dit hangt geheel af van de wijze van Schriftverklaring.

Hoeveel lijnrecht tegenovergestelde meeningen worden niet verdedigd door personen, die allen staan op schrif-

tuurlijken grond! En nu is het zeer zeker waar, dat het Spiritisme afleidt van den Christus der Schriftverklaring van Calvijn, doch hiermede is niet uitgemaakt of de Schriftverklaring van Calvijn dan wel die van Allan Kardec het meeste de voorkeur verdient. Dit kan alleen beoordeeld worden door beide verklaringen naast elkander te leggen, met elkander te vergelijken en te vragen, welke het meeste overeenkomt met den wil des Vaders, zooals Zijn Zoon ons dien heeft leeren kennen, en met de wet der Liefde, die de grondwet van het Heelal is.

Toen het Israelietische volk, daarin voorgegaan door hunne priesters en schriftgeleerden, de Wet der Tien Geboden door hunne inzettingen en verordeningen krachteloos hadden gemaakt, en Jezus kwam, *niet* om de *Wet*, doch om de *inzettingen* te niet te doen, en zijne zending bekrachtigde door wonderen en teekenen, zeiden de Farizeërs, dat hij deze teekenen met behulp van den duivel deed. Doch Jezus toonde hen aan, dat Satan nimmer tegen zichzelf verdeeld kan zijn, want dat dan zijn rijk niet kan bestaan. En hoe zware bedreiging voegde hij hun niet toe, die dit zeggende, zondigden tegen den Heiligen Geest! Uit de vrucht toch wordt de boom gekend; een kwade boom kan geen goede vruchten voortbrengen.

Met de beoordeeling van het Spiritisme schijnt menigeen mij toe op hetzelfde standpunt te staan als de Farizeërs tegenover Christus innamen.

Want hoe zijn de vruchten van den spiritischen boom?

De volgende aanhalingen, alle antwoorden van geesten op de hun in spiritische seances gedane vragen, en in het werk van Kardec «het Boek der Geesten» opgenomen, geven daarvan een denkbeeld.

..... Antw.: «God bestaat, hieraan kunt gij niet «twijfelen, dat is de hoofdzaak.»

— Vr.: «Als er ons iets gelukkigs overkomt, moeten «wij dan daarvoor onzen Beschermgeest danken?»

..... Antw.: «Dank vooral God, zonder wiens «toestemming niets gebeurd, daarna de goede geesten, «die de uitvoerders van Zijnen wil geweest zijn.»

— Vr.: «Wat moeten wij van hen denken, die mis- «bruik van hunne macht maken om hunne onderge- «schikten een overmaat van arbeid op te leggen?»

..... Antw.: «Dit is eene van de slechtste han- «delingen. Iedere mensch, die de macht tot bevelen «heeft, is verantwoordelijk voor het te zware van den «arbeid, dien hij zijne ondergeschikten heeft opgelegd, «want hij overtreedt Gods wetten.»

..... Antw.: «Gij moet naar de mate van uwe «krachten goed doen, want iedereen zal zich moeten «verantwoorden over het kwaad, dat veroorzaakt zal «zijn door het nalaten van het goede, dat hij had kunnen «doen.»

..... «Goede daden zijn de beste gebeden, want «daden hebben meer waarde dan woorden.»

— Vr.: «Wat moet men van den mensch denken, «die in uitspattingen van allerlei aard verhooging zijner «genoegens zoekt!»

..... Antw.: «Arme ziel, die men beklagen en «niet benijden moet, want zoo een is zijnen dood zeer «nabij!»

— Vr.: «Wat is de grootste hinderpaal voor den «(zedelijken) vooruitgang?»

..... Antw.: «Hoogmoed en egoïsme.»

— Vr.: «Met welk doel is de vrouw lichamenlijk «zwakker dan de man?»

..... Antw.: «Als een aanwijzing, dat haar een «bijzondere werkring is opgedragen.»

— Vr.: «Moet een wetgeving, om rechtvaardig te «zijn, de gelijkheid van rechten voor den man en de «vrouw huldigen?»

..... Antw.: «Rechten, ja; verrichtingen, neen; «ieder moet zijn eigen plaats innemen; laat de man «zich met de belangen buiten, de vrouw met die in «huis, ieder overeenkomstig hunnen aanleg onledig «houden. De menschelijke wet moet, om rechtvaardig «te zijn, de gelijkheid der rechten van den man en van «de vrouw huldigen; ieder voorrecht aan den eenen «of aan de andere toegekend is strijdig met de recht- «vaardigheid. De emancipatie der vrouw volgt op den «vooruitgang in beschaving; hare verdrukking houdt «gelijken tred met de barbaarschheid. Buitendien be- «staan de geslachten slechts door het physisch orga- «nisme; want de geesten kunnen zoowel het eene als «het andere aannemen; in dat opzicht bestaat er tus- «schen hen geen verschil en dientengevolge moeten zij «dezelfde rechten hebben.»

— Vr.: «Is de mensch voor zijne gedachten verant- «woordelijk?»

..... Antw.: «Hij is daarvoor voor God verant- «woordelijk; God alleen, die kennende, veroordeelt hem «of spreekt hem vrij, volgens Zijne rechtvaardigheid.»

— Vr.: «Op welken grondslag, behalve op het recht «dat door de menschelijke wet gehuldigd wordt, steunt «de rechtvaardigheid, die op de natuurlijke wet ge- «grond is?»

..... Antw.: «Christus heeft het gezegd: Voor «de anderen willen, wat gij voor uzelfen wenschen «zoudt»

— Vr.: «Welke is de wezenlijke beteekenis van het «woord «liefde», zooals Jezus dit begrepen heeft?»

..... Antw.: «Welwillendheid jegens allen, toe-
«gevendheid voor de onvolmaaktheden van anderen,
«vergeving van beledigingen.»

..... «Hebt elkander lief.... dit is de geheele
«Wet; Goddelijke wet, door welke God de werelden
«bestuurt....»

«Laat het goede, dat gij hebt kunnen doen, uwe
«belooning in deze wereld zijn, en let niet op hetgeen
«zij, die uwe weldaden ontvangen hebben, er van
«zeggen....»

Als ik u dergelijke uitspraken en gezegden had voor-
gelezen, en eenvoudig er bij had gezegd: «die zijn van
Kardec», zoudt gij dan niet zeggen: «dat moet een
goed, edel, godvruchtig man zijn, die zulke denk-
beelden heeft?»

En zult gij die goede vruchten *slecht* noemen, nu
ze niet van Kardec, maar van geesten-manifestaties
afkomstig zijn?

Laten wij voet bij stuk houden: meent gij dat ik op
dit oogenblik, door u die zinnen — afkomstig van
geesten van overledenen — voor te lezen, iets doe wat
voor God een gruwel is, of gelooft gij met mij dat ik
doe wat Johannes (1 Joh. 4 : 1) aanbeveelt: «de geesten
beproeven of zij uit God zijn?»

Maar ook — indien deze aanhalingen, en in het
algemeen, de leer der spiritisten van den Satan afkom-
stig was, zou deze dan niet zichzelf bestrijden?

Nu godloochenars, materialisten, atheïsten, onver-
schilligen in grooten getale door het Spiritisme tot het
geloof in God gebracht zijn — nu zij tot God hebben

leeren bidden, zich aan Zijn wil hebben leeren onderwerpen: nu door het Spiritisme tragen en zwakken tot het goede worden aangespoord, doordat zij hebben leeren kennen het geluk der reine en het lijden der onreine geesten; nu het de treurige gevolgen van zelf-zucht, van vleeschelijke neigingen, van zelfmoord duidelijk maakt — kan men nu nog volhouden dat dit het werk van den duivel is? Is het aannemelijk dat personen, die reeds met hart en ziel den duivel toebehooren, op deze wijze door den duivel zelf tot God worden geleid? Is het noodig dat de Satan zich zooveel moeite geeft voor zielen, die hem reeds zijn toegedaan, op gevaar af dat eenigen hem nog ontsnappen zullen? Ziet men — zooals Kardec terecht opmerkt — ooit een koopman, die zijne klanten aanraadt bij een concurrent te koopen; of hoort men ooit een werver kwaad spreken van het soldatenleven of uitweiden over de kans van doodgeschoten te worden of armen en beenen te verliezen? En dit toch is de rol, die men van orthodox standpunt den duivel door middel van het Spiritisme laat vervullen.

Is het denkbaar dat de Satan zegt wat Kardec zegt: «Ja, Christus is de Goddelijke Messias; ja, zijn woord is het woord der waarheid»?

Moet men niet veelmeer het Spiritisme beschouwen als de voortgezette vervulling van Joël's profetie: «En daarna zal het geschieden dat Ik mijnen Geest zal uitgieten over alle vleesch, en uwe zonen en uwe dochteren zullen profeteeren; uwe ouden zullen droomen droomen, uwe jongelingen zullen gezichten zien.»

Want in overeenstemming met de uitdrukking «*mijnen Geest*», leert het Spiritisme, dat de geesten niet zonder Gods toestemming komen kunnen; noch een goede,

noch een slechte Geest. De Spiritisten zijn zoo overtuigd, dat zij geen onmiddellijke macht over de geesten hebben en er niets zonder Gods toestemming van verkrijgen kunnen, dat zij, als zij zich tot een geest wenden, zeggen: «Ik bid den Almachtigen God aan den geest van X te «willen toestaan zich aan mij te manifesteren.»

Behooren wij in dit opzicht niet te bedenken hetgeen Jezus zeide van den vader, wien zijn zoon brood vraagt of een visch, en die hem geen steen of schorpioen geven zal? En hoe kan men dan aannemen, dat als men een geest vraagt op de wijze als zooeven is aangegeven, door God om de toestemming daartoe te bidden, dat God die toestemming zou verleen met het gevolg, dat de spiritist zonder het te vermoeden in de handen van kwade geesten valt en daardoor het verderf tegemoet gaat?

Is dat een leer, overeen te brengen met Gods goedheid en liefde, met onzen Hemelschen Vader, zooals Christus Hem ons leert kennen?

Neen, een Christen behoort zich geloovig in Gods hand te geven, evenals een kind zich stelt in de hoede zijns vaders.

Wanneer God op zeker tijdstip een openbaring geeft in alle oorden van de wereld, ongevraagd en ongezocht; wanneer Hij aan de vruchten dier openbaring ons doet zien, dat zij uit God is, dan handelen wij even zondig als de Farizeërs ten tijde van Jezus, als wij Gods werk voor het werk van den Satan uitmaken; dan zondigen ook wij tegen den Heiligen Geest.

Integendeel, even als wij in alles wat voorvalt Gods hand moeten erkennen en Zijne bedoeling moeten trachten te vinden, moeten wij deze ook in het verschijnsel van het Spiritisme zoeken. En dan valt aan-

stonds op, hoe het Spiritisme wetenschappelijk den nekslag aan het materialisme heeft toegebracht; want dat de bewering, dat het Heelal bestaat uit stof, bewogen door daarmee samenhangende kracht, geheel onvoldoende is om de spiritische verschijnselen te verklaren. Thans is bewezen, dat de ziel van den mensch voortleeft aan gene zijde van het graf; en dat zij niet maar enkel een product van stofwisseling is.

Sedert de ontdekking der spiritische feiten door de wetenschappelijke onderzoekers heeft het *Materialisme* wetenschappelijk uitgediend.

Het *bestaan van God*, ofschoon nog steeds een zaak des geloofs, heeft een grond ontvangen, waarmede de wetenschap ernstig rekening behoort te houden. Voor een onpartijdige wetenschappelijke beoordeeling verliest het atheïsme veel van zijn vroegere beoorlijkheid.

De leer van de *onveranderlijkheid der natuurwetten*, die in de moderne theologie zoo gemakkelijk ontaardde in het denkbeeld, dat de physische natuurwetten, de wetten waaraan de stof onderworpen was, buiten invloed stonden van de wetten der Geestelijke wereld, heeft in het licht der spiritische feiten een geheel andere beteekenis gekregen. Wel degelijk moet met de wetten, die het Geestenrijk beheerschen, en wel in de eerste plaats met de *psychische kracht* rekening worden gehouden. Hierdoor opent zich een geheel nieuw gezicht op de zoogenaamde *wonderen* uit den Bijbel. Het Spiritisme bewijst niet, dat zij werkelijk zijn voorgevallen: het bewijst, dat zij *hebben kunnen* voorvallen, iets wat de moderne theologie tot dus ver heeft ontkend.

De wetenschap kan thans niet meer het *profeteeren* van de toekomst onmogelijk noemen, nu het helderzien geconstateerd is.

Zij kan niet langer het verhaal van *Sadrah, Mesach* en *Abed-Nego* in den gloeienden oven onmogelijk noemen, omdat het bewezen is, dat men door middel van psychische kracht het vermogen kan verkrijgen gloeiende kolen aan te raken zonder zich te branden.

Het «Mene-Tekel» kan op natuurwetenschappelijke gronden niet meer geloofwaardig worden, al mag men om andere redenen de historische waarde van de verhalen in het boek Daniël betwijfelen.

De vurige tongen op het Pinksterfeest, het spreken der Apostelen in vreemde talen, de genezing van zieken door aanraking en handoplegging zijn verhalen, waarvan geen spiritist de mogelijkheid meer ontkennen kan.

Wanneer een medium door zijn psychische kracht in staat is zijn lichaamsgewicht met 20 KG. te verminderen, en anderen zich zwevend door de lucht bewogen, is het niets bevreemdend dat Jezus die psychische kracht in zoo groote mate bezat, dat hij zijn eigen lichaamsgewicht geheel ophief en op de zee wandelde, en het gewicht van Petrus er bij.

De opstanding des Heeren, de hemelvaart, kortom alle wonderen kunnen niet langer verworpen worden alleen reeds op grond dat zij in strijd zouden zijn met de natuurwetten, doch zij beantwoorden volkomen aan de wetten der psychische kracht, in zoover wij die uit de zwakke en gebrekkige manifestaties, die binnen onze waarneming vallen, hebben kunnen opmaken.

De Bijbel-critiek behoort dus met dezen factor rekening te houden, wat door het rationalisme ten eenenmale verzuimd is; en vele aanvallen op de orthodoxe positie zijn hierdoor eenvoudig terug te brengen tot bewijzen voor gebrek aan wetenschappelijke ontwikkeling der aanvallers.

Laten de Christenen deze beteekenis van het Spiritisme voor het godsdienstig leven erkennen, en dankbaar het nieuwe, krachtige wapen, dat het godsdienstig geloof in zijn strijd met het ongeloof is ter hand gesteld, in dien strijd gebruiken.

Alleen . . . laat ons voorzichtig zijn. De openbaring is niet aan iedereen gegeven. Niet op *ieders* weg ligt zij. Mozes en Aäron werden op den berg Sinaï geroepen, maar het volk, dat den berg aanraakte, werd gedood. Wat den een geoorloofd en tot nut is, kan den ander tot schade zijn. Vooral hier past een ernstig zelfonderzoek. Want de *praktische* beoefening van het Spiritisme heeft hare schaduwzijden en gevaren, zoowel door de leer, waartoe deze beoefening kan leiden, alsook voor het lichamelijk en geestelijk welzijn der beoefenaars zelve, gelijk in het volgende nader zal worden aangetoond.

VI. KRITIEK.

Het Spiritisme heeft zijne gevaren. Vooreerst kan het leiden tot onjuiste inzichten en gevolgtrekkingen.

Om dit duidelijk te maken zal het noodig zijn eenige opmerkingen omtrent het *vermogen van mediums*, het *tweede gezicht* en het *subjectieve-ik* te doen voorafgaan, of voorzoover noodig het daaromtrent te voren opgemerkte nog even in herinnering te brengen.

Omtrent de mediums deelt Kardec — voor de spiritisten een der meest erkende autoriteiten — het volgende mede:

«Bij ieder lichamelijk leven neemt de geest in kennis en ondervinding toe. Bij zijne incarnatie in eene te grove stof verliest hij die weder gedeeltelijk, maar herinnert zich die als geest. Daardoor toonen eenige somnambules kundigheden, die de door hen opgedane kennis en zelfs hun schijnbare verstandelijke ontwikkeling verre overtreffen. De mindere graad van verstandelijke en wetenschappelijke ontwikkeling van den somnambule in wakenden toestand belet dus niet dat hij, in den staat van helderziendheid verkeerende, vele kundigheden kan bezitten. Hij kan die kundigheden al naar omstandigheden en het doel, dat men beoogt, hetzij uit zijne eigene ondervinding, door het helderzien der aanwezige dingen putten of uit de raadgevingen, die hij van andere geesten ontvangt, maar aangezien zijn eigen geest min of meer gevorderd kan zijn, zoo kan eveneens ook wat hij zegt meer of minder juist zijn.»

En verder omtrent het *tweede gezicht*:

«De vrijheid van den geest openbaart zich ook somtijds in den wakenden toestand en brengt dan het verschijnsel voort, dat men *tweede gezicht* noemt, dat aan hen, die deze gave bezitten, het vermogen geeft om *buiten de grenzen, die door onze zinnen be-reikbaar zijn*, te zien, te hooren en te gevoelen. Zij ontwaren de verafgelegen dingen overal tot waar de ziel hare werking kan uitstrekken; zij zien dit als 't ware door het gewone gezicht heen, en als door een soort van luchtverhevelingen.»

Herinneren we ons voorts wat opgemerkt werd ten aanzien van het *subjectieve-ik*, dan kan men zeggen, dat in den spiritischen gedachtengang de verrichtingen van ons subjectieve-ik dezelfde zijn als die van onzen

geest, wanneer deze *niet* door onze lichamelijke organen werkt. Het subjectieve-ik is, spiritisch gesproken, ons normale-ik; ons gewone, alledaagsche objectieve-ik is dan onze geest, zooals die zich in geïncarneerden toestand door middel van ons lichaam, anders gezegd door onze hersenen, uiten kan.

Bij een medium is diens subjectieve-ik, bij helderziendheid dat van den helderziende werkzaam.

Zelfs al nemen wij aan — op grond van al hetgeen te voren is aangevoerd — dat niet alle spiritische verschijnselen zijn te verklaren langs animistischen weg, derhalve uit de werking van het subjectieve-ik van het medium en van de omstanders, zoo blijft het toch uiterst moeilijk en zal het bij de geringe kennis van de wetten der geestelijke wereld, die wij bezitten, in verreweg het meerendeel der gevallen *onmogelijk* zijn uit te maken, welk aandeel in de manifestatie is toe te schrijven

- 1°. aan den geest van het medium;
- 2°. „ „ „ „ de omstanders;
- 3°. „ „ „ „ niet-aanwezige levende personen;

- 4°. aan geesten, die niet de aarde bewonen.

En daar het gehalte van de laatstgenoemden nog zeer verschillend kan zijn, is de bron, waaruit een mededeeling voortvloeit, in den regel dus zeer twijfelachtig.

Ds. Huët, die, gelijk reeds is vermeld, na vijf jaren spiritist te zijn geweest, op de leerstellingen dier richting is teruggekomen, heeft ook op deze oorzaken van onbetrouwbaarheid gewezen. Wel erkent hij, dat er tal van manifestaties zijn, wier echtheid boven allen twijfel verheven schijnt, als afkomstig van bewoners

der geestenwereld; doch zeer veel is er ook in tal van schriftelijk en mondeling verkregen mededeelingen, dat in meerdere of mindere mate blijkt het bewust of onbewust product te zijn van het medium zelf. Tot staving hiervan wijst hij op het meermalen voorkomende feit dat *dezelfde* afgestorvene zich in verschillende kringen komt openbaren, doch overal op verschillende wijze, een geheel verschillend karakter vertoonend en geheel tegenovergestelde dingen sprekend. Dit wijst op de mogelijkheid, dat de aanwezige kring van spiritisten of hun leider onbewust deel aan de verkregen manifestaties hebben kan, of invloed op het medium uitoefent. Zoo haalt Ds. Huet het voorbeeld aan hoe hij, toen hij naar de Ariaansche gevoelens omtrent den persoon van Christus begon over te hellen, een bemoedigende manifestatie van Arius zelf ontving.

Doch niet alleen om deze redenen acht Ds. Huet het Spiritisme onbetrouwbaar. Zelfs waar de mededeelingen geheel of overwegend afkomstig zijn van bewoners der geestenwereld, zijn zij nog van geringe waarde te achten, daar zelfs in ernstige kringen, waar men langs werktuigelijken weg de aanraking met de onzichtbare wereld zoekt, geesten met bedriegelijk karakter binnendringen.

Ds. Huet meldt zelf dat hij, toen hij spiritist was, deed gelijk de meeste hem bekende spiritisten, die de door hen zelf ontvangen manifestaties betrouwden, en over die van anderen de schouders ophaalden, hetgeen toch niet pleit voor een algemeene erkenning der objectiviteit van waarnemers en mededeelingen.

Doch in elk geval — ook al mocht er niet zooveel grond zijn als Ds. Huet meent en als degenen, die in

de mededeelingen vooral animistische verschijnselen zien, betoogen, om aan de betrouwbaarheid der geesten-manifestaties te twijfelen, — toch zal het in de geestenwereld zijn evenals in de menschenwereld: «zooveel hoofden, zooveel zinnen.»

Zeër zeker zijn er zaken, b.v. de toestanden aan gene zijde van het graf, waaromtrent de openbaringen der geesten ons meer leeren dan eenig mensch had kunnen doen, omdat hetgeen de geesten verhalen op onder-vinding gegrond is.

Doch zoodra het betreft zaken, die evenzeer buiten de ervaring der geesten als boven ons verstand liggen: philosophische of godsdienstige vraagpunten, waarvan het inzicht geheel moet afhangen van de richting waarin degene, van wien de mededeelingen afkomstig zijn, zich ontwikkeld heeft, of van het standpunt, waaruit hij de dingen bekijkt — daar behoeven wij van de geesten evenmin de absolute waarheid te verwachten als dat deze op aarde onder de verschillende geleerden te vinden is.

De leer van Kardec b.v. brengt veel belangrijks aan het licht, geeft een helder inzicht in zaken, die tot dusver duister of verborgen waren, bevat zeer vele edele en verhevene gedachten, en heeft om al deze redenen veel waarde. Doch dat zij *de Waarheid* bij uitnemendheid bevat, behoeft volstrekt nog niet te worden aangenomen.

Het voorbehoud dat, gelijk wij zagen, Kardec zelve maakt, die de leer der Geesten alleen aanneemt wanneer — en omdat — zij voor hem de meest logische is, maken wij ook tot maatstaf eener beoordeeling van het stelsel van Kardec.

En dan zien wij al aanstonds in de door Kardec gegeven mededeelingen, van welke geesten zij ook

afkomstig zijn, een sterken familietrek, namelijk dat zij alle steunen op den grondslag van een verlicht Roomsch-Katholiek geloof.

Zeer sterk treedt op den voorgrond het Roomsche leerstuk der goede werken en het verdienen der zaligheid daardoor, zooals o.a. uit de volgende aanhalingen uit het werk van Kardec blijkt. Daarin leest men:

«Alle geesten zijn eenvoudig en onwetend geschapen; zij worden wijzer door den strijd en de wederwaardigheden van het leven. God die rechtvaardig is, kan eenigen zonder dat zij daarvoor eenige moeite aangenwend of gearbeid hebben en dus zonder verdiensten te hebben, niet gelukkig doen zijn.»

«Het hangt van de geesten zelven af, om hun vooruitgang te bespoedigen, dan wel dien voor onbepaalden tijd uit te stellen;»

en ook:

«Iedereen wordt in evenredigheid van zijn wezenlijke verdiensten beloond;»

en van dezen geest van het «verdienen» van de zaligheid is Kardec's geheele stelsel doortrokken.

Degene die zich meer heeft ingedacht in de voorstelling, dat alles Gods schepping is, dat God ook aan elken geest zijn karakter heeft gegeven en hem geplaatst heeft in omstandigheden, die wederom invloed op zijn gedragingen zullen hebben, zal moeten erkennen dat deze opvatting, waarbij God alles is en geeft, en zijne schepselen alles zonder eenige eigen verdienste ontvangen, veel hooger staat dan het katholieke leerstuk van de zaligheid door goede werken.

Zoo is ook een telkens wederkeerende bewering van Kardec, dat de geesten een vrijen wil hebben om het goede te doen of het kwade.

Het behoeft hier niet verder aangetoond te worden, dat deze leer van den vrijen wil onvermijdelijk tot logische tegenstrijdigheden leidt met het begrip van een Al-machtigen en Algoeden Schepper, en het dus uit het standpunt van Kardec, die verklaart slechts datgene aan te nemen wat logisch is, behoort te worden verworpen.

Trouwens blijkt dit uit het werk van Kardec zelf, die in dit dogma zich hier en daar tegenspreekt en zich logisch vastwerkt.

Dat hij desondanks deze stellingen in zijn systeem opneemt wordt verklaarbaar, als wij bedenken dat de manifestaties, waaraan hij ze ontleent, in Frankrijk hebben plaats gehad; dat de voorstellingen, die de ernstige, vrome personen in dat land huldigen, uit den aard der zaak in het algemeen het dichtst bij het katholicisme staan en het meest daarvan doordrongen zijn.

Dit leidt derhalve tot de volgende mogelijkheden:

a. dat de manifestaties, die met de van kindsbeen ingezogen katholieke dogma's te veel verschilden, door Kardec en diens vrienden als onbetrouwbaar of als dwaalleer zijn verworpen, waardoor dus slechts datgene overbleef, wat in hun algemeene godsdienstige begrippen paste.

b. dat deze manifestaties — gelijk tevoren is aangetoond dat menigmaal geschiedt — niet afkomstig waren van de buitenaardsche geestenwereld, doch van het medium, den leider en de overige onderzoekers; of m. a. w. dat animistische verschijnselen ten onrechte als spiritische openbaringen zijn aangezien. En bij animistische verschijnselen is het niet te verwonderen, dat de denkwijze der aanwezigen aan den aard der manifestaties eene bepaalde kleur geeft.

c. dat zich in de katholiek-spiritische kringen gewoonlijk de geesten manifesteren, die het meeste sympathie voor de onderzoekers gevoelen, of die m.a.w. geestverwanten zijn.

Al deze gevallen moeten er ongetwijfeld toe hebben bijgebracht aan de manifestaties een katholiek-Christelijke tint te geven; evenals Huet een Ariaansch-gekleurde mededeeling ontving. Waren Kardec en zijne vrienden Protestanten of Mohammedanen geweest, dan zoude ongetwijfeld hun Spiritisme een protestantsch of mohammedaansch karakter gehad hebben.

Om dezelfde reden is het begrijpelijk, dat de geestelijke invloeden, die in de kringen der Theosophische leiders vooral op den voorgrond traden, een zeer duidelijk Indisch karakter bezaten; want de hoofdzetel van de Theosophie is in Voor-Indië, terwijl de leiders van dit stelsel speciaal studie van oud-Indische godsdiensten maakten.

Er zijn enkele mededeelingen van geesten, die Kardec in zijn werk opneemt, waaromtrent men onmiddellijk voelt, dat zij niet op het hooge moreele peil staan van het overige dat hij mededeelt. Hiertoe behooren de volgende aanhalingen:

«Als gij u den vinger brandt, dan is dat niets; het «is een gevolg van eene onvoorzichtigheid en van de «stof afhankelijk; alleen zijn het het groote lijden, de «belangrijke gebeurtenissen en die, welke op de zede-«lijkheid invloed kunnen uitoefenen, die door God «voorzien zijn, omdat zij voor uwe veredeling en leering «nuttig zijn.»

Alof God zich niet met «kleine» en wel met «groote» beproevingen der menschen bemoeit!

Ook het oordeel van Kardec's geesten over het vegetarisme staat beneden Boeddhistisch peil. Op de vraag: «Is het gebruik van dierlijk voedsel door den mensch «strijdig met de wet der natuur?» antwoorden zij:

«In uw physisch gestel wordt het vleesch door vleesch «gevoed, anders zou de mensch in verval geraken. «De wet van instandhouding legt den mensch als plicht «op, zijne krachten en gezondheid te onderhouden, ten «einde in staat te zijn de wet van den arbeid te kunnen «opvolgen; de mensch moet zich naar de behoeften «van zijn organisme voeden.» En op de vraag: ... «Is «de onthouding van dierlijk of ander voedsel als boete- «doening verdienstelijk?» is 't antwoord: «Ja, als men «er zich van onthoudt om het aan anderen te geven ...»

Vr. «Maken de volken, die tot in het overdrevene «met eene angstvallige bezorgdheid vermijden een dier «te dooden, zich daardoor bijzonder verdienstelijk?»

Antw. «Het is overdrijving van een op zichzelf lof- «waardig gevoel, maar dat in een misbruik ontaardt en «waarvan de verdienste door vele misbruiken van geheel «anderen aard vernietigd wordt. Er bestaat bij hen meer «bijgeloovige vrees dan wezenlijke goedhartigheid.»

Wij zien uit al het aangevoerde, dat het onderscheiden der waarheid uit de mededeelingen der geesten, het schiften wat goed en wat *niet* goed, wat betrouwbaar van wat bedrieglijk is, een nog grooter mate van algemeene ontwikkeling en kritiek schijnt te vorderen dan waarover Kardec kon beschikken; dat dit dus een werk van buitengewonen omvang en moeilijkheid is, waartoe slechts een zeer gering deel dergenen, die zich met practische beoefening van het Spiritisme inlaten, in staat zal zijn.

In verband hiermede zal het meerendeel der beoefenaars groot gevaar loopen bedrogen uit te komen; eensdeels door op een dwaalspoor te worden gebracht door animistische verschijnselen aan te zien voor spiritische; en anderdeels, zoo ze inderdaad met spiritische mededeelingen te doen hebben, door allicht te veel gewicht te hechten aan persoonlijke inzichten van de zich manifesterende geesten, en daardoor den ruimen onbevooroordeelden blik op vele dingen te verliezen.

Een tweede gevaar, waaraan de practische beoefenaars zich bloot stellen, is schade voor hun lichaam. Tal van mediums hebben daarvan de treurigste gevolgen onderhouden. Ds. Huet wees naar aanleiding hiervan o. a. op de gezusters Fox, de eerste werktuigen der nieuwere geesten-openbaringen. Ook noemt Dr. van Eeden in zijn meergenoemd artikel in de «Nieuwe Gids»: «De spiritistische verschijnselen» een treurig geval van dien aard, aan een zijner patiënten overkomen, iets wat volstrekt niet bevreemdend is; immers: de studie van 't gebied der animistische werkingen heeft geleerd, dat, waar het verstand (het objectieve-ik) be- en overheerscht wordt door het subjectieve-ik, feitelijk krankzinnigheid aanwezig is.

Bedenkt men daarbij hetgeen bij de spiritische verschijnselen gemeld is — hoe de uitoefening der psychische kracht het medium uitput en somtijds zijn lichaams-gewicht tijdelijk doet verminderen, dan baart het bovenstaande te minder verwondering.

Ook is het bijwonen van seances voor het zenuwstelsel van sommige onderzoekers vaak zeer nadeelig.

En ofschoon er ook zeer velen zijn, zoowel mediums als onderzoekers, wier gezondheid bij het nemen der proeven niet de minste schade schijnt te lijden, leert

dit alles toch voorzichtigheid, en toont het dat het experimenteeren op spiritisch gebied niet ieders zaak is.

VII. BESLUIT.

De slotsom van het hier gegeven overzicht van het Spiritisme en zijne beteekenis voor godsdienst en levensbeschouwing geloof ik in de volgende punten te kunnen samenvatten:

- 1°. De spiritische verschijnselen zijn echt.
- 2°. Zij zijn in hun vollen omvang alleen afdoende te verklaren door, naast onbewuste ziele-krachten van mediums en andere personen, de tusschenkomst aan te nemen van on-lichamelijke geesten.
- 3°. De mededeelingen der geesten hebben een nieuw licht verspreid over vele tot dusver onverklaarde verschijnselen en wetten in het Heelal, en in het bijzonder over het wezen van den mensch, en diens toestand *in* en *buiten* zijn aardsch bestaan.
- 4°. Het Spiritisme is, evenals alle godsdienstvormen het uitvloeisel van een Goddelijke openbaring, geschikt voor de menschheid op een bepaald standpunt van hare ontwikkeling; een openbaring, die o. a. tot helderder en beter inzicht in de Christelijke leer kan leiden. Het verdient daarom ernstige overdenking.
- 5°. Waar het Spiritisme zich — evenals in het stelsel van Kardec — vastlegt in bepaalde dogma's, deelt het in de onvolmaaktheid van alle dogmatische stelsels. In dien vorm mag het geenszins als *de absolute Waarheid* worden aangenomen.

6°. De studie van het Spiritisme behoort niet langer bij andere takken van wetenschap en andere stelsels van godsdienst en wijsbegeerte te worden achtergesteld.

7°. De praktische beoefening van spiritisch onderzoek stelt aan ernstige gevaren bloot, en is alleen bij groote voorzichtigheid aan diegenen aan te raden, die de stellige bewustheid hebben er toe geroepen te zijn.

